

**ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ & ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

Διπλωματική Εργασία

*«Η αντιτρομοκρατική πολιτική της Ελλάδας και η εξέλιξη της εντός του Ευρωπαϊκού
πλαισίου»*

Του Μεταπτυχιακού Φοιτητή: Παναγιώτη Ράπτη

Αθήνα, Δεκέμβριος 2022

Τριμελής Επιτροπή

Ανδρέας Γκόφας, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Γεώργιος Ευαγγελόπουλος, Αναπληρωτής Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Παναγιώτης Ράπτης, 2022

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας πτυχιακής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της πτυχιακής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση πτυχιακής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Στην Πανδώρα για την υπομονή και τη στήριξή της

Συντομογραφίες

ΕΟΚ:	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΕΚ:	Ευρωπαϊκή Κοινότητα
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΚΕΠΠΑ:	Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας
ΔΕΥ:	Δικαιοσύνη και Εσωτερικές Υποθέσεις
ΧΕΑΔ:	Χώρος Ελευθερίας Ασφάλειας και Δικαιοσύνης
ΔΕΚ:	Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
SIS:	Schengen Information System
SIENA:	Secure Information Exchange Network Application
CODEXTER:	Committee of Experts on Terrorism
COSI:	Standing Committee on Operational Cooperation on Internal Security
ECTC:	European Counter Terrorism Centre
CTC:	Counter-Terrorism Committee
TFTP:	Terrorist Finance Tracking Program
FATF:	Financial Action Task Force
TE-SAT:	Terrorism Situation & Trend Report
PNR:	Passenger Name Record
ISIL/ISIS:	Islamic State of Iraq and the Levant/ Islamic State of Iraq and Syria
ΕΟ 17N:	Επαναστατική Οργάνωση 17 Νοέμβρη
ΕΛΑ:	Επαναστατικός Λαϊκός Αγώνας
ΕΑ:	Επαναστατικός Αγώνας
ΣΠΦ:	Συνωμοσία Πυρήνων της Φωτιάς
ΟΛΑ:	Ομάδα Λαϊκών Αγωνιστών
ΟΕΑ:	Οργάνωση Επαναστατικής Αυτοάμυνας
ΚΥΠ/ΕΥΠ:	Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών/ Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών
ΔΑΕΕΒ:	Διεύθυνση Αντιμετώπισης Ειδικών Εγκλημάτων Βίας
ΔΕΕ:	Διεύθυνση Εγκληματολογικών Ερευνών
ΕΚΑΜ:	Ειδική Κατασταλτική Αντιτρομοκρατική Ομάδα
ΚΕΜΕΑ:	Κέντρο Μελετών Ασφαλείας
ΟΑΣΕ:	Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη
ΟΣΕΠ:	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου
SELEC:	Southeast European Law Enforcement Center
TWP:	Terrorism Working Party
LEWP:	Law Enforcement Working Party
EMPACT:	European Multidisciplinary Platform Against Criminal Threats

Περιεχόμενα	Σελ.
Περίληψη	7
Abstract	8
Εισαγωγή	9
Κεφάλαιο Πρώτο	
Η έννοια της ασφάλειας και η διαμόρφωση του ερμηνευτικού πλαισίου της εργασίας	12
1.1 Παραδοσιακές και εναλλακτικές προσεγγίσεις	12
1.2 Κριτική Σχολή και Σχολή της Κοπεγχάγης	13
1.3 Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις	14
1.4 Η απειλή της τρομοκρατίας και ο καθορισμός ενός θεωρητικού πλαισίου ερμηνείας	15
Κεφάλαιο Δεύτερο	
Το ευρωπαϊκό πλαίσιο καταπολέμησης της τρομοκρατίας	17
2.1 Η πρώτη περίοδος έως τη Συνθήκη του Άμστερνταμ	17
2.2 Η περίοδος μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11 ^{ης} Σεπτεμβρίου	21
2.3 Η περίοδος μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας	25
2.4 Ανακεφαλαίωση και γειώση του διαμορφωθέντος ευρωπαϊκού πλαισίου με το ελληνικό ζήτημα	28
2.4.1 Παράγοντες διαμόρφωσης της ευρωπαϊκής αντιτρομοκρατικής πολιτικής	28
2.4.2 Ευρωπαϊκό πλαίσιο αντιτρομοκρατίας και ελληνικό ζήτημα	31
Κεφάλαιο Τρίτο	
Το πρόβλημα της τρομοκρατίας στην Ελλάδα και η κρατική αντίδραση: ασφαλειοποίηση της απειλής και πρακτικές δυνατότητες	34
3.1 Περίοδος 1975-2000	36
3.1.1 Η εμφάνιση και παγίωση της τρομοκρατικής απειλής	36
3.1.2 Η αντίδραση του κράτους	40
3.2 Περίοδος 2001-2022	44
3.2.1 Η εξάρθρωση των βασικών εγχώριων οργανώσεων της πρώτης περιόδου	44
3.2.2 Η περίοδος της νεοτρομοκρατίας	47
3.2.3 Η κρατική αντίδραση στη νεοτρομοκρατία	49

3.3 Ανακεφαλαίωση και σύγκριση των δύο περιόδων	54
---	----

Κεφάλαιο Τέταρτο

Το πολιτισμικό-θεσμικό πλαίσιο διαμόρφωσης της ελληνικής αντιτρομοκρατικής πολιτικής.....	56
4.1 Το κανονιστικό πλαίσιο της πρώτης περιόδου	56
4.1.1 Η τρομοκρατία και η προτεραιότητα στην ελευθερία	56
4.1.2 Η απομόνωση της χώρας στο πεδίο της διεθνούς αντιτρομοκρατίας	59
4.2 Το κανονιστικό πλαίσιο της δεύτερης περιόδου	61
4.2.1 Η τρομοκρατία και η εξισορρόπηση μεταξύ ελευθερίας και ασφάλειας	61
4.2.2 Η ενεργοποίηση της χώρας στο πεδίο της ευρωπαϊκής ασφάλειας	64
4.3 Το ζήτημα μεταστροφής της κοινής γνώμης	67
4.4 Ανακεφαλαίωση και σύγκριση των δύο περιόδων	68
Κρίσεις - Συμπερασματικές Σκέψεις	70
Πηγές -Βιβλιογραφία.....	74
Παραρτήματα.....	82

Περίληψη

Η παρούσα εργασία προσπαθεί να ερμηνεύσει τη πορεία της εγχώριας πολιτικής τρομοκρατίας στην Ελλάδα από τη μεταπολίτευση έως σήμερα, εστιάζοντας στη διαμόρφωση της ελληνικής αντιτρομοκρατικής πολιτικής, ως τον κύριο αιτιολογικό παράγοντα της πτωτικής τάσης του φαινομένου, κατά το διάστημα της τελευταίας εικοσαετίας. Μέσα από τη συνδυαστική αξιοποίηση στοιχείων από διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις, που δίνουν βαρύτητα στη σημασία των πρακτικών δυνατοτήτων καταπολέμησης της τρομοκρατίας, στη διαδικασία ασφαλειοποίησης μίας τρομοκρατικής απειλής, καθώς και στην επίδραση των σχετικών κοινωνικών κανόνων, νορμών και ταυτοτήτων, η εργασία αρχικώς επιδιώκει να φωτίσει τις σύνθετες διεργασίες ανάπτυξης της ελληνικής αντιτρομοκρατικής αντίδρασης. Ακολούθως επικεντρώνεται στο ρόλο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις προρρηθείσες διεργασίες, έχοντας προηγουμένως παραθέσει αναλυτικά την ευρωπαϊκή εξέλιξη στο χώρο της διεθνούς αντιτρομοκρατίας, για να καταλήξει τελικώς σε ωφέλιμα συμπεράσματα αναφορικά με το παρόν και το μέλλον των ελληνικών πολιτικών εσωτερικής ασφαλείας.

Λέξεις κλειδιά: πολιτική τρομοκρατία, ελληνική αντιτρομοκρατική πολιτική, εσωτερική ασφάλεια, Ευρωπαϊκή Ένωση, ασφαλειοποίηση, κανόνες, νόρμες και ταυτότητες

Abstract

This paper attempts to interpret the course of domestic political terrorism in Greece from the metapolitefsi (political transition) to the present day, focusing on the formation of the Greek anti-terrorism policy, as the main causal factor of the downward trend of the phenomenon, during the last twenty years. Through the combined use of different theoretical approaches, which emphasizes the importance of counter-terrorism capabilities, the process of securitization of a terrorist threat, as well as the influence of relevant social rules, norms and identities, the paper initially seeks to shed light on the complex processes of the Greek counter-terrorism development. It then focuses on the role of the European Union in the abovementioned processes, having previously detailed the European development on the field of international counterterrorism, in order to finally reach useful conclusions regarding the present and future of Greek internal security policies.

Key words: political terrorism, Greek counter-terrorism policy, internal security, European Union, securitization, rules, norms and identities

Εισαγωγή

Στην αυγή του 21^{ου} αιώνα, η τρομοκρατία θεωρείται δικαίως ως μία από τις σημαντικότερες προκλήσεις που έχουν να αντιμετωπίσουν οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικών ασφαλείας. Εντοπίζοντας τις ρίζες της στα βάθη της ανθρώπινης ιστορίας, η χρήση βίας για ευρύτερους πολιτικούς και θρησκευτικούς σκοπούς, αποτελεί φαινόμενο με ιδιαίτερος πολυσχιδή φύση, στο οποίο η ευρύτερη διεθνής ακαδημαϊκή κοινότητα αδυνατεί μέχρι σήμερα να προσδώσει έναν κοινώς αποδεκτό ορισμό (Leonard & Kaunert, 2013).

Η εν λόγω αδυναμία εκπορεύεται από τα εν γένει μοναδικά χαρακτηριστικά του ίδιου του φαινομένου, αναφορικά με τα αίτια της εμφάνισής του, τους σκοπούς που εξυπηρετεί, καθώς και τις μορφές που δύναται να λάβει. Παρά ταύτα και ανεξάρτητα από το είδος της τρομοκρατικής δράσης (*τζιχαντιστική, ακροαριστερή, ακροδεξιά, αποσχιστική, μονοθεματική κ.τ.λ*) (Leonard & Kaunert, 2013), είναι ευρέως αποδεκτή η διαπίστωση πως η τρομοκρατία δύναται να επιδράσει με τρόπο καθοριστικό στις ισορροπίες του διεθνούς συστήματος, στις σχέσεις μεταξύ κρατών-δρώντων, καθώς και στα εσωτερικά κοινωνικοπολιτικά δρώμενα αυτών.

Η ευρεία αυτή αποδοχή του ρόλου της τρομοκρατίας και η κατακόρυφη αύξηση του ενδιαφέροντος στο πεδίο καταπολέμησης της, αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα των τελευταίων δεκαετιών. Σημείο καμπής σε αυτή την εξέλιξη αποτέλεσαν αναμφίβολα οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, σε βάρος των Ηνωμένων Πολιτειών. Η εν λόγω ενέργεια σηματοδότησε κατακλυσμιαίες αλλαγές τόσο σε επίπεδο αντίληψης μίας νέας απειλής ασφαλείας, διαφορετικής από τις παραδοσιακές στρατιωτικές απειλές, όσο και αντίδρασης σε αυτή.

Ο κηρυχθείς «πόλεμος κατά της τρομοκρατίας», ως η άμεση αμερικανική αντίδραση στην προρρηθείσα ενέργεια, διαμόρφωσε το αρχικό πλαίσιο καταπολέμησης του φαινομένου. Την εικοσαετία που ακολούθησε η αυξανόμενη τρομοκρατική δράση τζιχαντιστικών ομάδων και οργανώσεων σε βάρος του ευρύτερου δυτικού κόσμου, εξέλιξε και στη πορεία οριοθέτησε το εν λόγω αντιτρομοκρατικό πλαίσιο.

Αναπόδραστα μέσα στο ρευστό περιβάλλον των δύο τελευταίων δεκαετιών, η Ευρωπαϊκή Ένωση σταδιακά εξελίχθηκε και παγιώθηκε ως διεθνής αντιτρομοκρατικός παράγοντας. Η Ένωση βαθύτατα επηρεασμένη από τη διαμορφωθείσα διεθνή συγκυρία, έστρεψε την προσοχή της στο τομέα διασφάλισης

του αγαθού της ασφάλειας, κατέστησε ως προτεραιότητα τον περιορισμό της τρομοκρατικής απειλής και αναλαμβάνοντας οργανωτικές πρωτοβουλίες σε στρατηγικό, νομοθετικό και επιχειρησιακό επίπεδο, διαμόρφωσε σε μεγάλο βαθμό μία ενιαία γραμμή καταπολέμησης του φαινομένου μεταξύ των κρατών-μελών της.

Στο σημείο αυτό λοιπόν εδράζεται και το κεντρικό θέμα της παρούσας διατριβής, καθώς αυτή εστιάζει στην εξελεγκτική πορεία του τρομοκρατικού φαινομένου στην Ελλάδα και της συνακόλουθης προσπάθειας περιορισμού του, υπό το πρίσμα της παράλληλης διαμόρφωσης του ευρωπαϊκού αντιτρομοκρατικού πλαισίου. Ειδικότερα η εργασία επικεντρώνεται στην περίπτωση της εγχώριας ακροαριστερής τρομοκρατίας, όντας η πιο ακραία μορφή πολιτικής βίας στη χώρα και φιλοδοξεί να προσεγγίσει ερμηνευτικά τον *ρόλο του ευρωπαϊκού παράγοντα στη διαμόρφωση της ελληνικής αντιτρομοκρατικής πολιτικής, λαμβάνοντας ειδικότερα υπόψη τα αποτελέσματα αυτής κατά τη διάρκεια των τελευταίων είκοσι ετών.*

Κατά την ανάπτυξη του θέματος της διατριβής και με οδηγό το προαναφερόμενο κεντρικό ερευνητικό ερώτημα, τίθεται και παράλληλα επιχειρείται να απαντηθεί και μία σειρά επιμέρους ερωτημάτων, αναφορικά με τη φύση και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ελληνικού προβλήματος, τα γεγονότα κομβικής σημασίας που καθόρισαν την αντιτρομοκρατική αντίδραση της χώρας και τις αλλαγές που αυτά επέφεραν, καθώς και την παρούσα κατάσταση όπως αυτή έχει διαμορφωθεί μέσα από δράσεις και πρωτοβουλίες της ελληνικής πολιτείας.

Η παρούσα αναλυτική προσπάθεια συντελείται μέσα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο αξιοποίησης στοιχείων από διαφορετικά θεωρητικά ρεύματα, με όρους σύνθεσης και συμπληρωματικότητας. Ειδικότερα επιχειρείται η αξιοποίηση προσεγγίσεων που δίνουν βαρύτητα στη σημασία των πρακτικών δυνατοτήτων καταπολέμησης της τρομοκρατικής απειλής, της αντίληψης για το μέγεθος αυτής, καθώς και των κοινωνικών κανόνων, νομών και ταυτοτήτων που επιδρούν στη διαδικασία διαμόρφωσης της εκάστοτε αντιτρομοκρατικής αντίδρασης.

Για το σκοπό αυτό το πρώτο κεφάλαιο καταπιάνεται με τον καθορισμό του θεωρητικού πλαισίου της διπλωματικής εργασίας. Ειδικότερα εστιάζει στη τάση διεύρυνσης της έννοιας της ασφάλειας και σύνδεσης της με νέου τύπου απειλές, ενώ παράλληλα παραθέτοντας βασικά θεωρητικά ρεύματα από το σχετικό πεδίο σπουδών, επισημαίνει τη σημασία της συνδυαστικής αξιοποίησης στοιχείων από διαφορετικές προσεγγίσεις.

Ακολούθως το δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζει τα στάδια εξέλιξης της ευρωπαϊκής αντιτρομοκρατίας, εστιάζει στη κλιμάκωση της τρομοκρατικής απειλής στην Ευρώπη κατά την τελευταία εικοσαετία, ενώ παράλληλα επικεντρώνεται στη καθιέρωση της Ε.Ε. ως παράγοντα ασφαλείας, απόρροια θεσμικών της αλλαγών, μεταβολής της ευρωπαϊκής αντίληψης για την ασφάλεια, καθώς και διεθνών πιέσεων.

Στη συνέχεια το τρίτο κεφάλαιο ασχολείται με την ελληνική περίπτωση, εκθέτοντας κατά σειρά το μακροχρόνιο πρόβλημα της πολιτικής τρομοκρατίας στην Ελλάδα και την συνακόλουθη προσπάθεια επίλυσης του. Ειδικότερα το κεφάλαιο παραθέτει ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά του φαινομένου από τις απαρχές του έως σήμερα, ενώ παράλληλα εστιάζει στο ρόλο του ευρωπαϊκού παράγοντα στη διαμόρφωση της κρατικής αντίδρασης κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες, μέσα από μία διαδικασία αξιοποίησης πλήθους διαφορετικών αντιτρομοκρατικών εργαλείων-πόρων και προτεραιοποίησης της απειλής.

Τέλος το τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο αφιερώνεται σε μία προσπάθεια ανάδειξης της σημασίας των διενεργηθέντων μεταβολών σε κοινωνικούς κανόνες και νόρμες που σχετίζονται με την ευρύτερη θεώρηση της χώρας για την εσωτερική της ασφάλεια και τη συμμετοχή της στα τεκταινόμενα της ευρωπαϊκής αντιτρομοκρατίας το ίδιο διάστημα, καθώς αντίστοιχα και του ρόλου της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις εν λόγω μεταβολές.

Για την εξέταση του θέματος της εργασίας αξιοποιήθηκε ελληνική και ξενόγλωσση βιβλιογραφία, επιστημονικά περιοδικά και άρθρα, ευρωπαϊκή και εγχώρια νομολογία, στατιστικά στοιχεία, έγγραφα και εκθέσεις αξιολόγησης διεθνών, ευρωπαϊκών και εγχώριων οργανισμών, άπαντα σχετιζόμενα με το ευρύτερο θεωρητικό πλαίσιο των σπουδών ασφαλείας, την εξέλιξη της τρομοκρατικής απειλής στον ευρωπαϊκό και τον ελλαδικό χώρο, καθώς και την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής και της ελληνικής αντιτρομοκρατικής πολιτικής.

1. Η έννοια της ασφάλειας και η διαμόρφωση του ερμηνευτικού πλαισίου της εργασίας

Η έννοια της ασφάλειας αποτέλεσε για σειρά ετών, όρο άρρηκτα συνδεδεμένο με την κυρίαρχη στο πεδίο των Διεθνών Σχέσεων, ρεαλιστική σχολή σκέψης. Αρχικά διαμορφώθηκε μέσα από τις βασικές παραδοχές της προρρηθείσας σχολής και σταδιακά έγινε αυτόνομο αντικείμενο μελέτης από την ακαδημαϊκή κοινότητα (Σπουδές Ασφαλείας), ως παρακλάδι των Διεθνών Σχέσεων. Ωστόσο στη πορεία του χρόνου σημειώθηκαν γεγονότα ιστορικής σημασίας που ανέτρεψαν παραδοσιακές προσεγγίσεις δεκαετιών αναφορικά τις έννοιες της ασφάλειας και των απειλών, δίνοντας χώρο στην ανάπτυξη εναλλακτικών οδών ερμηνείας σε ζητήματα που άπτονται του αντικειμένου του κλάδου (Καραφουλίδης, 2011: 50-52, 60-62).

1.1 Παραδοσιακές και εναλλακτικές προσεγγίσεις

Οι συγκρούσεις παγκόσμιας κλίμακας που έλαβαν χώρα κατά το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα, αποτέλεσαν βασικό παράγοντα διαμόρφωσης της επιστημονικής σκέψης στο πεδίο των Διεθνών Σχέσεων. Μεταξύ των δύο κύριων σχολών της εποχής που ακολούθησε των δύο πολέμων, ήτοι της ρεαλιστικής και της φιλελεύθερης, η ιδεολογική επικράτηση της πρώτης ήταν αδιαμφισβήτητη και εδραζόταν στην ικανότητα ερμηνείας των πεπραγμένων της περιόδου. Κατά συνέπεια καθ' όλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, στον επιστημονικό χώρο επικράτησαν και οι ανάλογες παραδοχές περί της ύπαρξης ενός άναρχου διεθνούς συστήματος, εντός του οποίου τα κράτη ως κύριοι δρώντες ανταγωνίζονται για την απόκτηση ισχύος (Γκόφας & Τζιφάκης, 2017:34-35) & (Καραφουλίδης, 2011: 50-52, 55-59).

Μέσα σε αυτή τη συγκυρία αναδύθηκε για πρώτη φορά η ανάγκη για τη μελέτη της ασφάλειας ως αυτόνομου επιστημονικού αντικειμένου, γεγονός που οδήγησε ρεαλιστές στοχαστές στην ανάπτυξη των Σπουδών Ασφαλείας. Αναπόδραστα η έννοια της ασφάλειας προσδιορίστηκε μέσα στο πλαίσιο του διπολικού ανταγωνισμού Δύσης-Σοβιετικής Ένωσης, με αποτέλεσμα να ταυτιστεί με την έννοια του εθνικού συμφέροντος και την ανάπτυξη αμυντικών στρατιωτικών δυνατοτήτων, ενώ την ίδια στιγμή η προσοχή στράφηκε εξολοκλήρου σε εξωτερικές απειλές

στρατιωτικής φύσεως και δη σε εκείνες που θα προέκυπταν σε περίπτωση πιθανής κλιμάκωσης και χρήσης πυρηνικών όπλων (Καραφουλίδης, 2011: 55-59).

Η λήξη της ψυχροπολεμικής περιόδου και η αδυναμία της ρεαλιστικής σχολής σκέψης να ερμηνεύσει τις εξελίξεις στο πραγματικό κόσμο, οδήγησε σε μία ευρύτερη κάμψη της κυριαρχίας της. Σε επίπεδο Σπουδών Ασφαλείας, η διάλυση της ΕΣΣΔ, η επακόλουθη υποβάθμιση του ανταγωνισμού με τη Δύση και η προώθηση της ειρήνης μέσω της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, οδήγησαν σε μία τάση διεύρυνσης της ερευνητικής ατζέντας των δυνητικών απειλών ασφαλείας ένα κράτος (π.χ. μετανάστευση, τρομοκρατία, οικονομική κρίση, κλιματική αλλαγή και επιδημίες), παράλληλα με τη σταδιακή οπισθοχώρηση των απειλών στρατιωτικής φύσεως, στην ιεραρχία του επιστημονικού και ακαδημαϊκού ενδιαφέροντος (Leonard & Kaunert, 2013) & (Καραφουλίδης, 2011: 60-68).

Μέσα στο εν λόγω διαμορφωθέν περιβάλλον βρήκε τη θέση της μία σειρά εναλλακτικών προσεγγίσεων, με τις πλέον σημαντικές να εκπορεύονται από τη Κριτική Σχολή και τη Σχολή της Κοπεγχάγης.

1.2 Κριτική Σχολή και Σχολή της Κοπεγχάγης

Η Κριτική Σχολή διαμόρφωσε τις Κριτικές Σπουδές Ασφαλείας, με κεντρική παραδοχή πως η έννοια της ασφάλειας αποτελεί προϊόν υποκειμενικής κατασκευής, σύμφωνα με το εκάστοτε ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο. Στα πλαίσια αυτά και σε αντιδιαστολή με την εθνική ασφάλεια, εισήγαγε τον όρο της ανθρώπινης ασφάλειας, θέτοντας ως απόλυτη προτεραιότητα των πολιτικών ενός κράτους, τη προστασία του ατόμου από οποιαδήποτε δυνητική απειλή της ατομικής του ελευθερίας και ευημερίας (π.χ. η φτώχεια, η παιδεία, η κοινωνική ασφάλιση και η υγειονομική περίθαλψη) (Τζιφάκης, 2004) & (Καραφουλίδης, 2011: 69-76).

Από την άλλη πλευρά η Σχολή της Κοπεγχάγης κατέληξε σε μία περισσότερο συνεκτική και οριοθετημένη προσέγγιση της ασφάλειας, αξιοποιώντας συνδυαστικά στοιχεία νεορεαλιστικών και κονστρουκτιβιστικών θεωριών. Κεντρικό της σημείο αποτέλεσε η αναγωγή ενός πολιτικού προβλήματος, συμπεριλαμβανομένου των στρατιωτικών απειλών, σε ζήτημα ασφαλείας, με σκοπό τη χρήση έκτακτων και δραστηκών μέτρων για την αντιμετώπιση του (διαδικασία ασφαλειοποίησης). Κατά την εν λόγω προσέγγιση η δυνατότητα ασφαλειοποίησης ενός προβλήματος

βρίσκεται στην ευρύτερη δικαιοδοσία παραγόντων με ιδιαίτερο πολιτικό βάρος, ενώ αυτή καθεαυτή η διαδικασία έχει μεγαλύτερη βαρύτητα από το ίδιο το πρόβλημα, με τα ΜΜΕ και το κοινωνικό σύνολο να διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην ανάδειξη μίας απειλής ασφαλείας και την αποδοχή των έκτακτων μέτρων αντιμετώπισης της (Τζιφάκης, 2004) & (Καραφουλίδης, 2011: 77-85).

1.3 Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις

Με τους εκπροσώπους παραδοσιακών και εναλλακτικών προσεγγίσεων να παραθέτουν τη δική τους διαφορετική οπτική αναφορικά με την έννοια της ασφάλειας, εκπρόσωποι του ευρύτερου κοινωνιολογικού ρεύματος στο πεδίο των Διεθνών Σχέσεων επιχείρησαν να καταθέσουν τη δική τους θεωρητική πρόταση, εστιάζοντας στο ρόλο των κοινωνικών παραγόντων στη διαμόρφωση των κρατικών συμφερόντων και των πολιτικών ασφαλείας (Καραφουλίδης, 2011: 86-87).

Ειδικότερα μεταξύ άλλων παραγόντων, επικεντρώθηκαν στην επίδραση που δύναται να έχουν το ευρύτερο πολιτισμικό-θεσμικό πλαίσιο και οι κατασκευασμένες ταυτότητες στην ως άνω διαδικασία, με κεντρικό επιχείρημα πως τα κράτη λειτουργούν ως κοινωνικοί δρώντες και η συμπεριφορά τους είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το εκάστοτε ιστορικό-κοινωνικό πλαίσιο, ενώ οι πολιτικές τους προϊόν εσωτερικών και εξωτερικών αλληλεπιδράσεων (Katzenstein, 1996) & (Καραφουλίδης, 2011: 87-89).

Οι εκπρόσωποι της εν λόγω προσέγγισης με τον όρο του πολιτισμικού-θεσμικού πλαισίου, αναφέρονται στις νόρμες και τους κοινωνικούς κανόνες, ήτοι τις συλλογικές προσδοκίες για τη σωστή συμπεριφορά των δρώντων με δεδομένη ταυτότητα, που διέπουν την πολιτική δράση και καθορίζουν το ευρύτερο περιβάλλον ασφαλείας, εντός του οποίου διαμορφώνονται οι αντίστοιχες πολιτικές. Από την άλλη πλευρά με την έννοια των ταυτοτήτων γίνονται αντιληπτές οι ποικίλες κατασκευές ενός έθνους και της κρατικής του υπόστασης, οι οποίες το διαφοροποιούν από λοιπούς δρώντες στο διεθνές περιβάλλον (Katzenstein, 1996) & (Καραφουλίδης, 2011: 87-89).

Στο πεδίο επιρροής των νορμών, κανόνων και ταυτοτήτων στα συμφέροντα και τις πολιτικές ασφαλείας των κρατών-δρώντων, οι εκπρόσωποι της κοινωνιολογικής προσέγγισης εστίασαν μεταξύ άλλων στις ακόλουθες αιτιώδεις σχέσεις: οι κανόνες

και οι νόρμες του διεθνούς ή εγχώριου περιβάλλοντος των κρατών δύναται να διαμορφώσουν τα συμφέροντα ή άμεσα τις πολιτικές εθνικής τους ασφάλειας, καθώς και την ταυτότητα τους, ενώ την ίδια στιγμή η διαφοροποίηση της ταυτότητας των κρατών και οι αλλαγές στην ταυτότητα τους δύναται με τη σειρά τους, να επηρεάσουν τα σχετικά συμφέροντα ή τις πολιτικές τους (Jepperson, Wendt & Katzenstein, 1996) & (Καραφουλίδης, 2011: 87-89).

1.4 Η απειλή της τρομοκρατίας και ο καθορισμός ενός θεωρητικού πλαισίου ερμηνείας

Με διευρυμένη ήδη την ατζέντα των ζητημάτων ασφάλειας από τη δεκαετία του 90', οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, πέραν των κοσμογονικών αλλαγών που επέφεραν, έστρεψαν μαζικά το ενδιαφέρον της ακαδημαϊκής και επιστημονικής κοινότητας στη μελέτη του τρομοκρατικού φαινομένου, ως μία απειλή ασφαλείας με ιδιαίτερα και ξεχωριστά χαρακτηριστικά γνωρίσματα. Εκπρόσωποι διαφορετικών θεωρητικών ρευμάτων εστίασαν τη προσοχή τους σε μία προσπάθεια προσδιορισμού τόσο των αιτιών εμφάνισης του φαινομένου, όσο και των πολιτικών περιορισμού του, διαμορφώνοντας ένα αυτόνομο πεδίο έρευνας (*Terrorism Studies*) (Jackson, 2012).

Την ίδια στιγμή η αντιμετώπιση της τρομοκρατίας αποτέλεσε για κράτη, υπερεθνικούς οργανισμούς και λοιπούς δρώντες του διεθνούς συστήματος, αναπόσπαστο κομμάτι των ευρύτερων πολιτικών ασφαλείας (Leonard & Kaunert, 2013). Ως εκ τούτου όπως θα διαπιστωθεί και στα επόμενα κεφάλαια, η Ευρωπαϊκή Ένωση και η Ελλάδα δε θα μπορούσαν να αποτελέσουν εξαιρέσεις αυτής της τάσης.

Στο σημείο αυτό και προκειμένου να προσδιοριστεί το θεωρητικό πλαίσιο της εργασίας, είναι σκόπιμο να επισημανθεί εκ νέου πως με γνώμονα τη διακρίβωση του ρόλου της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη διαμόρφωση και εξέλιξη της ελληνικής αντιτρομοκρατικής πολιτικής, επιχειρείται η συνδυαστική αξιοποίηση στοιχείων από διαφορετικές θεωρητικές κατευθύνσεις.

Άλλωστε κεντρική παραδοχή της διατριβής αποτελεί η πεποίθηση πως ένα μακροχρόνιο και πολύπλοκο πρόβλημα όπως αυτό της ελληνικής εγχώριας τρομοκρατίας δε δύναται να ερμηνευτεί μονοδιάστατα, αλλά αντιθέτως απαιτεί μία προσέγγιση που θα χαρακτηρίζεται με όρους συμπληρωματικότητας και

συμπερίληψης, γεγονός το οποίο δεν έρχεται απαραίτητα σε σύγκρουση με τις αρχές των επιλεγθέντων θεωρητικών σχημάτων.

Κατά συνέπεια και όσον αφορά το ελληνικό ζήτημα, η εργασία εστιάζει στη φύση της τρομοκρατικής απειλής και στις πρακτικές δυνατότητες περιορισμού της (ρεαλιστική σχολή), στην πρόσληψη της από τις εκάστοτε πολιτικές ηγεσίες με γνώμονα την ασφαλειοποίηση της (Σχολή της Κοπεγχάγης), καθώς και στις ευρύτερες μεταβολές που επιτεύχθηκαν σε κοινωνικούς κανόνες και νόρμες στη πορεία του χρόνου, με κεντρικό ζητούμενο τη θέση του ευρωπαϊκού παράγοντα στις προαναφερόμενες διαδικασίες και εξελίξεις.

2. Το ευρωπαϊκό πλαίσιο καταπολέμησης της τρομοκρατίας

Με την ολοκλήρωση της παρουσίασης του θεωρητικού πλαισίου της εργασίας, αρχικά κρίνεται σκόπιμο να παρατεθεί το ευρωπαϊκό πλαίσιο καταπολέμησης της τρομοκρατίας. Ο λόγος για την επιλογή αυτή αφορά το γεγονός πως η ελληνική προσπάθεια περιορισμού της εγχώριας τρομοκρατικής απειλής άρχεται και εξελίσσεται εντός του προρρηθέντος περιβάλλοντος. Συνεπώς είναι κρίσιμο να προσδιοριστούν οι συνθήκες που διαμορφώθηκαν στη γηραιά ήπειρο αναφορικά με το ζήτημα της ευρωπαϊκής ασφάλειας και αντιτρομοκρατίας, ως προϊόν εσωτερικών πολιτικών διεργασιών και εξωγενών συγκυριών.

Το κεφάλαιο εξετάζει την εξέλιξη της αντιτρομοκρατικής πολιτικής της ΕΕ, από την περίοδο των πρώτων μεμονωμένων πρωτοβουλιών της δεκαετίας του 70', έως την σημερινή εποχή της συναντίληψης και συνεκτικότητας. Στη διαδρομή αυτή παρατίθενται τρομοκρατικά γεγονότα και συμβάντα, που αποτέλεσαν ορόσημο στην πορεία διαμόρφωσης της ευρωπαϊκής αντίληψης σχετικά με τη τρομοκρατία, καθώς και οι σημαντικότερες πολιτικές πρωτοβουλίες και δράσεις της Ένωσης (*Ευρωπαϊκά Συμβούλια, Συνθήκες, Προγράμματα κ.τ.λ*), που καθόρισαν την ευρύτερη λειτουργία και φιλοσοφία της στα πλαίσια καταπολέμησης του φαινομένου.

2.1 Η πρώτη περίοδος έως τη Συνθήκη του Άμστερνταμ

Η τρομοκρατία δεν αποτελεί φαινόμενο που πρωτοεμφανίζεται στην ευρωπαϊκή ήπειρο μετά από τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου. Αντιθέτως πριν από αυτές η Ευρώπη διέθετε ήδη μία μακροχρόνια παράδοση και εμπειρία στο πεδίο της ευρύτερης τρομοκρατικής βίας. Ήδη από τη δεκαετία του 60' και ως τα τέλη της δεκαετίας του 90', πλήθος ομάδων και οργανώσεων με διαφορετικό ιδεολογικό υπόβαθρο και πολιτικούς σκοπούς δρουν συστηματικά και για σειρά ετών, σε περιφέρειες κρατών κυρίως της Δυτικής Ευρώπης.

Την προαναφερόμενη περίοδο και με βάσει τα κίνητρα δράσης των εν λόγω οργανώσεων-ομάδων, κυριάρχησαν δύο κατηγορίες τρομοκρατικής δραστηριότητας: η επαναστατική-ακροαριστερή (π.χ. *RAF στη Δυτική Γερμανία, Red Brigades στην Ιταλία και Action Directe στη Γαλλία*) και η εθνικιστική-αποσχιστική (π.χ. *IRA στο*

Ηνωμένο Βασίλειο και ETA στην Ισπανία). Το ίδιο διάστημα η ακροδεξιά τρομοκρατία αφορά μεμονωμένες περιπτώσεις ομάδων που δραστηριοποιήθηκαν κατά κύριο λόγο στην Ιταλία (*NAR - Nuclei Armati Rivoluzionari*), ενώ η τσιχαντιστική τρομοκρατία δεν έχει ακόμη λάβει τα χαρακτηριστικά παγκόσμιας απειλής που της προσέδωσαν οι επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου (De La Calle & Sanchez-Cuenca, 2019: 543-558). Παρά ταύτα και σε χρόνο προγενέστερο των εν λόγω επιθέσεων, ακραίες φονταμεταλιστικές ομάδες έδρασαν σε ευρωπαϊκές χώρες όπως η Γαλλία (*GIA - Groupe Islamique Arme*), ενώ έτερες διέπραξαν επιθέσεις με σκοπό να επηρεάσουν την εξωτερική πολιτική δυτικοευρωπαϊκών κρατών, αναφορικά με το παλαιστινιακό ζήτημα (*Μαύρος Σεπτέμβρης*) (Foley, 2013: 25-26) & (MacKenzie & Kaunert, 2021).

Κατά συνέπεια τα κράτη που αποτέλεσαν παραδοσιακά πεδίο τρομοκρατικής δραστηριότητας ήταν κι εκείνα που κλήθηκαν πρώτα να διαχειριστούν το τρομοκρατικό φαινόμενο. Έχοντας ειδικότερα αντιληφθεί τη τρομοκρατία ως εσωτερική απειλή ασφαλείας, ανέπτυξαν μεμονωμένα για την καταπολέμηση της σε εθνικό επίπεδο, στρατηγικά σχέδια, νομοθετικά εργαλεία και επιχειρησιακούς μηχανισμούς (Παπακωνσταντής, 2019:184) & (MacKenzie, Kaunert & Leonard, 2022:35-48).

Κατά τη διάρκεια των δεκαετιών του 70' και 80', με παγιωμένο πλέον το δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας ατόμων και αγαθών εντός της Κοινότητας, στα πλαίσια εφαρμογής της Συνθήκης της Ρώμης (1957) και αργότερα της Συμφωνίας του Σένγκεν (1985), τρομοκρατικές ομάδες και οργανώσεις της περιόδου προέβησαν εκτενώς σε κακόβουλη αξιοποίηση του προρρηθέντος προνομίου, με αποτέλεσμα το φαινόμενο να αποκτήσει διασυνοριακά χαρακτηριστικά (Occhipinti, 2015).

Συνεπεία των ανωτέρω και καθόσον με τη πάροδο του χρόνου γινόταν περισσότερο αντιληπτό πως ο ανομοιογενής και μη συνεκτικός μηχανισμός περιορισμού παραβατικών συμπεριφορών εντός της Κοινότητας δημιούργουσε ένα ξεκάθαρο κενό ασφαλείας, τα κράτη-μέλη αποφάσισαν να στραφούν προς τη κατεύθυνση ανάπτυξης της δικαστικής-αστυνομικής συνεργασίας και σταδιακά ενός ευρωπαϊκού δικαστικού χώρου αυτόματης έκδοσης τρομοκρατών (Παπακωνσταντής, 2019:189-191).

Ειδικότερα κατά τη δεκαετία του 70' δημιουργήθηκαν οι πρώτες άτυπες κυβερνητικές ομάδες συνεργασίας, με τις πλέον γνωστές να είναι η *Ομάδα της Βέρνης* και η *Ομάδα TREVI*. Η πρώτη συστάθηκε το 1971 από τη Νορβηγία και την Ελβετία

(τότε κράτη-μέλη της E.O.K), ως φόρουμ συζήτησης και ανταλλαγής βέλτιστων πρακτικών για θέματα διεθνούς εγκληματικότητας, ενώ η δεύτερη συστάθηκε το 1976 από τα κράτη-μέλη της E.O.K, στον απόηχο του τρομοκρατικού χτυπήματος στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Μονάχου (1972), με σκοπό την προώθηση του συντονισμού των αστυνομικών αρχών των συμμετεχόντων κρατών και της διακρατικής συνεργασίας για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας (Παπακωνσταντής, 2019:185-188).

Παράλληλα την ίδια περίοδο ξεκίνησε μία πρώτη προσπάθεια διαμόρφωσης και υιοθέτησης κοινών κανόνων για την αντιμετώπιση του προβλήματος, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την Ευρωπαϊκή Σύμβαση του 1977 για την καταστολή της τρομοκρατίας (Council of Europe, 2022).

Τα επόμενα χρόνια η πρόοδος που επιτεύχθηκε στο πεδίο της αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας ήταν ισχνή, καθόσον τα κράτη-μέλη διατήρησαν το αποκλειστικό προνόμιο περιορισμού της κυκλοφορίας προσώπων με παραβατική συμπεριφορά στις επικράτειες τους, με την όποια συνεργασία να επιτυγχάνεται αποσπασματικά μέσω διμερών συμφωνιών (Παπακωνσταντής, 2019:193). Το πρόβλημα αυτό ήλθε σε πρώτη φάση να αντιμετωπίσει μερικώς η Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992) και ακολούθως περισσότερο πειστικά η Συνθήκη του Άμστερνταμ (1997).

Αρχικά η Συνθήκη του Μάαστριχτ προέβλεψε τη θέσπιση τριών πυλώνων πολιτικής, τον πρώτο που αφορούσε τις κοινοτικές πολιτικές (*Κοινοτικός*), τον δεύτερο που σχετιζόταν με την εξωτερική πολιτική και την πολιτική ασφαλείας (*ΚΕΠΠΑ*) και τον τρίτο που επικεντρωνόταν στη συνεργασία στους τομείς της δικαιοσύνης και των εσωτερικών Υποθέσεων (*ΔΕΥ*) (Παπακωνσταντής, 2019:197).

Με τον τρόπο αυτό και με απώτερο σκοπό την σε βάθος χρόνου ενοποιητική εξέλιξη του οργανισμού, πολιτικές που απαντώνται στο στενό πυρήνα της εθνικής κυριαρχίας ενσωματώθηκαν επίσημα στο ενωσιακό οικοδόμημα, μέσω της προώθησης της διακυβερνητικής συνεργασίας μεταξύ όλων των κρατών-μελών. Την ίδια στιγμή ωστόσο οι εν λόγω πολιτικές παρέμειναν εκτός κοινοτικού πλαισίου, καθόσον με γνώμονα τη διαφύλαξη των κυριαρχικών δικαιωμάτων των κρατών, διέπονταν από την αρχή της ομοφωνίας (Παπαγιάννης, 2001: 160).

Ειδικότερα ο τρίτος πυλώνας εστίασε στην επίτευξη της πολυπόθητης μεταξύ των μελών, δικαστικής και αστυνομικής συνεργασίας στο πεδίο της ασφάλειας και συνακόλουθα του οργανωμένου εγκλήματος και της τρομοκρατίας. Στο πλαίσιο αυτό το Συμβούλιο της Ευρώπης σε αντίθεση με τα λοιπά κοινοτικά όργανα, απέκτησε κυρίαρχο ρόλο επίσημου συντονιστικού οργάνου συνεργασίας μεταξύ των εταίρων της Ένωσης, εκδίδοντας ομόφωνα κοινές θέσεις, κοινές δράσεις και συμβάσεις, οι οποίες καθόριζαν δεσμευτικούς στόχους, με τα κράτη-μέλη ωστόσο να διατηρούν το αποκλειστικό δικαίωμα νομοθετικών πρωτοβουλιών, μέσω των οποίων θα καθίσταντο εφικτοί οι στόχοι αυτοί (Παπαγιάννης, 2001:161).

Την περίοδο που ακολούθησε την συμφωνία του Μάαστριχτ, υπογράφηκαν μεταξύ άλλων, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση του 1995 για την ίδρυση της Europol (*Ευρωπαϊκή Υπηρεσία για τη Συνεργασία στον Τομέα Επιβολής του Νόμου*) και οι Ευρωπαϊκές Συμβάσεις του 1995 και 1996 για την έκδοση εγκληματιών-τρομοκρατών μεταξύ των κρατών-μελών (European Union, 2022).

Τις ευπάθειες του οργανισμού ως αυτές προέκυψαν από την εφαρμογή του Μάαστριχτ και ειδικότερα την ανεπάρκεια του τρίτου πυλώνα ως προς τη λειτουργία και τα αποτελέσματα του στη πράξη, ήλθε πέντε χρόνια αργότερα να διορθώσει εν μέρει η Συνθήκη του Άμστερνταμ (Παπαγιάννης, 2001: 164). Προς τη κατεύθυνση αυτή αποφασίστηκε η ευρύτερη ανάπτυξη της Ένωσης ως Χώρου Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης (ΧΕΑΔ), μέσα στον οποίο θα εξασφαλιζόταν η ελεύθερη μετακίνηση των πολιτών, με τη λήψη των κατάλληλων μέτρων για την ασφάλεια τους και την απρόσκοπτη πρόσβαση τους στη δικαιοσύνη προς προώσπιση των ατομικών τους ελευθεριών (Παπακωνσταντής, 2019:205-206).

Για το σκοπό αυτό και με γνώμονα την μεγαλύτερη συγκέντρωση των προσπαθειών στο πεδίο της δικαστικής και αστυνομικής συνεργασίας μεταξύ των κρατών-μελών, μετακινήθηκαν-αποδεσμεύτηκαν στοιχεία από τον τρίτο στον πρώτο πυλώνα. Επιπρόσθετα άρθηκε οριστικά ο αποκλεισμός των κοινοτικών οργάνων από τη διαδικασία διαμόρφωσης κανόνων για αστυνομική και δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις και ενδυναμώθηκε ένας περισσότερο υπερεθνικός τρόπος προσέγγισης των ζητημάτων της ασφάλειας, έναντι των μέχρι τότε διακυβερνητικών προσπαθειών (Παπαγιάννης, 2001: 170).

Κατά συνέπεια το Συμβούλιο διατήρησε το ρόλο ουσιαστικού συντονιστή των πολιτικών για την αστυνομική και δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις, η

Επιτροπή απέκτησε δικαίωμα νομοθετικής πρωτοβουλίας αντίστοιχο με των κρατών-μελών, καθώς και ελεγκτική αρμοδιότητα επί των αποφάσεων του Συμβουλίου, το Κοινοβούλιο έλαβε δικαίωμα γνωμοδότησης κατά τη διαδικασία θέσπισης μέτρων, ενώ το Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΔΕΚ) απέκτησε τη δυνατότητα έννομης παρέμβασης. Παράλληλα όλες οι πράξεις του τρίτου πυλώνα συνέχισαν να εκδίδονται με ομοφωνία, ενώ ως εργαλεία διαμόρφωσης πολιτικών εισήχθησαν νέες κοινοτικές πράξεις (*αποφάσεις και αποφάσεις-πλαίσιο*), αντίστοιχα δεσμευτικές ως προς το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα με τις κοινές θέσεις και συμβάσεις (Παπαγιάννης, 2001: 230-238).

Στα πλαίσια της συμφωνίας του Άμστερνταμ παγιώθηκε η δυνατότητα εξέλιξης των πολιτικών του τρίτου πυλώνα μέσα από ενισχυμένες συνεργασίες μεταξύ των κρατών-μελών, ενώ παράλληλα ενσωματώθηκαν το κεκτημένο της Συμφωνίας Σένγκεν (1985) και το αντίστοιχο Σύστημα Πληροφοριών (SIS) ως μέρος των εσωτερικών κανόνων και του ευρύτερου μηχανισμού λειτουργίας της ΕΕ (Παπαγιάννης, 2001: 171, 246-247).

Την ίδια στιγμή η σταδιακή οικοδόμηση του Χώρου αποφασίστηκε να επιτευχθεί μέσα από τέσσερα πενταετή προγράμματα πολιτικών με συγκεκριμένες προτεραιότητες και μετρήσιμους στόχους, τα οποία καλούνταν να αξιοποιήσουν στοιχεία συμφωνιών της εκάστοτε περιόδου. Τα προγράμματα αυτά ήταν του Τάμπερε (2000-2004), της Χάγης (2005-2009), της Στοκχόλμης (2010-2014) και των Στρατηγικών Κατευθυντήριων Γραμμών στον ΧΕΑΔ (2015-2019) (Παπακωνσταντής, 2019: 240).

2.2 Η περίοδος μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου

Τα δύο πρώτα κατά σειρά προγράμματα πολιτικών που κλήθηκαν να υλοποιήσουν το όραμα για ένα ευρωπαϊκό χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, αξιοποιώντας τα κεκτημένα του Άμστερνταμ, ήταν εκείνα του Τάμπερε και της Χάγης.

Ωστόσο η περίοδος των εργασιών στα πλαίσια των δύο προγραμμάτων συνέπεσε με τη κλιμάκωση της τρομοκρατικής απειλής, που προερχόταν από την δράση ακραίων τζιχαντιστικών ομάδων και οργανώσεων, τόσο σε παγκόσμιο, όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Τα πλέον σημαντικά τρομοκρατικά συμβάντα της περιόδου αφορούσαν τις

επιθέσεις στους Δίδυμους Πύργους και το αμερικανικό Πεντάγωνο τον Σεπτέμβριο του 2001, στον προαστιακό σιδηρόδρομο της Μαδρίτης τον Μάρτιο του 2004 και στο Μετρό του Λονδίνου τον Ιούλιο του 2005, την ευθύνη των οποίων ανέλαβαν τρομοκρατικοί πυρήνες της Αλ Κάιντα (Το Βήμα, 2019). Αναπόδραστα τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου έφεραν με τον πλέον τραγικό τρόπο, τη διεθνή τρομοκρατία στο προσκήνιο της ευρωπαϊκής ασφάλειας, ενώ ακολούθως εκείνα της διετίας 2004-2005 μετέτρεψαν μία δυνητική απειλή σε πραγματικότητα για την ευρωπαϊκή ήπειρο (Παπακωνσταντής, 2019:162-163, 218-219 & 245).

Συνεχίζοντας με το πρόγραμμα του Τάμπερε, αξίζει να αναφερθεί αρχικά πως η εφαρμογή του αποτέλεσε το πλέον αποφασιστικό βήμα επίτευξης του στόχου δημιουργίας του ΧΕΑΔ. Από την άλλη πλευρά σχεδόν σε ολόκληρη τη διάρκεια του προγράμματος, η επίλυση του τρομοκρατικού προβλήματος τέθηκε εντός των ορίων της ευρύτερης πάταξης του εγκλήματος, γεγονός που μεταβλήθηκε μόνο μετά από τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου και προς το τελικό στάδιο υλοποίησής του. Κατά τη διάρκεια του ήταν χαρακτηριστική η εστίαση στη συνεργασία μεταξύ των αρμοδίων αρχών των κρατών-μελών, στα πλαίσια της οποίας αποφασίστηκε η αναβάθμιση της Europol και η σύσταση των Eurojust (*Μονάδα Δικαστικής Συνεργασίας της ΕΕ*) και Cerpol (*Οργανισμός της ΕΕ για την κατάρτιση στον Τομέα της Επιβολής του Νόμου*) (Παπακωνσταντής, 2019:241-245).

Αντίθετα το Πρόγραμμα της Χάγης αποτέλεσε την ουσιαστική αφετηρία της ευρωπαϊκής συνεργασίας στο πεδίο της τρομοκρατίας. Μετά από τις επιθέσεις σε Μαδρίτη και Λονδίνο η ενίσχυση της ασφάλειας μέσω της συνεργασίας με τις Europol και Eurojust σε πρωταγωνιστικό ρόλο και ειδικότερα η πρόληψη και καταστολή της τρομοκρατικής απειλής τέθηκαν σε απόλυτη προτεραιότητα, συγκριτικά με τη προάσπιση των ατομικών ελευθεριών και ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η τρομοκρατία αντιμετωπίστηκε ως αυτόνομο θέμα της ευρωπαϊκής ατζέντας, ενώ παράλληλα άρχισε πλέον πέραν της εθνικής ασφάλειας, να αποκτά οντότητα και να προωθείται η ευρωπαϊκή ασφάλεια, σε μία πρώτη προσπάθεια αποσύνδεσης της έννοιας από την κρατική σφαίρα κυριαρχίας και αναγωγής της σε υπερκρατικό επίπεδο. Το γεγονός αυτό κατέστησε τα κράτη υπεύθυνα όχι μόνο για τη δική τους ασφάλεια, αλλά και για την ασφάλεια της Ένωσης (Παπακωνσταντής, 2019:246-255).

Την εξετασθείσα περίοδο στα πλαίσια εφαρμογής των προαναφερόμενων προγραμμάτων, καθώς και υιοθέτησης μίας άμεσης και δυναμικής αντίδρασης στις ως άνω επιθέσεις, η Ένωση προέβη στη κατά περίπτωση υλοποίηση ειδικών δράσεων και σύναψη συμφωνιών, στην ίδρυση νέων οργάνων και οργανισμών, στο σχεδιασμό σχετικών στρατηγικών πλάνων, καθώς και στην ευρεία νομοθέτηση κοινών κανόνων και διαδικασιών, στα πλαίσια υλοποίησης των διεθνών υποχρεώσεων και δεσμεύσεων της.

Ειδικότερα το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Σεπτεμβρίου του 2001 (το πρώτο μετά την 9/11), προέβη μέσα σε κλίμα διεθνών πιέσεων για ανάληψη πρωτοβουλιών (Η.Π.Α, Ο.Η.Ε), στη Δήλωση κατά της τρομοκρατίας, στη κατάρτιση Πλάνου προτεραιοτήτων και στην αναθεώρηση του Εγγράφου Κατευθυντήριων Γραμμών για την Καταπολέμηση της Τρομοκρατίας (Παπακωνσταντής, 2019:264-266).

Την ίδια στιγμή η Ένωση κατέληξε σε συμφωνίες με τις Η.Π.Α αναφορικά με την έκδοση εγκληματιών-τρομοκρατών, τη δικαστική συνδρομή σε σοβαρές υποθέσεις οργανωμένου εγκλήματος και τρομοκρατίας (2003), την ανταλλαγή διαβαθμισμένων πληροφοριών (2007) και την επεξεργασία και διαβίβαση δεδομένων από τις καταστάσεις με τα ονόματα των επιβατών-PNR (2004 και 2007). Αντίστοιχα ο οργανισμός συμμετείχε σε διεθνή φόρουμ με αντικείμενο την αντιμετώπιση του φαινομένου, ενώ σε έτερες επιτευχθείσες συμφωνίες με τρίτες χώρες, συμπεριέλαβε διατάξεις-ρήτρες σχετικές με το ζήτημα της τρομοκρατίας (Παπακωνσταντής, 2019:220, 403-404, 454-455) & (Καρατράντος, 2019).

Μετά από την επίθεση στη Μαδρίτη το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Μαρτίου του 2004 προέβη στη Δήλωση για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και στην κατάρτιση του Σχεδίου Δράσης της ΕΕ για την αντιμετώπιση του φαινομένου, ενώ αντίστοιχα μετά από την επίθεση στο Λονδίνο το αντίστοιχο Συμβούλιο του Δεκεμβρίου του 2005 υιοθέτησε το κείμενο Αντιτρομοκρατικής Στρατηγικής της ΕΕ (Παπακωνσταντής, 2019:267-268).

Στο πεδίο νέων οργάνων και οργανισμών αξίζει να επισημανθεί η σύσταση της Μονάδας Δικαστικής Συνεργασίας της ΕΕ - Eurojust (*Απόφαση 2002/187/ΔΕΥ*) και του Οργανισμού Διαχείρισης των Εξωτερικών Συνόρων-Frontex (*Κανονισμός ΕΚ 2007/2004*) (European Union, 2022), η ίδρυση της Επιτροπής Εμπειρογνομόνων για τη Τρομοκρατία - CODEXTER (2003) (Council of Europe, 2022b), καθώς και η

δημιουργία της θέσης του Συντονιστή Αντιτρομοκρατικής Δράσης της ΕΕ (2004) (European Council, 2022).

Στο στρατηγικό πεδίο εκπονήθηκαν μεταξύ άλλων, το γενικό πλαίσιο για την εξωτερική πολιτική της ΕΕ στον τομέα της καταπολέμησης της τρομοκρατίας (2002), η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας (2003), καθώς και τα κείμενα της Στρατηγικής για την εξωτερική διάσταση της ΔΕΥ και την καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης και της στρατολόγησης τρομοκρατών (2005) (Παπακωνσταντής, 2019: 265, 271-272, 276, 341).

Στο πεδίο καθορισμού κοινών κανόνων και διαδικασιών κυριαρχεί η διαμόρφωση νομοθετικού πλαισίου ορισμού των τρομοκρατικών εγκλημάτων (*Απόφαση - Πλαίσιο 2002/475/ΔΕΥ και τροποποιητική Απόφαση - Πλαίσιο 2008/919/ΔΕΥ*). Επιπρόσθετα σε επίπεδο πρόληψης τρομοκρατικών ενεργειών ξεχωρίζει μία σειρά νομοθετικών πρωτοβουλιών για τη καταπολέμηση της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας (*Απόφαση-Πλαίσιο 2001/500/ΔΕΥ, Οδηγίες 2001/97/ΕΚ και 2005/60/ΕΚ, καθώς και Ευρωπαϊκή Σύμβαση του 2005 για τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας*), ενώ σχετικά με την προστασία των πολιτών και των υποδομών άξια αναφοράς είναι η δημιουργία του συστήματος πληροφοριών SIS II για την ενίσχυση της διαχείρισης των συνόρων [*Κανονισμός (ΕΚ) 1104/2008*], καθώς και η κατάρτιση νομοθετικού πλαισίου ελέγχου απόκτησης και κατοχής πυροβόλων όπλων (*Οδηγία 2008/51/ΕΚ*) (European Union, 2022).

Τέλος αναφορικά με τους πυλώνες καταπολέμησης της τρομοκρατίας και αντιμετώπισης των συνεπειών τρομοκρατικών επιθέσεων περίοπτη θέση καταλαμβάνουν η νομοθέτηση του Ευρωπαϊκού Εντάλματος Σύλληψης (*Απόφαση - Πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ*), η προώθηση μέτρων βελτίωσης της ανταλλαγής πληροφοριών και της επιχειρησιακής συνεργασίας (*Κοινή Θέση 2001/931/ΚΕΠΠΑ για την κατάρτιση ενωσιακού καταλόγου τρομοκρατών, Απόφαση 2005/671/ΔΕΥ για την ανταλλαγή πληροφοριών και τη συνεργασία όσον αφορά τα τρομοκρατικά αδικήματα, Απόφαση ενσωμάτωσης της Συνθήκης του Prüm στη νομοθεσία της ΕΕ και Απόφαση-Πλαίσιο 2008/978/ΔΕΥ σχετικά με το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Συγκέντρωσης Αποδεικτικών Στοιχείων*), καθώς και η διαμόρφωση πλαισίου συνδρομής και αποζημίωσης στα θύματα τρομοκρατίας (*Απόφαση-Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ και Οδηγία 2004/80/ΕΚ*) (European Union, 2022).

2.3 Η περίοδος μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας

Την περίοδο εφαρμογής του Προγράμματος της Χάγης υπογράφηκε η Συνθήκη της Λισαβόνας (2007). Η εν λόγω συμφωνία, η οποία τέθηκε σε εφαρμογή δύο χρόνια αργότερα, επηρέασε το προϋπολογιστικό πρόγραμμα, ενώ τροφοδότησε με νέα εργαλεία και δυνατότητες τα τελευταία δύο πενταετή προγράμματα (*Στοκχόλμης και Στρατηγικών Κατευθυντήριων Γραμμών*), σηματοδοτώντας τα τεκταινόμενα στο Χώρο Ελευθερίας Ασφάλειας και Δικαιοσύνης κατά τη τελευταία δεκαετία.

Πέραν της προϋπολογιστικής Συνθήκης, οι εξελίξεις στο χώρο επηρεάστηκαν βαθύτατα και από τη νέα κλιμάκωση της τρομοκρατικής απειλής στην Ευρώπη κατά τη διετία 2015-2017, η οποία πυροδοτήθηκε από τον Συριακό Εμφύλιο, την ίδρυση του ισλαμικού χαλιφάτου στη Μέση Ανατολή και συνακόλουθα την ανάπτυξη του φαινομένου των ξένων μαχητών στη γηραιά ήπειρο. Καθοριστικά γεγονότα αποτέλεσαν μεταξύ άλλων, οι επιθέσεις του 2015 στο Παρίσι, του 2016 στις Βρυξέλλες, τη Νίκαια και το Βερολίνο, καθώς και του 2017 στο Μάντσεστερ, την ευθύνη των οποίων ανέλαβε κατά περίπτωση το Ισλαμικό Κράτος (ISIS) (Το Βήμα, 2019). Οι εν λόγω επιθέσεις με τη σειρά τους, οδήγησαν την ευρωπαϊκή σκέψη προς τη κατεύθυνση αντίληψης-πρόσληψης της τρομοκρατίας, ως μίας γενικευμένης απειλής με αποκεντρωμένα και μαζικά χαρακτηριστικά (Παπακωνσταντής, 2019:163-164, 371-376).

Συνεχίζοντας στο μέτωπο περαιτέρω εξέλιξης του ΧΕΑΔ, με τη Συνθήκη της Λισαβόνας η Ένωση απέκτησε ενιαία νομική προσωπικότητα, ενώ προέβη στη κατάργηση του τριπυλωνικού συστήματος. Ο Χώρος ως τομέας με παγιωμένη πλέον υπόσταση, πέρασε στις συντρέχουσες αρμοδιότητες της Ένωσης, γεγονός που διαμοίρασε το δικαίωμα συμμετοχής στη νομοθετική διαδικασία, ανάμεσα στα κράτη-μέλη και την ΕΕ. Παράλληλα αποφασίστηκε η διαδικασία λήψης αποφάσεων και η υιοθέτηση μέτρων στα πλαίσια λειτουργίας του Χώρου να ακολουθήσουν στη πλειοψηφία των περιπτώσεων, τη συνήθη νομοθετική διαδικασία όπως σε λοιπά κοινοτικά ζητήματα, γεγονός που ουσιαστικά οδήγησε στη κοινοτικοποίηση του πρώην τρίτου πυλώνα της δικαστικής και αστυνομικής συνεργασίας, με τη διατήρηση ωστόσο στοιχείων διακυβερνητικής φύσεως σε επιχειρησιακό επίπεδο (Ιωακειμίδης, 2008: 35-47, 119-121).

Μέσα στην ως άνω διαμορφωθείσα συγκυρία το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ανέλαβε το ρόλο να χαράσσει με ομοφωνία τους στρατηγικούς προσανατολισμούς του συνολικού

σχεδιασμού, ενώ το Συμβούλιο της Ευρώπης κλήθηκε βάσει των εν λόγω κατευθυντήριων γραμμών, να θεσπίζει μέτρα μέσω συνηθισμένων ενωσιακών πράξεων (*οδηγίες, κανονισμοί και αποφάσεις*), από κοινού με το ενισχυμένο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Την ίδια στιγμή η Επιτροπή κλήθηκε να μοιραστεί το δικαίωμα νομοθετικής πρωτοβουλίας με τα εθνικά κοινοβούλια. Τα τελευταία πέραν του προρρηθέντος δικαιώματος (*ειδικότερα σε ζητήματα δικαστικής και αστυνομικής συνεργασίας*), απέκτησαν και τη δυνατότητα ελέγχου της νομοθετικής διαδικασίας (*ειδικότερα στο τομέα του ποινικού δικαίου*), υπό το πρίσμα τήρησης της αρχής της επικουρικότητας. Τέλος το Δικαστήριο της Ένωσης με τη παρέλευση μίας πρώτης μεταβατικής περιόδου σχετικών περιορισμών, απέκτησε το δικαίωμα ελέγχου κατόπιν σχετικής προσφυγής, υποθέσεων δικαστικής και αστυνομικής συνεργασίας (Ιωακειμίδης, 2008: 35-47, 58-65, 68-73).

Πέραν των ανωτέρω, η Συνθήκη διαφύλαξε ακέραια την ευθύνη των κρατών-μελών για τη τήρηση της δημόσιας και εσωτερικής ασφάλειας στις περιφέρειες τους, συγκεκριμενοποίησε τις προϋποθέσεις υλοποίησης ενισχυμένων συνεργασιών μεταξύ των κρατών-μελών, προέβλεψε τη δυνατότητα επέκτασης των καθηκόντων της Eurojust και τη δυνατότητα ρύθμισης της λειτουργίας της Europol, ενώ συμπεριέλαβε τον Χάρτη θεμελιωδών Δικαιωμάτων ως αναπόσπαστο μέρος του νέου Συντάγματος (Ιωακειμίδης, 2008: 96-99, 129-131).

Η περαιτέρω οικοδόμηση του ΧΕΑΔ όπως ήδη αναφέρθηκε, συνεχίστηκε μέσα από την εκτέλεση των προγραμμάτων της Στοκχόλμης και των Στρατηγικών Κατευθυντήριων Γραμμών, κατά τη περίοδο που ακολούθησε την υπογραφή της Συνθήκης της Λισαβόνας. Αυτό της Στοκχόλμης με φόντο τη περίοδο 2010-2014, ενέταξε τη καταπολέμηση της τρομοκρατίας στη Στρατηγική εσωτερικής ασφάλειας της ΕΕ, με εστίαση στη προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των ελευθεριών, ενώ αντίστοιχα εκείνο των Στρατηγικών Κατευθυντήριων Γραμμών με φόντο τη περίοδο 2015-2019, προώθησε τη σημασία των σχέσεων με τρίτες χώρες και της σύνδεσης της εσωτερικής με την εξωτερική πολιτική στα πλαίσια καταπολέμησης του φαινομένου (Παπακωνσταντής, 2019:255-262) & (Καρατράντος, 2019).

Στα πλαίσια υλοποίησης των εν λόγω προγραμμάτων, καθώς και αντιμετώπισης της τρομοκρατικής απειλής ως αυτή εκδηλώθηκε κατά την εξετασθείσα περίοδο, η Ένωση προχώρησε στη σύσταση νέων αλλά και στην αναβάθμιση υπαρχόντων

οργάνων και οργανισμών, στην ενημέρωση και κατάρτιση στρατηγικών πλάνων, καθώς και στην πραγματοποίηση ενός μεγάλου πλέγματος νομοθετικών παρεμβάσεων.

Στο πεδίο οργάνων και οργανισμών, άξια επισήμανσης αποτελούν η αναβάθμιση της Eurojust [*Κανονισμός (ΕΕ) 2018/1727*] και του Frontex [*Κανονισμός (ΕΕ) 2016/1624*], η συγκρότηση της COSI - Μόνιμης Επιτροπής Επιχειρησιακής Συνεργασίας σε θέματα εσωτερικής ασφάλειας (*Απόφαση 2010/131/ΕΕ*), καθώς και η ίδρυση του Ευρωπαϊκού Κέντρου Καταπολέμησης της Τρομοκρατίας (ECTC) της Europol το 2016 (European Union, 2022) & (Europol, 2022).

Στο πεδίο σύναψης συμφωνιών ξεχωρίζουν εκείνες μεταξύ ΕΕ-ΗΠΑ για το Terrorist Finance Tracking Program - TFTP (2010) και για τη προστασία των πληροφοριών προσωπικού χαρακτήρα (2016) (Παπακωνσταντής, 2019:405-408). Αναφορικά με τις πρωτοβουλίες σε στρατηγικό πεδίο, άξια αναφοράς είναι η Στρατηγική Εσωτερικής Ασφάλειας της ΕΕ (2010-2014 και 2015-2019), το Ευρωπαϊκό Θεματολόγιο για την ασφάλεια (2015-2020), οι Αναθεωρημένες Στρατηγικές για την καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης και της στρατολόγησης τρομοκρατών (2014 και 2017), η Εξωτερική Δράση της ΕΕ για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας (2015), η Στρατηγική για την Ένωση Ασφάλειας (2020), καθώς και η Agenda της ΕΕ για την Καταπολέμηση της Τρομοκρατίας (2020) (Παπακωνσταντής, 2019:278-287, 341, 373, 398) & (Γκόφας & Καρατράντος, 2021).

Στο πεδίο των νομοθετικών παρεμβάσεων κυριαρχεί το αναθεωρημένο νομοθετικό πλαίσιο ορισμού των τρομοκρατικών εγκλημάτων (*Οδηγία 2017/541/ΕΕ*). Όσον αφορά τη πρόληψη της τρομοκρατίας ξεχωρίζει μία νέα σειρά νομοθετικών πρωτοβουλιών για τη καταπολέμηση της χρηματοδότησης της (*Οδηγίες 2015/849/ΕΕ, 2018/843/ΕΕ και 2018/1673/ΕΕ*), καθώς και το προσφάτως θεσπισθέν νομοθετικό πλαίσιο πρόληψης της διάδοσης τρομοκρατικού περιεχομένου στο διαδίκτυο [*Κανονισμός (ΕΕ) 2021/784*] (European Union, 2022).

Σχετικά με την προστασία των πολιτών και των υποδομών, άξια επισήμανσης αποτελεί μία σειρά νομοθετικών πρωτοβουλιών ενίσχυσης της φύλαξης των συνόρων [*Οδηγία 2016/681/ΕΕ για τη χρήση δεδομένων που περιέχονται στις καταστάσεις ονομάτων επιβατών (PNR), Κανονισμός (ΕΕ) 2017/458 για την ενίσχυση των ελέγχων στα εξωτερικά σύνορα με χρήση οικείων βάσεων δεδομένων και Κανονισμός (ΕΕ) 2019/818 για τη θέσπιση πλαισίου διαλειτουργικότητας μεταξύ των συστημάτων*

πληροφοριών της ΕΕ], καθώς και προώθησης του ελέγχου κυκλοφορίας-χρήσης πρόδρομων ουσιών εκρηκτικών υλών [Κανονισμός (ΕΕ) 98/2013] και απόκτησης-κατοχής πυροβόλων όπλων [Οδηγία 2017/853/ΕΕ] (European Union, 2022).

Τέλος αναφορικά με τους πυλώνες καταπολέμησης της τρομοκρατίας και αντιμετώπισης των συνεπειών τρομοκρατικών επιθέσεων ξεχωρίζουν αντίστοιχα η ίδρυση της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας [Κανονισμός (ΕΕ) 2017/1939], η νομοθέτηση της Ευρωπαϊκής Εντολής Έρευνας (Οδηγία 2014/41/ΕΕ), η ενεργοποίηση του μηχανισμού πολιτικής προστασίας στα πλαίσια τρομοκρατικών επιθέσεων (Απόφαση 1313/2013/ΕΕ), η αναθεώρηση του πλαισίου συνδρομής και στήριξης στα θύματα τρομοκρατίας (Οδηγία 2012/29/ΕΕ), καθώς και η προώθηση της εφαρμογής ρήτρας αλληλεγγύης μεταξύ των κρατών-μελών (Απόφαση 2014/415/ΕΕ) (European Union, 2022).

2.4 Ανακεφαλαίωση και γείωση του διαμορφωθέντος ευρωπαϊκού πλαισίου με το ελληνικό ζήτημα

Ανακεφαλαιώνοντας και αξιολογώντας περαιτέρω τη πορεία διαμόρφωσης του ευρωπαϊκού πλαισίου αντιτρομοκρατίας, δύναται κανείς να διαπιστώσει πως το φαινόμενο της τρομοκρατίας αποτέλεσε ένα παράθυρο πολιτικής ευκαιρίας για την Ευρωπαϊκή Ένωση, στα πλαίσια προώθησης της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και ειδικότερα του ρόλου της ως ενός σημαντικού παράγοντα ασφαλείας στο διεθνές στερέωμα. Μέσω της σταδιακής ανάπτυξης μίας περισσότερο υπερεθνικής αντίληψης για τη τρομοκρατία, καθώς και της ως ένα βαθμό, επίτευξης συνοχής και ομοιογένειας σε πεδία που παραδοσιακά εντάσσονταν στη σφαίρα της εθνικής κυριαρχίας, η πολιτική εμβάθυνση των σχέσεων μεταξύ των κρατών-μελών κατέστη εφικτή περισσότερο από ποτέ κατά τη τελευταία εικοσαετία.

2.4.1 Παράγοντες διαμόρφωσης της ευρωπαϊκής αντιτρομοκρατικής πολιτικής

Η ευρωπαϊκή αντιτρομοκρατική πολιτική εμφανίσθηκε, αναπτύχθηκε και αποτέλεσε σταδιακά μία συνηθισμένη ρουτίνα στο διάστημα κυρίως των τελευταίων δύο δεκαετιών, απόρροια των εξελίξεων στα πεδία της θεσμικής ανάπτυξης του ευρωπαϊκού οικοδομήματος, της ευρωπαϊκής αντίληψης για την ασφάλεια και τη

τρομοκρατία, καθώς και των αλληλεπιδράσεων της Ένωσης με έτερους διεθνείς δρώντες το ίδιο διάστημα (MacKenzie & Kaunert, 2021).

Αναφορικά με το πεδίο της θεσμικής ανάπτυξης, όπως ήδη παρατέθηκε, οι Συνθήκες που υπογράφηκαν ήταν οι πλέον καθοριστικές για τη διαμόρφωση του κατάλληλου πλαισίου προώθησης της πολιτικής εμβάθυνσης στο πεδίο της ασφαλείας και δη της αντιτρομοκρατίας, με τον Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης να θεωρείται δικαίως ως ένας από τους σημαντικότερους τομείς προώθησης της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης (Kaunert, Léonard & Occhipinti, 2013).

Ειδικότερα κατά την διάρκεια της εν λόγω περιόδου συντελέστηκε η μετάβαση από την προστασία της ασφάλειας ως συνοδευτικό μέτρο της ενιαίας αγοράς, στην προστασία της ασφάλειας ως ένα σχεδόν ανεξάρτητο πεδίο ευρωπαϊκής πολιτικής και αντίστοιχα από την διατήρηση της εθνικής κυριαρχίας, στην εν μέρει συγκέντρωση της σε υπερεθνικό επίπεδο. Κάθε Συνθήκη αποτέλεσε και ένα ξεχωριστό βήμα σε αυτή τη διαδικασία μετάβασης: με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ να θεσμοθετεί για πρώτη φορά τη συνεργασία σε θέματα δικαιοσύνης και εσωτερικών υποθέσεων ως συνοδευτικό μέτρο της ενιαίας αγοράς, τη Συνθήκη του Άμστερνταμ και το πρόγραμμα του Τάμπερε να αποσυνδέουν την ενιαία αγορά από τους ευρύτερους στόχους του ΧΕΑΔ, χωρίς τη παροχή ωστόσο των κατάλληλων νομοθετικών εργαλείων και τη Συνθήκη της Λισαβόνας να ολοκληρώνει την εν λόγω μετάβαση, με την παροχή νέων υπερεθνικών αρμοδιοτήτων νομοθέτησης επί ζητημάτων ΔΕΥ στην Ένωση και τη δημιουργία προϋποθέσεων πραγματικής σύγκλισης των εταίρων στο πεδίο της δικαστικής και αστυνομικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις (Kaunert, 2005).

Η διαμόρφωση ενός ευρωπαϊκού συμφέροντος σχετιζόμενου με τη καταπολέμηση της τρομοκρατίας είναι πλέον εφικτή, ως προϊόν σύνθετων κοινωνικών αλληλεπιδράσεων μεταξύ κρατών-μελών, θεσμοθετημένων δομών της Ένωσης και πλήθους έτερων πολιτικών φορέων. Σε αυτό το πλαίσιο υπερεθνικά όργανα όπως η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναλαμβάνουν το ουσιαστικό ρόλο του διαμορφωτή κοινών συμφερόντων σε ζητήματα άλλοτε υψηλής πολιτικής (όπως στη περίπτωση αντικατάστασης της παραδοσιακής έκδοσης εγκληματιών-τρομοκρατών από το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης), ενώ υπερεθνικοί οργανισμοί (Europol, Eurojust κ.τ.λ) συστήνονται και αναβαθμίζονται, διαθέτοντας τεράστιο όγκο δραστηριοτήτων και αυτονομίας

(Kaunert, 2007), (Kaunert, Leonard & MacKenzie, 2012) & (Kaunert, Léonard & Occhipinti, 2013).

Όσον αφορά το πεδίο ευρωπαϊκής αντίληψης της τρομοκρατικής απειλής, αρχικά οι επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου και ακολούθως οι επιθέσεις της τελευταίας εικοσαετίας επί ευρωπαϊκού εδάφους, διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στη διεθνοποίηση του φαινομένου, καθώς και στην ευρύτερη αλλαγή της ευρωπαϊκής σκέψης για την ασφάλεια και τη τρομοκρατία (Argomaniz, Bures & Kaunert, 2015).

Σε αυτή τη πορεία μεταστροφής, οι επιθέσεις του 2001 στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου και στο Πεντάγωνο αποτέλεσαν το κρισιμότερο γεγονός. Μέσα από μία πολιτική διαδικασία συλλογικής ασφαλειοποίησης των επιθέσεων της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, η ισλαμιστική τρομοκρατία κατέστη διεθνής απειλή μείζονος σημασίας και η αντιμετώπιση της παγκόσμια πολιτική προτεραιότητα, με επιβεβλημένη την ανάληψη κοινών πολυεπίπεδων δράσεων και πρωτοβουλιών (MacKenzie & Kaunert, 2021) & (MacKenzie, Kaunert & Leonard, 2022:35-48).

Στο ίδιο πλαίσιο και αναλογικά με το μέγεθος και τον αντίκτυπο τους, οι τρομοκρατικές ενέργειες που ακολούθησαν επί ευρωπαϊκού εδάφους (Μαδρίτη, Λονδίνο, Παρίσι, Βρυξέλλες κ.τ.λ), καθώς και η ανάπτυξη του φαινομένου των ξένων μαχητών κατά τη τελευταία δεκαετία, ουσιαστικά παγίωσαν την εν λόγω απειλή στην ευρωπαϊκή ήπειρο, διατήρησαν σε υψηλό επίπεδο το πολιτικό ενδιαφέρον για την κοινή της αντιμετώπιση και σταδιακά ρουτινικοποίησαν τις διαδικασίες καταπολέμησης της (MacKenzie & Kaunert, 2021) & (MacKenzie, Kaunert & Leonard, 2022:35-48).

Ειδικότερα η 11^η Σεπτεμβρίου διαμόρφωσε αρχικά τον κατάλληλο χώρο για την μαζική εφαρμογή πλήθους αντιτρομοκρατικών δραστηριοτήτων που είχαν ήδη προαποφασιστεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ενώ τη περίοδο αντιτρομοκρατικής κόπωσης που ακολούθησε διέκοψαν πρώτα οι επιθέσεις της διετίας 2004-2005 (Μαδρίτη και Λονδίνο) και στη συνέχεια εκείνες της διετίας 2015-2017 (ISIS), οι οποίες σε ισάριθμες περιπτώσεις επανέφεραν την καταπολέμηση του φαινομένου στη κορυφή της ευρωπαϊκής πολιτικής ατζέντας (Den Boer & Monar, 2002) & (MacKenzie, Kaunert & Leonard, 2022:35-48).

Απόρροια των προρρηθέντων εξελίξεων ήταν η ανάπτυξη τόσο της εσωτερικής, όσο και της εξωτερικής διάστασης της ευρωπαϊκής αντιτρομοκρατίας, μέσα από την

εφαρμογή πλήθους στρατηγικών και νομοθετικών πρωτοβουλιών, καθώς και την πολυεπίπεδη παρουσία-δράση της Ένωσης σε διάφορα μέρη της υφηγίου, που θεωρούνται διαχρονικά πηγές της διεθνούς τρομοκρατίας (MacKenzie & Kaunert, 2021), (MacKenzie, Kaunert & Leonard, 2022:35-48) & (Καρατράντος, 2019).

Τέλος αναφορικά με το πεδίο της διεθνούς αλληλεπίδρασης, οι σχέσεις της Ένωσης με τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής στο πλαίσιο της διατλαντικής συμμαχίας, διαδραμάτισαν αντίστοιχα σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος για τη τρομοκρατία, κατά το εξετασθέν χρονικό διάστημα. Με τις θεσμικές προϋποθέσεις δημιουργίας ενός ενιαίου ευρωπαϊκού συμφέροντος στο τομέα της ασφάλειας να διαμορφώνονται σταδιακά μέσω των Συνθηκών, η διαμόρφωση του αρχικού ενδιαφέροντος της ΕΕ για τη καταπολέμηση της τρομοκρατίας ήταν αποτέλεσμα αμερικανικών πιέσεων για άμεση ανάληψη πρωτοβουλιών, μετά από την επίθεση στους Δίδυμους Πύργους, στο πλαίσιο δημιουργίας ενός αρραγούς συμμαχικού μετώπου κατά της διεθνούς τρομοκρατίας. Η Ένωση αξιοποίησε τη συγκυρία προκειμένου να αποδείξει την αξιοπιστία της ως βασικός εταίρος των Ηνωμένων Πολιτειών, παρουσιάζοντας άμεσα αντιτρομοκρατικά ανταντακλαστικά, καθώς και ταχεία πρόοδο σε βασικές πτυχές της εσωτερικής ατζέντας της για την καταπολέμηση του φαινομένου (Den Boer & Monar, 2002).

Στη πορεία η εμβάθυνση της συνεργασίας μεταξύ των δύο πλευρών του Ατλαντικού, απόρροια αφενός της προτίμησης των ΗΠΑ να διαπραγματευτεί για ζητήματα αντιτρομοκρατίας με την Ευρώπη ως ενιαία οντότητα, παρά σε διακρατικό διμερές επίπεδο και αφετέρου της έντονης επιθυμίας της Ένωσης να αποκτήσει εξωτερική υπόσταση ως διεθνής παράγοντας ασφαλείας, οδήγησε στη περαιτέρω ανάπτυξη και ομογενοποίηση του ευρωπαϊκού αντιτρομοκρατικού ενδιαφέροντος, αλλά και σε σημαντική σχετική αλληλεπίδραση μεταξύ των δύο πλευρών (περίπτωση ευρωπαϊκού PNR) (Kaunert, 2009) & (Kaunert, Leonard & MacKenzie, 2012).

2.4.2 Ευρωπαϊκό πλαίσιο αντιτρομοκρατίας και ελληνικό ζήτημα

Κατά το χρονικό διάστημα των τελευταίων είκοσι ετών η ανάπτυξη της ευρωπαϊκής αντιτρομοκρατίας ήταν αποτέλεσμα σχετικών δράσεων θεσμοθέτησης των κατάλληλων στρατηγικών και νομοθετικών εργαλείων, πολιτικής αξιοποίησης της

ισλαμιστικής τρομοκρατικής απειλής, όπως αυτή εκφράστηκε σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο, καθώς και εμβάθυνσης των διατλαντικών σχέσεων ΕΕ-ΗΠΑ, στα πλαίσια καταπολέμησης της τρομοκρατίας.

Η Ένωση παρά τα παραδοσιακά προβλήματα συντονισμού, αλληλοεπικάλυψης αρμοδιοτήτων, απουσίας κεντρικού στρατηγικού οράματος, καθώς και τον σταθερά επικουρικό της ρόλο αναφορικά με την επιχειρησιακή διάσταση της αντιμετώπισης του φαινομένου, πραγματοποίησε σημαντικά βήματα προόδου προς τη κατεύθυνση συγκέντρωσης αρμοδιοτήτων στο υπερεθνικό κέντρο, σε έναν ευαίσθητο τομέα πολιτικής όπως αυτόν της ασφάλειας (Argomaniz, Bures & Kaunert, 2015).

Η Ελλάδα ως κράτος-μέλος της ΕΕ δε θα μπορούσε να μείνει ανεπηρέαστη από αυτές τις εξελίξεις, ειδικότερα αν αναλογιστεί κανείς πως αποτέλεσε περίπτωση χώρας, η οποία όπως θα παρατεθεί και στο επόμενο κεφάλαιο, έως τις αρχές του 21^{ου} αιώνα δεν είχε αναπτύξει μία ξεκάθαρη πολιτική αντιμετώπισης της εγχώριας τρομοκρατικής απειλής, παρά το γεγονός πως αυτή παρέμενε υπαρκτή και σε υψηλά επίπεδα για σχεδόν τρεις δεκαετίες μετά τη μεταπολίτευση.

Οι εν λόγω εξελίξεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο διαμόρφωσαν τις πλέον ευνοϊκές συνθήκες για την ανάπτυξη της ελληνικής αντιτρομοκρατικής πολιτικής. Ειδικότερα με φόντο τη κατακόρυφη αύξηση του ευρωπαϊκού αντιτρομοκρατικού οπλοστασίου και την ανάδειξη της τρομοκρατίας σε μείζον ευρωπαϊκό ζήτημα, διαμορφώθηκε το κατάλληλο περιβάλλον δυνητικής ανάπτυξης νέων πρακτικών δυνατοτήτων και εργαλείων αντιτρομοκρατικής αντίδρασης, καθώς και ασφαλειοποίησης του προβλήματος της εγχώριας τρομοκρατίας.

Πέραν ωστόσο των ανωτέρω, δύναται κανείς να διαπιστώσει πως οι προαναφερόμενες εξελίξεις δημιούργησαν για την ελληνική περίπτωση, ένα ευνοϊκό πεδίο δυνητικής μεταβολής σε κοινωνικούς κανόνες και νόρμες που σχετίζονταν για δεκαετίες, με την ευρύτερη εσωτερική πρόσληψη των ζητημάτων της ασφάλειας και της τρομοκρατίας, καθώς και του εξωτερικού ρόλου της χώρας στα ευρωπαϊκά αντιτρομοκρατικά δρώμενα.

Στη προκειμένη περίπτωση κι έχοντας ήδη αναφέρει στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας πως η συμπεριφορά των κρατών ως κοινωνικών δρώντων είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το εκάστοτε κοινωνικό πλαίσιο και οι πολιτικές τους προϊόν όχι μόνο εσωτερικών, αλλά και εξωτερικών κοινωνικών αλληλεπιδράσεων, η

υπερεθνικοποίηση της τρομοκρατικής απειλής σε ευρωπαϊκό επίπεδο και η προώθηση ενός ενιαίου ευρωπαϊκού συμφέροντος ασφαλείας κατά τη τελευταία εικοσαετία, αποτέλεσαν την ιδανική εξωτερική συνθήκη για την προρρηθείσα κανονιστική μεταβολή.

Με την Ευρωπαϊκή Ένωση να επιζητά από τα κράτη-μέλη, όσο ποτέ άλλοτε τα τελευταία χρόνια, να συσπειρωθούν γύρω από τη κοινή απειλή της τρομοκρατίας, προβαίνοντας στην εναρμόνιση με πλήθος στρατηγικών αντιτρομοκρατικών σχεδίων και νομοθετημάτων, την υιοθέτηση σειράς σχετικών βέλτιστων πρακτικών, καθώς και την ανάπτυξη σχέσεων δικαστικής και αστυνομικής συνεργασίας, παρουσιάστηκε για την Ελλάδα η ευκαιρία όχι μόνο να διαμορφώσει για πρώτη φορά ουσιαστική αντιτρομοκρατική αντίδραση, αλλά και να εξελίξει την ευρύτερη θεώρηση της για την εσωτερική της ασφάλεια και συμμετοχή στα τεκταινόμενα της ευρωπαϊκής αντιτρομοκρατίας, ως ισότιμος εταίρος.

Ως εκ τούτου τα επόμενα κεφάλαια, στο πλαίσιο παρουσίασης του προβλήματος της εγχώριας τρομοκρατίας στην Ελλάδα και της διαχρονικής κρατικής αντίδρασης σε αυτό, θα εξετάσουν αν και σε ποιο βαθμό η χώρα κατάφερε να αξιοποιήσει τις ευνοϊκές συνθήκες που διαμορφώθηκαν και τις ευκαιρίες που της παρουσιάστηκαν, στο πεδίο καταπολέμησης και περιορισμού του φαινομένου.

3. Το πρόβλημα της τρομοκρατίας στην Ελλάδα και η κρατική αντίδραση: ασφαλειοποίηση της απειλής και πρακτικές δυνατότητες

Μετά την παράθεση του ευρωπαϊκού πλαισίου αντιτρομοκρατίας και του δυναμικού του ρόλου στην πορεία εξέλιξης του ελληνικού ζητήματος, το παρόν κεφάλαιο εστιάζει στο μακροχρόνιο πρόβλημα της πολιτικής τρομοκρατίας στη χώρα, καθώς και στην αντίδραση αυτής, εντός του ευρύτερου ευρωπαϊκού και διεθνούς περιβάλλοντος.

Το πρόβλημα της εγχώριας τρομοκρατίας, το οποίο άρχεται από τη δεκαετία του 70' και διατηρείται έως τη σημερινή εποχή, είναι πολιτικά υποκινούμενο και ταυτίζεται σε μεγάλο βαθμό με την δράση ακραίων ομάδων του ευρύτερου ακροαριστερού ιδεολογικού φάσματος. Καμία άλλη οργάνωση έτερων πολιτικών ή θρησκευτικών καταβολών δεν έδρασε κατά την εξετασθείσα περίοδο, με την ένταση και τη συνέχεια που έδρασαν οι εκάστοτε ακροαριστερές ομάδες στη χώρα. Παρά ταύτα την περίοδο των δύο πρώτων δεκαετιών μετά από τη μεταπολίτευση, έκαναν σποραδικά την εμφάνιση τους στον ελλαδικό χώρο ακροδεξιές ομάδες και διεθνείς παλαιστινιακές οργανώσεις.

Οι πρώτες αρχικά έδρασαν καιροσκοπικά, πραγματοποιώντας τυφλές τρομοκρατικές επιθέσεις με σκοπό την δημιουργία πολιτικής αστάθειας στα πρότυπα δράσης ομάδων του ιταλικού νεοφασιστικού χώρου την ίδια περίοδο. Στη πορεία και για αρκετές δεκαετίες οι εν λόγω ομάδες απέκτησαν υπόγειο-παραστρατιωτικό χαρακτήρα, προβαίνοντας σε βίαιες εξτρεμιστικές δράσεις με ξενοφοβικά και φασιστικά κίνητρα. Τη τελευταία εικοσαετία σταδιακά αύξησαν τη παρουσία τους και εισήλθαν στη πολιτική σκηνή μέσα από την εκλογή το έτος 2012, του ακροδεξιού κόμματος της Χρυσής Αυγής, το οποίο ωστόσο οχτώ χρόνια αργότερα κρίθηκε από την ελληνική δικαιοσύνη ως εγκληματική οργάνωση για τη δράση βουλευτών και στελεχών του (Xenakis, 2012) & (Το Βήμα, 2020).

Οι δεύτερες δίχως να έχουν τη βάση τους στη χώρα, έδρασαν μεμονωμένα τη δεκαετία του 80', στα πλαίσια της διεθνούς προώθησης-ανάδειξης του παλαιστινιακού ζητήματος (Μπόση, 1996: 122-128). Την ίδια στιγμή παρά την κλιμάκωση της φονταμεταλιστικής απειλής και του φαινομένου των ξένων μαχητών στην Ευρώπη κατά τη τελευταία εικοσαετία, η Ελλάδα ουδέποτε αποτέλεσε θέατρο

τέτοιου είδους επιθέσεων και επιχειρήσεων (Skleparis, 2017). Σε αυτή τη διαπίστωση θα πρέπει να συνυπολογιστεί το γεγονός πως η χώρα αντιμετώπισε μία σοβαρή προσφυγική κρίση ένεκα του Συριακού Εμφυλίου, αποτελώντας τα τελευταία χρόνια σημαντική πύλη εισόδου στην Ευρώπη, για χιλιάδες πρόσφυγες και μετανάστες.

Στις πέντε δεκαετίες σχεδόν αδιάλειπτης εγχώριας τρομοκρατικής δραστηριότητας, οι αφορμές αλλά και τα βαθύτερα αίτια ύπαρξης τρομοκρατικής βίας και ευρύτερης εξτρεμιστικής δράσης ήταν σε γενικές γραμμές κοινά. Παράγοντες πολιτικής, κοινωνικής και οικονομικής φύσεως διαμόρφωσαν διαχρονικά την απαραίτητη καύσιμη ύλη για τη δραστηριοποίηση τρομοκρατικών - εξτρεμιστικών ομάδων και την προπαγάνδισή των ακραίων αφηγημάτων τους.

Ειδικότερα τέτοιοι παράγοντες αποτέλεσαν κατά περιόδους η πολιτική αστάθεια της χώρας και η ξένη παρέμβαση σε εσωτερικά ζητήματα, η ανισομερής κατανομή του πλούτου και η ανεργία σε μεγάλα τμήματα του πληθυσμού, το χαμηλό επίπεδο κοινωνικής δικαιοσύνης και η διαφθορά στον κρατικό μηχανισμό, περιστατικά ακραίας αστυνομικής αυθαιρεσίας που υποδαύλισαν κοινωνική αναταραχή (ανθρωποκτονίες Καλτεζά και Γρηγορόπουλου) (Kiesling, 2014: 138 & 336), καθώς και η κατά καιρούς δράση φασιστικών-ακροδεξιών ομάδων (Xenakis, 2012).

Η πεντηκονταετής δράση των εγχώριων τρομοκρατικών οργανώσεων δύναται να διαχωριστεί σε δύο υποπεριόδους, εκείνη των πρώτων δύομισι περίπου δεκαετιών από τη μεταπολίτευση (1974-2000) και εκείνη της τελευταίας περίπου εικοσαετίας (2001-2022).

Αυτός ο διαχωρισμός, τον οποίο ακολουθεί η δομή του τρίτου και τετάρτου κεφαλαίου της εργασίας, είναι αναγκαίος καθόσον όπως θα διαπιστωθεί οι δύο περίοδοι διαφέρουν σημαντικά ως προς την ανταπόκριση του κράτους στη τρομοκρατική απειλή και επακόλουθα την ένταση και τον αντίκτυπο που αυτή παρουσίασε. Παράλληλα κατά τη μετάβαση από την πρώτη στη δεύτερη περίοδο μεσολάβησαν γεγονότα θεμελιώδους σημασίας, όπως η ανάληψη και η προετοιμασία διεξαγωγής από την Ελλάδα των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 και οι επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, τα οποία εν πολλοίς καθόρισαν την πορεία της ελληνικής αντιτρομοκρατικής αντίδρασης και πολιτικής.

3.1 Περίοδος 1975-2000

3.1.1 Η εμφάνιση και παγίωση της τρομοκρατικής απειλής

Η εγχώρια ελληνική τρομοκρατία εμφανίστηκε για πρώτη φορά αμέσως μετά τη πτώση του επταετούς δικτατορικού καθεστώτος (1974). Ωστόσο για να νοηματοδοτηθεί η εμφάνιση και η εξέλιξη της ως ιδιαίτερο φαινόμενο στη πορεία του χρόνου, θα πρέπει να εξετασθεί εντός του γενικότερου ιστορικού και κοινωνικοπολιτικού πλαισίου που διαμορφώθηκε στη χώρα τις προηγούμενες δεκαετίες.

Με τη λήξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου η Ελλάδα πέραν των καταστρεπτικών συνεπειών της εν λόγω σύρραξης, είχε να αντιμετωπίσει μία βαθειά πολιτική αστάθεια, η οποία θα διαρκούσε για περίπου τέσσερις δεκαετίες. Τα πρώτα επεισόδια σε αυτή τη μακρά περίοδο πολιτικών αναταράξεων αποτέλεσαν η σύρραξη των Δεκεμβριανών (1944) και ο επακόλουθος εμφύλιος πόλεμος (1946-1949), τα οποία με την κατάληξη τους και την οριστική νίκη της ελληνικής δεξιάς σε βάρος των δυνάμεων της ευρύτερης σοσιαλιστικής-κομμουνιστικής αριστεράς, έριξαν βαριά τη σκιά τους στην κοινωνικοπολιτική ζωή της χώρας (Κασιμέρης, 2015:28) & (Kassimeris, 2020).

Οι δεκαετίες του 50' και του 60' που ακολούθησαν, χαρακτηρίστηκαν από την καθολική επικράτηση των νικητών σε βάρος των ηττημένων, με του τελευταίους να βρίσκονται σε ένα μόνιμο καθεστώς παρακολούθησης, διώξεων και πάσης φύσεως αποκλεισμού. Τη προρρηθείσα περίοδο διέκοψε προσωρινά η διακυβέρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου με το κόμμα της Ένωσης Κέντρου (1964-1965), η οποία καταδεικνύοντας πειστικά την ανάγκη των ευρύτερων λαϊκών στρωμάτων για πολιτικές και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις μετά από σειρά ετών, οδήγησε στην αντίδραση του γραφειοκρατικού-στρατιωτικού κατεστημένου της χώρας και εν τέλει στην εγκαθίδρυση του δικτατορικού καθεστώτος ή αλλιώς της χούντας (1967-1974) (Κασιμέρης, 2015:28-32) & (Kassimeris, 2020).

Η επταετία που ακολούθησε σηματοδεύτηκε από την ολοκληρωτική εγκαθίδρυση του στρατιωτικού καθεστώτος, την απουσία οργανωμένης λαϊκής αντίδρασης και την εκ νέου παγίωση εμφυλιακών, βαθιά διχαστικών συνθηκών. Σημείο ωστόσο καμπής για την τύχη του καθεστώτος και την μετέπειτα πολιτική πορεία της χώρας, αποτέλεσε η φοιτητική εξέγερση με τη κατάληψη του Πολυτεχνείου τον Νοέμβριο του 1973. Το

εν λόγω γεγονός άρρηκτα συνδεδεμένο με τα δημοκρατικά αιτήματα της φοιτητικής νεολαίας και μεγάλου τμήματος του εργατικού δυναμικού της εποχής, μπορεί να μην οδήγησε στην άμεση κατάρρευση της χούντας, η οποία επήλθε ένα χρόνο αργότερα ένεκα της καθεστωτικής αδυναμίας διαχείρισης της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο, κατάφερε ωστόσο να συσπειρώσει την ευρύτερη κοινωνική μάζα προς μία εξεγερσιακή κατεύθυνση (Κασιμέρης, 2015:33-40) & (Kassimeris, 2020).

Με την ανατροπή της χούντας ακολούθησε η μεταπολίτευση και η ανάληψη της διακυβέρνησης της χώρας από τον Κ. Καραμανλή. Με τότε επίκαιρα τα αιτήματα για ολοκληρωτική αλλαγή σε πολλαπλά επίπεδα, ουσιαστική εκκαθάριση του κρατικού μηχανισμού από στοιχεία που είχαν ρόλο κατά την επταετία και παραδειγματική τιμωρία των ενόχων, η επόμενη περίοδος χαρακτηρίστηκε από την έντονη προσμονή μεγάλου τμήματος της κοινωνίας και δη εκείνου των φοιτητών και της νεολαίας, για άμεση ικανοποίηση των εν λόγω αιτημάτων. Καθόσον σε πολιτικό επίπεδο και με γνώμονα την επίτευξη της μέγιστης δυνατής σταθερότητας για τα δεδομένα της εποχής, τα προαναφερόμενα αιτήματα δεν ικανοποιήθηκαν πλήρως από τη κυβέρνηση, γρήγορα το κοινωνικό αίσθημα προσμονής αντικαταστάθηκε από βαθιά και έντονη απογοήτευση (Κασιμέρης, 2015:41-42) & (Kassimeris, 2020).

Μέσα στη διαμορφωθείσα συγκυρία πλήθος εξωκοινοβουλευτικών αριστερών ομάδων μαοϊκής, τροτσκιστικής και αναρχικής ιδεολογίας (π.χ. *Επαναστατικό Κομμουνιστικό Κίνημα Ελλάδας - ΕΚΚΕ*, *Οργάνωση Μαρξιστών-Λενινιστών Ελλάδας - ΟΜΛΕ*, *Οργάνωση Κομμουνιστών Διεθνιστών Ελλάδος - ΟΚΔΕ*, *Οργάνωση Σοσιαλιστικής Επανάστασης - ΟΣΕ*) άδραξαν την ευκαιρία να ριζοσπαστικοποιηθούν και να διαχωρίσουν τη θέση τους από την νομιμοποιημένη πλέον κοινοβουλευτική αριστερά, εντείνοντας την πολιτική και ακτιβιστική τους δράση κατά της κυβέρνησης, με την πεποίθηση πως η μεταπολίτευση δεν ήταν τίποτε περισσότερο από μία χούντα με άλλο όνομα (Kassimeris, 2005). Η ίδια προσέγγιση προσαρμοσμένη στα πολιτικά δεδομένα της εκάστοτε εποχής συντηρήθηκε σε όλη τη διάρκεια της εποχής μετά τη μεταπολίτευση, ανεξάρτητα από την ιδεολογική κατεύθυνση των κομμάτων που εναλλάσσονταν στην εξουσία (Νέα Δημοκρατία, Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα).

Όταν έγινε αντιληπτό πως ο απώτερος στόχος του ακροαριστερού κινήματος για επαναστατική μετάβαση στον σοσιαλισμό δεν ήταν εφικτός με βάσει τις επικρατούσες πολιτικές συνθήκες, ορισμένες ακραίες φανατικές ομάδες

αποσχίστηκαν από το κίνημα και αναβαθμίστηκαν επιχειρησιακά, αποτελώντας ουσιαστικά τις πρώτες τρομοκρατικές οργανώσεις (Κασιμέρης, 2015:43-44) & (Kassimeris, 2020).

Μέσα σε αυτό το κοινωνικοπολιτικό και ιστορικό πλαίσιο που προσέλκυσε πολιτικά ενεργά άτομα προς τον κόσμο της επαναστατικής βίας, πρωτοεμφανίστηκε και αναπτύχθηκε η εγχώρια τρομοκρατία, ενώ οι ιδέες περί μαχητικής αντιπολίτευσης και βίαιης άμεσης αντίδρασης παγιώθηκαν ως αναπόσπαστο κομμάτι της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας (Kassimeris, 2013).

Από τη μεταπολίτευση έως και τις αρχές του 21^{ου} αιώνα, ήτοι την πρώτη περίοδο της εγχώριας τρομοκρατίας, στην ελληνική επικράτεια έδρασε πλήθος παράνομων οργανώσεων και ομάδων με διαφορετικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα, αναφορικά με τον τρόπο δράσης, τη ρητορική, τη διάρκεια δραστηριοποίησης και την ένταση των ενεργειών τους. Ωστόσο και παρά την ύπαρξη ομάδων με αξιομνημόνευτη δράση (Αντικρατική Πάλη, 1^η Μάη, Επαναστατικοί Πυρήνες κ.τ.λ) (Kiesling: 118, 153 & 267) δύο ήταν οι οργανώσεις που αναμφισβήτητα διαδραμάτισαν πρωταγωνιστικό ρόλο στην ελληνική τρομοκρατική σκηνή: ο Επαναστατικός Λαϊκός Αγώνας (ΕΛΑ) και η Επαναστατική Οργάνωση 17 Νοέμβρη (Ε.Ο. 17Ν) (Kassimeris, 1995).

Οι δύο οργανώσεις με ξεκάθαρες μαρξιστικές και λενινιστικές ιδεολογικές ρίζες, αξιοποιώντας την γενικότερη κοινωνική δυσαρέσκεια για την παρέμβαση ξένων δυνάμεων στα ζητήματα της δικτατορίας και της τουρκικής κατοχής στη Κύπρο, δραστηριοποιήθηκαν διαπνεόμενες εξ αρχής από έντονο αντιιμπεριαλιστικό και αντιαμερικανικό χαρακτήρα. Η δραστηριοποίησή τους έλαβε χώρα σε μία περίοδο κοινωνικών κινημάτων (Μάης του 68') και έντονης πολιτικής βίας στη Δυτική Ευρώπη (όπως ήδη αναφέρθηκε στο δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας), η οποία αναπόδραστα επηρέασε τον τρόπο δράσης και τη ρητορική τους. Απώτερος σκοπός και των δύο ήταν η καθεστωτική ανατροπή, η αυτόνομη πορεία της χώρας (εκτός NATO και ΕΟΚ) και η μετάβαση στο σοσιαλισμό με ένοπλα-επαναστατικά μέσα. Κατά συνέπεια σταθερό στρατηγικό τους στόχο αποτέλεσε η προώθηση του εν λόγω σκοπού μέσα από την ένοπλη προπαγάνδα και συνακόλουθα την όξυνση της ταξικής συνείδησης των κατώτερων λαϊκών και εργατικών στρωμάτων. Ωστόσο οι δύο ομάδες διέφεραν σε μεγάλο βαθμό όσον αφορά την δομή, την επιλογή των στόχων τους και τις χρησιμοποιηθείσες τακτικές (Kassimeris, 1995 & 2020).

Ο Επαναστατικός Λαϊκός Αγώνας αποτέλεσε οργάνωση ανοιχτού τύπου με ουσιαστικές διεθνείς διασυνδέσεις, η οποία στους κόλπους της φιλοξενούσε πλήθος ατόμων, οργανωμένων σε επιμέρους αυτόνομους πυρήνες. Η απεύθυνση της είχε περισσότερο μαζικά χαρακτηριστικά, ενώ χαρακτηριστική ήταν η αθρόα έκδοση έντυπου υλικού (περιοδικό Αντιπληροφόρηση), σχετικού με το πολιτικό πρόγραμμα της οργάνωσης και την ανάληψη ευθύνης των ενεργειών της (Kassimeris, 1995) & (Xenakis, 2012).

Η οργάνωση πρωτοεμφανίστηκε το έτος 1975 και έως το 1995 οπότε και αδρανοποιήθηκε, ήταν υπεύθυνη για περισσότερες από διακόσιες πενήντα βομβιστικές και εμπρηστικές επιθέσεις κατά κύριο λόγο χαμηλού βεληνεκού και έντασης, καθώς και δύο ανθρωποκτονίες στελεχών της αστυνομίας, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν στα πλαίσια δράσης υποομάδων της ή σύμπραξης με έτερες παράνομες ομάδες (Ιούνης 78' και 1^η Μάη). Με ξεκάθαρη προτίμηση στην επιλογή συμβολικών μη ανθρώπινων στόχων, η οργάνωση επιτέθηκε σε βάρος κρατικών και αστυνομικών υπηρεσιών, ιδιωτικών εταιρειών, καθώς και στόχων ευρύτερου αμερικανικού και ισραηλινού ενδιαφέροντος (Kassimeris, 1995) & (Xenakis, 2012).

Την ίδια στιγμή η 17 Νοέμβρη αποτέλεσε οργάνωση με δράση εμφανώς μεγαλύτερη σε διάρκεια και ένταση. Αποτελούμενη από λιγότερα σε αριθμό μέλη, με κλειστή δομή και αυστηρούς συνωμοτικούς κανόνες, παρέμεινε ανθεκτική σε οποιαδήποτε προσπάθεια διείσδυσης και συνακόλουθης διάλυσης για σχεδόν τρεις δεκαετίες. Αξιοποιώντας πλήρως τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, στα οποία παραδοσιακά έστελνε τα κείμενα ανάληψης ευθύνης των ενεργειών της, προώθησε περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη ομάδα, την βία ως μόνη λύση στα εκάστοτε πολιτικά αδιέξοδα της περιόδου δράσης της (Kassimeris, 1995) & (Xenakis, 2012).

Η οργάνωση εμφανίστηκε για πρώτη φορά το 1975 και έως το 2002 όταν και εξαρθρώθηκε, πραγματοποίησε σχεδόν εκατό ενέργειες εκ των οποίων οι είκοσι τρεις αφορούσαν ανθρωποκτονίες Αμερικανών, Βρετανών και Τούρκων αξιωματούχων και στρατιωτικών, αστυνομικών υπαλλήλων, επιχειρηματιών, δημοσιογράφων, εκδοτών, πολιτικών, καθώς και εισαγγελικών και δικαστικών λειτουργών. Με σαφέστατη κλίση προς την επιλογή ανθρώπινων στόχων, οι επιθέσεις της σε αντίθεση με εκείνες του ΕΛΑ, παρουσίασαν μεγαλύτερη ένταση, αναβαθμισμένη χρήση μέσων και τακτικών, ενώ χαρακτηρίζονταν για τον σοβαρό κοινωνικοπολιτικό τους αντίκτυπο (Kassimeris, 1995) & (Xenakis, 2012).

Από τη μεταπολίτευση και έως την ολοκλήρωση του 20^{ου} αιώνα εκατοντάδες εγχώριες τρομοκρατικές οργανώσεις με αιχμή του δόρατος τον ΕΛΑ και την Ε.Ο. 17 Ν, εφάρμοσαν στη χώρα μία άνευ προηγουμένου καμπάνια πολιτικής τρομοκρατίας. Οι επιθέσεις τους, στατιστικά στοιχεία των οποίων παρατίθενται στο *Γράφημα 1* της παρούσας εργασίας, μπορεί να μην οδήγησαν σε μία διευρυμένη επαναστατική κατάσταση όπως οι ίδιες ευαγγελίζονταν, παρά ταύτα αποτέλεσαν μία σοβαρότατη απειλή για την εσωτερική ασφάλεια της χώρας, αποτελώντας για δεκαετίες έναν άλυτο γρίφο για τους εκάστοτε κρατικούς εκπροσώπους.

3.1.2 Η αντίδραση του κράτους

Την εξετασθείσα περίοδο οι Υπηρεσίες Πληροφοριών και επιβολής του Νόμου δεν κατόρθωσαν να σημειώσουν σοβαρές επιτυχίες ούτε να προβούν σε ενέργειες που θα έδιναν ουσιαστική λύση στο πρόβλημα της εγχώριας τρομοκρατίας. Πρακτικά δεν κατάφεραν να φέρουν ενώπιον της δικαιοσύνης και να στοιχειοθετήσουν ουσιαστικές κατηγορίες εναντίον όσων ήταν υπεύθυνοι για την κατάσταση που διαμορφώθηκε στο μέτωπο της εσωτερικής ασφάλειας κατά την προρρηθείσα περίοδο.

Η περιορισμένη αντίδραση των κρατικών φορέων οδήγησε σε ορισμένες αποσπασματικές συλλήψεις και διώξεις (π.χ *υποθέσεις των αναρχικών-αντιεξουσιαστών Μαζοκόπου, Μπαλάφα, Μαζιώτη και Λεσπέρογλου*) (Kiesling, 2014: 209, 248, 271 & 287), ενώ τακτικά λάθη μελών τρομοκρατικών οργανώσεων και κρίσιμες πληροφορίες για τη δράση τους οδήγησαν είτε σε εκατέρωθεν απώλειες χωρίς περαιτέρω αξιοποίηση τους με γνώμονα την εξάρθρωση κάποιας παράνομης ομάδας (*υποθέσεις συμπλοκών της AEG το 1977, του Γκύζη το 1985, της Καλογρέζας το 1987 και των Σεπολίων το 1991*), είτε σε πλήρες επιχειρησιακό φιάσκο των Αρχών (*υπόθεση Λουίζης Ριανκούρ το 1992*) (Kiesling, 2014: 60-62, 118-119, 155-159, 226-227 & 229-235).

Βασικότερες αιτίες της προρρηθείσας αδυναμίας (και παράλληλα κεντρικά στοιχεία ανάλυσης του κυρίως θέματος της εργασίας) αποτέλεσαν η υποβάθμιση και μη έγκαιρη αντίληψη του μεγέθους αυτού καθεαυτού του προβλήματος, η έλλειψη πολιτικής συναίνεσης γύρω από τον ορισμό της τρομοκρατίας, καθώς και η απουσία πολιτικής βούλησης για τη λήψη αυστηρών αντιτρομοκρατικών μέτρων που δυνητικά θα περιόριζαν τις πολιτικές ελευθερίες. Την ίδια στιγμή η παρατεταμένη κρατική αδυναμία και η λανθασμένη προσέγγιση του ζητήματος από πλευράς εγχώριων

ΜΜΕ, οδήγησε σε ακατάσχετη συνομοσιολογία γύρω από τις καταβολές και τα αίτια της τρομοκρατίας στη χώρα (Kassimeris, 1995) &. (Γκόφας & Καρατράντος, 2021)

Ειδικότερα αναφορικά με την ισχύουσα αντίληψη για τη φύση και την δυναμική της τρομοκρατικής απειλής δύναται να επισημανθεί πως σε ολόκληρη σχεδόν την εξετασθείσα περίοδο, τα εγχώρια συμβάντα πολιτικής βίας αντιμετωπίζονταν ως περιστασιακές ακτιβιστικές πράξεις μεμονωμένων ακραίων ομάδων και ατόμων. Τόσο σε πολιτικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο υπηρεσιών ασφαλείας και διωκτικών αρχών ήταν παγιωμένη η αδυναμία αποκωδικοποίησης του βαθύτερου νοήματος των κειμένων ανάληψης ευθύνης για τις εκάστοτε επιθέσεις και συνακόλουθα ερμηνείας των εν λόγω ενεργειών ως μία διαρκής εκστρατεία βίας κατά των πολιτειακών θεσμών της χώρας (Kassimeris, 1995 & 2001: 152-198).

Ως λογική συνέχεια των ανωτέρω, επιπρόσθετα χαρακτηριστικά στοιχεία της ισχνής αντιτρομοκρατικής αντίδρασης της περιόδου αποτέλεσαν η απουσία θεσμικής συνεργασίας, στρατηγικού σχεδιασμού, αντιτρομοκρατικού νομοθετικού πλαισίου, σωστά δομημένων υπηρεσιών πληροφοριών καθώς και άρτια εκπαιδευμένων επιχειρησιακών αστυνομικών μονάδων (Kassimeris, 2001: 152-198).

Στο πεδίο ορισμού της τρομοκρατίας και νομοθέτησης του κατάλληλου ποινικού πλαισίου αντιμετώπισης της, σημειώθηκαν δύο ξεχωριστές προσπάθειες με ισάριθμες πρωτοβουλίες κυβερνήσεων της Νέας Δημοκρατίας κατά τις δεκαετίες του 70' και 90'. Η πρώτη σημειώθηκε το 1978 από την κυβέρνηση του Κ. Καραμανλή με τη θέσπιση του Νόμου 774/78 με τίτλο «Νομοσχέδιο για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και την προστασία του δημοκρατικού πολιτεύματος». Ο νόμος θεσπίστηκε μέσα σε ένα ευρύτερο κλίμα ανησυχίας για την έξαρση της τρομοκρατίας στην Ευρώπη και δη στη γειτονική Ιταλία με την απαγωγή του πρωθυπουργού της χώρας Άλντο Μόρο από τις Ερυθρές Ταξιαρχίες, ενώ είχε έντονες επιρροές από το αντίστοιχο ιταλικό και γερμανικό ποινικό πλαίσιο. Ειδικότερα προέβλεψε μεταξύ άλλων την αυστηρή τιμωρία (έως και θανατική ποινή) της συγκρότησης τρομοκρατικής ομάδας, της διάπραξης σοβαρών κακουργημάτων (ανθρωποκτονία, απαγωγή, αεροπειρατεία, βλάβη της ασφάλειας αεροσκάφους, ομηρία κ.τ.λ.), και της παροχής βοήθειας σε τρομοκράτες, ενώ προώθησε την παροχή ισχυρών κινήτρων σε πληροφοριοδότες (Kassimeris, 1993 & 1995) & (Μπόση, 1996: 149-160 & 2004: 19-25).

Ο νόμος τέθηκε σε ισχύ και εφαρμόστηκε έως το 1983, οπότε και καταργήθηκε από την επόμενη κυβέρνηση του Α. Παπανδρέου, ενώ καθ' όλη τη διάρκεια διαβούλευσης του έγινε αντικείμενο έντονων αντιδράσεων από την πλειοψηφία των αντιπολιτευτικών δυνάμεων της εποχής (ΠΑ.ΣΟ.Κ και Κ.Κ.Ε). Με πρόσφατες τις μνήμες από την περίοδο της επταετίας, ο νόμος ενσάρκωνε για την αντιπολίτευση μία κατάφορη παραβίαση των ατομικών ελευθεριών των πολιτών, στροφή στον αυταρχισμό και πισωγύρισμα στις σκοτεινές περιόδους ελέγχου και δίωξης των πολιτικών φρονημάτων (Kassimeris, 1993 & 1995) & (Μπόση, 1996: 149-160 & 2004: 19-25).

Η δεύτερη προσπάθεια σημειώθηκε το 1990 με τη θέσπιση του Νόμου 1916/90 υπό τον τίτλο «Νομοσχέδιο για την προστασία της κοινωνίας από το οργανωμένο έγκλημα», από την κυβέρνηση του Κ. Μητσοτάκη. Ο εν λόγω νόμος ο οποίος θεσπίστηκε μέσα σε κλίμα έντονης πολιτικής αποδοκιμασίας και καταδίκης της δολοφονίας ένα χρόνο νωρίτερα, του βουλευτή της Ν.Δ. Παύλου Μπακογιάννη από την Ε.Ο. 17 Νοέμβρη, ενσωμάτωνε όλες τις διατάξεις του προηγούμενου νομοσχεδίου με εξαίρεση τη θανατική ποινή. Ειδικότερα ο νόμος όρισε την έννοια του οργανωμένου εγκλήματος και παρά το γεγονός ότι τυπικά δεν καταπιανόταν με το ζήτημα της τρομοκρατίας, ουσιαστικά ολόκληρη η στόχευση του αφορούσε την πάταξη του εν λόγω φαινομένου. Επιπρόσθετα αύξησε τις εξουσίες της αστυνομίας στους τομείς της έρευνας και της κατάσχεσης, επέκτεινε τον χρόνο προληπτικής κράτησης υπόπτων, προέβλεψε την ειδική προστασία των δικαστών και την ευνοϊκή ποινική μεταχείριση πληροφοριοδοτών, ενώ η πιο αμφιλεγόμενη πτυχή του αφορούσε την απαγόρευση δημοσιοποίησης στον Τύπο ή στα ΜΜΕ ανακοινώσεων παράνομων οργανώσεων και ομάδων (Kassimeris, 1993 & 1995) & (Μπόση, 1996: 149-160 & 2004: 19-25).

Η εν λόγω νομοθετική πρωτοβουλία έτυχε ανάλογης αντιμετώπισης στο στάδιο της διαβούλευσης, τόσο από σύσσωμη σχεδόν την αντιπολίτευση (ΠΑ.ΣΟ.Κ και Συνασπισμός), όσο και από μεγάλη μερίδα του Τύπου, ενώ ο θεσπισθείς νόμος καταργήθηκε ως αντισυνταγματικός, με την αλλαγή κυβέρνησης και την ανάληψη της εξουσίας από τον Α. Παπανδρέου το 1993 (Kassimeris, 1995) & (Μπόση, 1996: 149-160 & 2004: 19-25).

Παράλληλα και σε αντίθεση με τις προαναφερόμενες αποτυχημένες προσπάθειες η χώρα ως μέλος του Ο.Η.Ε και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, προέβη διαχρονικά στη

κύρωση διεθνών και ευρωπαϊκών συμβάσεων, με περιεχόμενο σχετικό με το ευρύτερο αντικείμενο καταπολέμησης της τρομοκρατίας (ασφάλεια πολιτικής αεροπορίας και ναυσιπλοΐας, φυσική προστασία του πυρηνικού υλικού, αντιμετώπιση της ομηρίας κ.τ.λ) (Chainoglou, 2017).

Η πλέον σημαντική επικύρωση συμφωνίας την εν λόγω περίοδο αφορά εκείνη της Ευρωπαϊκή Σύμβασης του 1977 για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, η οποία ωστόσο έλαβε χώρα σχεδόν μία δεκαετία αργότερα το 1988 και εμπεριείχε την επιφύλαξη του δικαιώματος άρνησης της έκδοσης ατόμου για πολιτικού σκοπούς. Η προρρηθείσα Σύμβαση προέβλεπε ότι τα τρομοκρατικά εγκλήματα δεν θα θεωρούνταν πολιτικές πράξεις ή εγκλήματα με πολιτικά κίνητρα, με συνέπεια να δίνεται η δυνατότητα έκδοσης των τρομοκρατών και εκδίκασης των υποθέσεων τους σε τακτικά δικαστήρια (Μπόση, 2004: 21) & (Borgeas, 2013).

Παρά ταύτα και με ότι αυτό συνεπάγεται για τη λειτουργία της δικαστικής εξουσίας κατά την εξετασθείσα περίοδο, η χώρα θα χρειαζόταν αρκετά ακόμη χρόνια για να φθάσει στο σημείο να διαμορφώσει εσωτερική νομοθεσία που θα έδινε τη δυνατότητα στα δικαστήρια της να εκδικάζουν υποθέσεις τρομοκρατίας με βάση τη τακτική και όχι μικτή ποινική διαδικασία (Ν. 2928/2001) και παράλληλα θα όριζε επισήμως τη τρομοκρατία ως ποινικό αδίκημα (Ν. 3251/2004).

Την ίδια στιγμή στο πεδίο διαμόρφωσης κρατικών υπηρεσιών αρμόδιων για τη καταπολέμηση του φαινομένου, ξεχωρίζουν η αναδιοργάνωση της Κ.Υ.Π και μετονομασία της σε Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών με τον Ν. 1645/1986 (ΕΥΠ, 2022), καθώς και η σύσταση της Ελληνικής Αστυνομίας με την ενοποίηση των σωμάτων της Χωροφυλακής και της Αστυνομίας Πόλεων με τον Ν. 1481/1984 (Ελληνική Αστυνομία, 2022).

Η τελευταία αυτή εξέλιξη οδήγησε κατά σειρά στη δημιουργία της Υποδιεύθυνσης Κρατικής Ασφάλειας τη περίοδο 1984-1987, ακολούθως της Υποδιεύθυνσης Αντιμετώπισης Ειδικών Εγκλημάτων Βίας τη περίοδο 1988-1994 (Ν. 454/1988) και τελικώς της Διεύθυνσης Αντιμετώπισης Ειδικών Εγκλημάτων Βίας (Ν. 378/1995), οι οποίες και αποτέλεσαν κατά τα αντίστοιχα διαστήματα, τις αρμόδιες υπηρεσίες καταπολέμησης της τρομοκρατίας (Ελληνική Αστυνομία, 2022β) & (Chainoglou, 2017).

Πέραν των εν λόγω κρατικών οργάνων, την ίδια περίοδο συστάθηκαν και αναδιοργανώθηκαν κατά περίπτωση, υπηρεσίες που κλήθηκαν να συνδράμουν το έργο των προαναφερόμενων, είτε ερευνητικά (αναδιοργάνωση της Διεύθυνσης Εγκληματολογικών Ερευνών με το Π.Δ. 198/1992), είτε επιχειρησιακά (σύσταση Μονάδων Ειδικών Αποστολών με το Π.Δ 534/1978 και ενοποίηση τους σε Ειδική Κατασταλτική Αντιτρομοκρατική Μονάδα με τον Ν. 1481/1984) (Ελληνική Αστυνομία, 2022β) & (Chainoglou, 2017). Επιπρόσθετα με την Ελλάδα μέλος της διεθνούς Ομάδας Χρηματοοικονομικής Δράσης (FATF) από το 1991, την ίδια περίοδο δημιουργήθηκε σύμφωνα με τις σχετικές κοινοτικές οδηγίες, Επιτροπή με αντικείμενο την αντιμετώπιση της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες (1995) (Chainoglou, 2017).

Ωστόσο πρέπει να σημειωθεί πως παρά τις όποιες προσπάθειες της περιόδου για εκσυγχρονισμό και εκδημοκρατισμό των κρατικών υπηρεσιών ασφαλείας και πληροφοριών, η γενικότερη φιλοσοφία λειτουργίας αυτών δεν είχε ως άξονα την πρόληψη και την αντικειμενική διερεύνηση του εγκλήματος, αλλά αντίθετα ήταν προσκολλημένη σε μεθόδους και τακτικές βαθιά επηρεασμένες από τη μακροχρόνια προσπάθεια αντιμετώπισης της «κομμουνιστικής απειλής» τα χρόνια πριν από τη μεταπολίτευση. Παράλληλα η όποια μεταρρυθμιστική δυναμική περιορίστηκε δραματικά από τη διαχρονική και σταθερή αντιμετώπιση του προσωπικού των εν λόγω κρατικών υπηρεσιών από τα κόμματα εξουσίας, ως αντικείμενο πολιτικής πατρωνίας και εκμετάλλευσης (Kassimeris, 1993 & 1995).

3.2 Περίοδος 2001-2022

3.2.1 Η εξάρθρωση των βασικών εγχώριων οργανώσεων της πρώτης περιόδου

Προς τα τέλη της δεκαετίας του 90' και τις αρχές της επομένης, ένεκα μίας σειράς κομβικών γεγονότων ένα σύνολο ετερογενών παραγόντων συνέκλινε προς την κοινή κατεύθυνση άσκησης ισχυρών πιέσεων στην Ελλάδα, προκειμένου αυτή να αναλάβει τα απαραίτητα μέτρα για την καταπολέμηση του εγχώριου τρομοκρατικού φαινομένου.

Οι Η.Π.Α όντας διαχρονικά η χώρα με τις περισσότερες ενστάσεις για την αντίδραση της ελληνικής πολιτείας στη τρομοκρατία και ειδικότερα τη μη έκδοση παλαιστίνιων τρομοκρατών σε σειρά περιπτώσεων κατά τις προηγούμενες δεκαετίες, ήταν εκείνη

που σε επίπεδο εξωτερικών σχέσεων άσκησε τις πρώτες σημαντικές πιέσεις, έχοντας συμπεριλάβει την Ελλάδα σε ετήσιες εκθέσεις του Υπουργείου Εξωτερικών της, στις προβληματικές περιπτώσεις χωρών που υποθάλπουν τη τρομοκρατία (Μπόση, 1996: 128, 135 & 187-191 & 2004: 34-36). Οι πιέσεις αυτές εντάθηκαν με την ανάληψη από την Ελλάδα το 1997, της διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 και επακόλουθα το δυνητικό κίνδυνο που προέκυπτε σε επίπεδο ασφαλείας, καθόσον οι βασικές εγχώριες τρομοκρατικές ομάδες παρέμεναν εκείνη την εποχή ενεργές (Borgeas, 2013) & (Γκόφας & Καρατράντος, 2021).

Η ανθρωποκτονία του βρετανού στρατιωτικού ακόλουθου Steven Saunders τον Ιούνιο του 2000 από την Ε.Ο. 17 Νοέμβρη, επιβεβαίωσε τις ανησυχίες περί υπαρκτού τρομοκρατικού κινδύνου ενόψει Ολυμπιάδας, ενώ παράλληλα οδήγησε τη Μεγάλη Βρετανία να ακολουθήσει τη τακτική πιέσεων, ανάλογων με εκείνων των Ηνωμένων Πολιτειών προς την Ελλάδα. Αναπόδραστα η επίλυση του ελληνικού προβλήματος έλαβε τον χαρακτήρα κατεπείγοντος και οι προαναφερόμενες εξελίξεις πυροδότησαν σειρά επίσημων συναντήσεων και διαβουλεύσεων μεταξύ εκπροσώπων όλων των εμπλεκόμενων πλευρών (Borgeas, 2013) & (Γκόφας & Καρατράντος, 2021).

Το τελευταίο γεγονός κομβικής σημασίας που επηρέασε σε μεγάλο βαθμό το ελληνικό ζήτημα ήταν οι επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, οι οποίες ενεργοποίησαν σε μέγιστο βαθμό όπως παρουσιάστηκε εκτενώς στο δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας, τα αντιτρομοκρατικά αντανακλαστικά του ευρωπαϊκού παράγοντα. Με την Ευρωπαϊκή Ένωση να προβαίνει στις πρώτες της κινήσεις προς τη κατεύθυνση διαμόρφωσης ενός ενιαίου αντιτρομοκρατικού χάρτη, ως απάντηση στις προαναφερόμενες επιθέσεις, η επιλογή ανάπτυξης μίας άμεσης και ικανής αντιτρομοκρατικής αντίδρασης αποτέλεσε για την Ελλάδα μονόδρομο, ιδιαίτερα σε μια περίοδο όπου ο εξευρωπαϊσμός της χώρας θεωρήθηκε κυρίαρχη στρατηγική επιλογή (Borgeas, 2013) & (Γκόφας & Καρατράντος, 2021).

Το προαναφερθέν πλέγμα διεθνών πιέσεων, ευρωπαϊκών πρωτοβουλιών και εγχώριων εξελίξεων διαμόρφωσε τις κατάλληλες συνθήκες μεταβολής της ελληνικής αντίληψης για το μέγεθος-σημασία της τρομοκρατικής απειλής και κατ' επέκταση την πολιτική αντιμετώπισης της, παρά το γεγονός ότι η φύση, τα χαρακτηριστικά και το επίπεδο της απειλής παρέμεναν στοιχεία αμετάβλητα. Για πρώτη φορά μετά από μια μακρά περίοδο υποβάθμισης του προβλήματος έως τη δεκαετία του 80' και μερικής

πολιτικοποίησης του τη δεκαετία του 90', η επίλυση του κατέστη απόλυτη προτεραιότητα. Η εγχώρια τρομοκρατία αποτέλεσε υπαρξιακή απειλή για τα εθνικά συμφέροντα, τη διεθνή εικόνα της χώρας και την ελληνική κοινωνία, μέσα από μία διαδικασία ευρείας πολιτικής συναίνεσης και συγχρονισμού αφενός του πολιτικού κόσμου που προέβη στην ασφαλειοποίηση της με την αμέριστη βοήθεια των ΜΜΕ και αφετέρου της πλειοψηφίας του κοινωνικού συνόλου που αποδέχτηκε την επιλογή εφαρμογής έκτακτων αντιτρομοκρατικών μέτρων (Karyotis, 2007), (Borgeas, 2013) & (Γκόφας & Καρατράντος, 2021).

Η περίοδος κατά την οποία έλαβαν χώρα οι ως άνω αναφερθείσες εξελίξεις, σημαδεύτηκε από την υιοθέτηση των πρώτων ουσιαστικών μέτρων αντιτρομοκρατικής πολιτικής. Μία από τις σημαντικότερες πρωτοβουλίες αφορά τη θέσπιση του Ν. 2928/2001 με τίτλο «Τροποποίηση διατάξεων του Ποινικού Κώδικα και του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και άλλες διατάξεις για την προστασία του πολίτη από αξιόποινες πράξεις εγκληματικών οργανώσεων». Ο νόμος ο οποίος προέβaine στον ορισμό των εγκληματικών οργανώσεων και των πράξεων τους με αυστηρές προβλεπόμενες ποινές, εμμέσως όριζε τη τρομοκρατία ως ποινικό έγκλημα. Κατ' αυτό τον τρόπο παρείχε τη δυνατότητα στις δικαστικές αρχές να δικάσουν μέλη τρομοκρατικών ομάδων ως κοινούς εγκληματίες, ενώπιον τακτικού δικαστηρίου δικαιοδοσίας Ποινικού Εφετείου (διαδικασία που εφαρμόστηκε για πρώτη φορά στη δίκη της Ε.Ο. 17Ν) (Μπόση, 2004: 28-32) & (Borgeas, 2013).

Επιπρόσθετα το νομοσχέδιο, το οποίο σε αντίθεση με τις δύο αποτυχημένες προσπάθειες των δεκαετιών 70' και 90' ψηφίστηκε από το σύνολο των βουλευτών των δύο κυρίαρχων πολιτικών κομμάτων, με εξαίρεση μειοψηφικά κόμματα της αριστεράς που το αντιμετώπισαν ως κίνδυνο για τις πολιτικές ελευθερίες, έδωσε μεγαλύτερες εξουσίες στις διωκτικές αρχές κατά το στάδιο σύλληψης υπόπτων. Πέραν αυτού επέτρεψε τη χρήση ληφθέντων δειγμάτων DNA ως αποδεικτικά στοιχεία και τη συλλογή προσωπικών δεδομένων επικοινωνίας προς υποβοήθηση των ερευνών, διευκόλυνε τη διεκπεραίωση των ενταλμάτων έρευνας, ενώ διαμόρφωσε για πρώτη φορά «πρόγραμμα προστασίας μαρτύρων», συμπεριλαμβάνοντας διατάξεις για τη χορήγηση αμνηστίας σε μέλη τρομοκρατικών ομάδων που θα συνεργάζονταν με τις αρχές (Borgeas, 2013).

Πέραν του νομοθετικού πλαισίου η χώρα προέβη στη σύναψη πρωτοκόλλου αστυνομικής συνεργασίας και στη διμερή συμφωνία για την έκδοση τρομοκρατών με

τις Ηνωμένες Πολιτείες (Ν. 2804/2000), καθώς και στην επικύρωση των αντίστοιχων Ευρωπαϊκών Συμβάσεων του 1995 και 1996 (Ν. 2718/1999 και Ν. 2787/2000) (Μπόση, 2004: 619, 625) & (Υπουργείο Δικαιοσύνης, 2022). Παράλληλα κομβικές υπηρεσίες όπως η Δ.Α.Ε.Ε.Β αναδιοργανώθηκαν (Π.Δ. 14/ 2001), ενώ η συμβολή ξένων υπηρεσιών τόσο στην ασφαλή διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων (σύσταση Ολυμπιακής Συμβουλευτικής Ομάδας), όσο και στο μέτωπο της εσωτερικής τρομοκρατίας (συμμετοχή της βρετανικής Scotland Yard στις έρευνες για την Ε.Ο. 17 Ν) ήταν καθοριστική (Ελληνική Αστυνομία, 2022β) & (Borgeas, 2013).

Επιστέγασμα των ως άνω αντιτρομοκρατικών πρωτοβουλιών αποτέλεσε η σύλληψη μελών και τελικά η εξάρθρωση των δύο βασικών εγχώριων τρομοκρατικών (17 Νοέμβρη και ΕΛΑ) τη περίοδο 2002-2003. Ειδικότερα οι αρχές μετά από ενδελεχείς και επισταμένες έρευνες κατάφεραν να οδηγήσουν ενώπιον της δικαιοσύνης δεκαεννέα μέλη της Ε.Ο. 17Ν το καλοκαίρι του 2002 και τέσσερα μέλη του ΕΛΑ τον χειμώνα του επόμενου έτους, αξιοποιώντας κατά περίπτωση επιχειρησιακά λάθη και κρίσιμες πληροφορίες αναφορικά με τη δράση των εν λόγω ομάδων (Kiesling, 2014: 293-302 & 330-333).

3.2.2 Η περίοδος της νεοτρομοκρατίας

Η διάλυση των δύο ιστορικών εγχώριων τρομοκρατικών οργανώσεων τη διετία 2002-2003 οδήγησε μεγάλο αριθμό εκπροσώπων του πολιτικού κόσμου, αξιωματούχων και στελεχών των υπηρεσιών ασφαλείας, στο συμπέρασμα πως αυτή θα αποτελούσε το «τέλος της ιστορίας» αναφορικά με το χρόνιο πρόβλημα της πολιτικής τρομοκρατίας στη χώρα (Kassimeris, 2013 & 2020).

Με δεδομένη ωστόσο την σχετική ευρωπαϊκή εμπειρία από την εξάρθρωση μεγάλων οργανώσεων με διαρκή και έντονη δράση, η οποία ακολουθούνταν πάντοτε από την ανάδυση μίας νέας γενιάς ομάδων με φιλοδοξία να συνεχίσουν το έργο των προπατόρων τους, φάνταζε σχεδόν απίθανο οι συλλήψεις της ανωτέρω περιόδου να επιλύσουν οριστικά το πρόβλημα του ελληνικού τρομοκρατικού φαινομένου (Kassimeris, 2013 & 2020).

Η ελληνική περίπτωση δεν αποτέλεσε εξαίρεση του ανωτέρω κανόνα, με αποτέλεσμα σχεδόν αμέσως μετά τις συλλήψεις μελών του ΕΛΑ και της Ε.Ο. 17 Ν, να εμφανιστεί πλήθος έτερων παράνομων ομάδων. Κατά τη τελευταία εικοσαετία οι εν λόγω ομάδες

ήλθαν στο προσκήνιο και με πρότυπο τις οργανώσεις της πρώτης περιόδου, σταδιακά κλιμάκωσαν τη δράση τους διατηρώντας επίκαιρο το διαχρονικό στόχο της κοινωνικής επανάστασης και καθεστωτικής ανατροπής.

Η έξαρση του φαινομένου κατά τη περίοδο μετά τις κατασταλτικές επιχειρήσεις στις αρχές του 2000, κατέστησε σαφές πως η χώρα διέθετε ένα από τα πιο επίμονα προβλήματα πολιτικής τρομοκρατίας στην Ευρώπη. Η εξέλιξη αυτή έχει τα αίτια της αφενός σε κοινωνικοπολιτικές και οικονομικές συνθήκες που ευνοούσαν τα ακραία αφηγήματα και οι οποίες διαμορφώθηκαν κατά διαστήματα την εν λόγω περίοδο και αφετέρου στο γεγονός ότι πολιτικά ρεύματα και αρχές που δικαιολογούσαν βία και εκπορεύονταν από την επαναστατική κουλτούρα της δεκαετίας του 70', παρέμειναν με κάποιο τρόπο στο προσκήνιο (Kassimeris, 2013 & 2020).

Στο νέο κύκλο εγχώριας τρομοκρατίας έχει εμφανισθεί και δράσει πλήθος τρομοκρατικών ομάδων ακροαριστερής ιδεολογικής βάσης. Ωστόσο εκείνες που αποφάσισαν να αξιοποιήσουν στο μέγιστο βαθμό τη κληρονομιά των παράνομων ομάδων της πρώτης περιόδου και να αφήσουν το δικό τους στίγμα είναι ο Επαναστατικός Αγώνας (Ε.Α) και η Συνωμοσία Πυρήνων της Φωτιάς (Σ.Π.Φ). Την ίδια στιγμή έτερες ομάδες με αξιοπρόσεκτη παρουσία, ωστόσο μικρότερης διάρκειας και συνεκτικότητας αποτέλεσαν η Σέχτα Επαναστατών, η Ομάδα Λαϊκών Αγωνιστών και η Οργάνωση Επαναστατικής Αυτοάμυνας (Chainoglou, 2017) & (Το Βήμα, 2019β).

Οι δύο σημαντικότερες ομάδες της νεοτρομοκρατίας, ΕΑ και ΣΠΦ, παρουσίασαν σχεδόν ταυτόσημο στρατηγικό στόχο με τους παραδοσιακούς εκπροσώπους της πρώτης περιόδου, ήτοι την επίτευξη μίας ευρύτερης επαναστατικής κατάστασης μέσω της ένοπλης προπαγάνδας. Επιπρόσθετα επιτέθηκαν σε παρόμοιους κατά βάση μη ανθρώπινους στόχους, υψηλού συμβολισμού και άμεσης συσχέτισης με τη κοινωνικοπολιτική επικαιρότητα, όπως εκπροσώπους του πολιτικού και επιχειρηματικού κόσμου, δικαστικές και αστυνομικές αρχές, κρατικούς θεσμούς, κοινωνικούς και οικονομικούς φορείς, καθώς και δομές αμερικανικών, ισραηλινών και ευρωπαϊκών συμφερόντων (Kassimeris, 2013: 77-114).

Ειδικότερα ο Επαναστατικός Αγώνας, μία κλειστή ολιγομελής ομάδα με έντονες αναρχοκομμουνιστικές ιδεολογικές ρίζες, δρώντας σε δύο διαφορετικές χρονικές φάσεις (2003-2010 και 2012-2017) ήταν υπεύθυνος για σχεδόν είκοσι ένοπλες επιθέσεις και βομβιστικές ενέργειες μεγάλης ισχύος. Την ίδια στιγμή η Συνωμοσία

Πυρήνων της Φωτιάς, οργάνωση με μεγαλύτερο αριθμό μελών-συμπαθούντων και περισσότερο αναρχικές-μηδενιστικές καταβολές προέβη για περίπου μία δεκαετία (2008-2017) στη πραγματοποίηση δεκάδων εμπρηστικών επιθέσεων, καθώς και σχεδόν τριάντα τρομοκρατικών ενεργειών με τη χρήση εκρηκτικών μηχανισμών μικρότερης ισχύος και παγιδευμένων φακέλων αλληλογραφίας (Kassimeris, 2013: 77-114) & (Europol, 2022b).

Το πλήθος παράνομων ομάδων και οργανώσεων που έδρασαν κατά τη τελευταία εικοσαετία, των οποίων στατιστικά στοιχεία αναφορικά με τις ενέργειες τους παρουσιάζονται στο *Γράφημα 2* της παρούσας διατριβής, διαμόρφωσαν ένα νέο κύκλο τρομοκρατικής βίας με τα δικά του αξιοσημείωτα χαρακτηριστικά. Ειδικότερα κατά τη πενταετία 2009-2014, οπότε και ένα ιδιαίτερο σύνολο παραγόντων που αφορούσαν τη βαθιά οικονομική κρίση της χώρας, τη πολιτική αστάθεια με τη συνεχή εναλλαγή κομμάτων στην εξουσία και τη κοινωνική αναταραχή (εκτεταμένα επεισόδια Δεκεμβρίου 2008, κίνημα αγανακτισμένων κ.τ.λ) ένεκα της επιβολής έκτακτων μέτρων και της αστυνομικής αυθαιρεσίας, οδήγησαν σε έξαρση της τρομοκρατικής βίας. Ορισμένα δε ετήσια χρονικά διαστήματα της εν λόγω περιόδου (έτη 2010 και 2013) παρουσίασαν τρομοκρατική δραστηριότητα εφάμιλλη σε μέγεθος, ένταση και αντίκτυπο με εκείνη των πρώτων δεκαετιών.

3.2.3 Η κρατική αντίδραση στη νεοτρομοκρατία

Με την εξάρθρωση των δύο βασικών οργανώσεων της πρώτης περιόδου και την ασφαλή διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων να αποτελούν κεκτημένο και παρακαταθήκη για όλες τις μετέπειτα κυβερνήσεις, το ελληνικό κράτος ανέπτυξε σταδιακά μία συνεκτική και ολοκληρωμένη αντιτρομοκρατική πολιτική, ως αντίδραση στην κλιμακωθείσα κατά διαστήματα τρομοκρατική απειλή της τελευταίας εικοσαετίας (Γκόφας & Καρατράντος, 2021).

Η εν λόγω πολιτική διαμορφώθηκε εντός του ευρωπαϊκού πλαισίου ασφαλείας, ενώ περιλάμβανε πληθώρα πρωτοβουλιών σε νομοθετικό, στρατηγικό και επιχειρησιακό επίπεδο. Η δε ανάπτυξη και ευρύτερη εξέλιξη της βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με την αύξηση της χρηματοδότησης από πλευράς ελληνικού κράτους, για δράσεις σχετικές με τη καταπολέμηση της τρομοκρατίας, κατά τη μετάβαση από τη πρώτη στη δεύτερη περίοδο (Kollias et al., 2009). Σε αυτό το πλαίσιο και όσον αφορά τις

σχετικές χρηματοδοτικές δυνατότητες της χώρας, δέον είναι να επισημανθεί πως τις τελευταίες δύο περίπου δεκαετίες, αυξήθηκε κατακόρυφα η παροχή κονδυλίων της Ένωσης προς τα κράτη-μέλη και κατ' επέκταση προς την Ελλάδα, για ζητήματα που άπτονται της ευρύτερης ευρωπαϊκής ασφάλειας (γενική αστυνόμευση, η αντιτρομοκρατία και η διαχείριση των συνόρων), με την εν λόγω πρωτοβουλία να λαμβάνει τη μορφή πολυετών προγραμμάτων χρηματοδότησης υπό την αιγίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (*χρηματοδοτικά προγράμματα 2000-2006, 2007-2013, 2014-2020 και 2021-2027*) (Sguelo, 2015).

Ξεκινώντας από το μέτωπο της νομοθέτησης ποινικού πλαισίου αντιμετώπισης του φαινομένου, η χώρα για πρώτη φορά το 2004 με τον Νόμο 3251 προέβη επίσημα στον ορισμό της τρομοκρατίας ως έγκλημα, τροποποιώντας τον προηγούμενο αντεγκληματικό νόμο (Ν. 2928/2001) και προσδιορίζοντας ρητά στον εγχώριο Ποινικό Κώδικα (άρθρο 187^Α) την έννοια της τρομοκρατικής οργάνωσης και των πράξεων της, καθώς και τις προβλεπόμενες ποινές τους. Επιπρόσθετα ο εν λόγω νόμος εισήγαγε την έννοια του Ευρωπαϊκού Εντάλματος Σύλληψης στην ελληνική νομοθεσία, εναρμονίζοντας τη πλήρως κατ' αυτό τον τρόπο με τη σχετική ευρωπαϊκή νομοθεσία (*Αποφάσεις - Πλαίσιο 2002/475/ΔΕΥ και 2002/584/ΔΕΥ*) (Borgeas, 2013) & (Γκόφας και Καρατράντος, 2021).

Σχεδόν δεκαπέντε χρόνια αργότερα η εσωτερική έννομη τάξη με τους Νόμους 4619/2019, 4637/2019 και 4689/2020 εναρμονίστηκε εκ νέου με το αναθεωρημένο ευρωπαϊκό πλαίσιο ορισμού των τρομοκρατικών εγκλημάτων (Οδηγία 2017/541/ΕΕ), με απώτερο σκοπό τη πλήρη προσαρμογή στα δεδομένα της αντιμετώπισης του διογκούμενου προβλήματος των ξένων μαχητών. Κατ' αυτό τον τρόπο στη χώρα πλέον ορίζονται ως τρομοκρατικές πράξεις μία ευρεία γκάμα αδικημάτων γενικής διακινδύνευσης που έχουν ως σκοπό τον εκφοβισμό ενός πληθυσμού, τη καταστροφή των θεμελιωδών συνταγματικών, πολιτικών ή οικονομικών δομών μιας χώρας ή ενός διεθνούς οργανισμού και τον παράνομο εξαναγκασμό δημόσιας αρχής ή διεθνούς οργανισμού, ενώ παράλληλα έχει ποινικοποιηθεί μια σειρά ενεργειών στα πλαίσια δραστηριοποίησης μία οργάνωσης ή ενός μεμονωμένου τρομοκράτη, με τελευταία κατά σειρά την εκπαίδευση και πραγματοποίηση ταξιδιού για τρομοκρατικούς σκοπούς (Γκόφας & Καρατράντος, 2021).

Την ίδια στιγμή κατά το εξετασθέν χρονικό διάστημα και ειδικότερα τη τελευταία δεκαετία το ελληνικό κράτος προέβη μέσω της θέσπισης εγχώριας νομοθεσίας, στην

υιοθέτηση πλήθους έτερων ευρωπαϊκών αντιτρομοκρατικών νομοθετημάτων. Η εσωτερική αυτή νομοθεσία εναρμόνισης αφορούσε μεταξύ άλλων τη κατά διαστήματα τροποποίηση του ποινικού πλαισίου αντιμετώπισης της τρομοκρατίας (N. 3875/2010 και 4947/2022), τη διαμόρφωση και συνεχή ανανέωση του πλαισίου καταπολέμησης της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας (N. 3424/2005, 3691/2008, 2932/2011, 4478/2017, 4557/2018, 4734/2020 και 4816/2021), τον έλεγχο διακίνησης πυροβόλων όπλων (N. 3944/2011 και 4678/2020), την ενσωμάτωση της Ευρωπαϊκής Εντολής Έρευνας (N. 4489/2017), την αφομοίωση των διαδικασιών σύστασης της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας (N. 4786/2021), τη διαμόρφωση των υποχρεώσεων αερομεταφορέων σχετικά με τα αρχεία επιβατών - PNR (N. 4579/2018), καθώς και την υποστήριξη και προστασία των θυμάτων της τρομοκρατίας (N. 3811/2009 και 4478/2017) (Υπουργείο Δικαιοσύνης, 2022).

Προς πληρέστερη αντίληψη της εξέλιξης των προαναφερόμενων νομοθετικών πρωτοβουλιών, αυτές παρατίθενται με χρονική σειρά στο *Γράφημα 5* της παρούσας εργασίας, από κοινού με τις σχετικές ευρωπαϊκές νομοθετικές πράξεις που κλήθηκαν να εναρμονίσουν στην ελληνική έννομη τάξη και οι οποίες ήδη έχουν παρατεθεί μεταξύ άλλων στο δεύτερο κεφάλαιο της διατριβής.

Παράλληλα η χώρα συνέχισε να κυρώνει και να υπογράφει διεθνείς και περιφερειακές συμφωνίες, καθώς και τα συναφή πρωτόκολλα αυτών, με αντικείμενο τη καταπολέμηση της τρομοκρατίας (π.χ. *Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος του 2000 και Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Πρόληψη της Τρομοκρατίας του 2005*), ενώ έχει συμμορφωθεί με μία σειρά Αποφάσεων-Ψηφισμάτων του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ (Borgeas, 2013) & (Γκόφας & Καρατράντος, 2021).

Στο μέτωπο του στρατηγικού σχεδιασμού το ελληνικό κράτος επικύρωσε τη Στρατηγική της ΕΕ για τη Καταπολέμηση της Τρομοκρατίας του 2005 και τη Παγκόσμια Στρατηγική του 2006 με το ίδιο αντικείμενο, ενώ είναι και μέλος ευρωπαϊκών και διεθνών επιτροπών με συναφή δραστηριότητα (*Επιτροπή Εμπειρογνομόνων για τη Τρομοκρατία - CODEXTER και Επιτροπή Καταπολέμησης της Τρομοκρατίας των Ηνωμένων Εθνών - CTC*) (Γκόφας & Καρατράντος, 2021). Την ίδια στιγμή η χώρα με βάση ευρωπαϊκές κατευθυντήριες γραμμές και σχέδια δράσης βρίσκεται σε διαδικασία εκπόνησης της δικής της Εθνικής Στρατηγικής για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και του βίαιου εξτρεμισμού, ένα σχέδιο

ιδιαίτερης σημασίας και συμβολισμού, με ιδιαίτερη έμφαση στη πρόληψη και αντιμετώπιση των πηγών του φαινομένου (EPT NEWS, 2020).

Ως προς το επιχειρησιακό πεδίο, σημειώθηκε αναδιοργάνωση υπηρεσιών πληροφοριών (Ε.Υ.Π με τους Ν. 3649/2008 και 4622/2019) και οργάνων επιβολής του νόμου (Δ.Α.Ε.Ε.Β και Ε.Κ.Α.Μ με το Π.Δ. 178/2014, καθώς και Δ.Ε.Ε με το Π.Δ. 9/2012), παράλληλα με τη σύσταση νέων οργανισμών με βάση τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Ειδικότερα συστάθηκαν η Διεύθυνση Διαχείρισης και Ανάλυσης Πληροφοριών (Ν. 4249/2014 και Π.Δ. 178/2014) με ομώνυμο αντικείμενο, η εθνική Μονάδα Στοιχείων Επιβατών (Ν. 4579/2018) αρμόδια για την επεξεργασία δεδομένων PNR, καθώς και το Ενιαίο Συντονιστικό Κέντρο Επιχειρήσεων και Διαχείρισης Κρίσεων (Ν. 4249/2014), με αρμοδιότητα την εκπόνηση επιχειρησιακών σχεδίων χειρισμού κρίσιμων συμβάντων (τρομοκρατικών επιθέσεων, περιστατικών Χ.Β.Ρ.Π και ομηριών) (Ελληνική Αστυνομία, 2022β) & (Chainoglou, 2017).

Πέραν αυτών ιδρύθηκε το Κέντρο Μελετών Ασφαλείας (Ν. 3387/2005), ένας επιστημονικός, ερευνητικός και συμβουλευτικός φορέας, με αντικείμενο μεταξύ άλλων τη διεξαγωγή έρευνας και την εκπόνηση μελετών για θέματα που αφορούν την Πολιτική Ασφαλείας, αποτελώντας παράλληλα την αρμόδια εθνική αρχή προσδιορισμού και προστασίας ευρωπαϊκών υποδομών ζωτικής σημασίας (Π.Δ. 39/2011) (ΚΕΜΕΑ, 2022).

Ειδική μνεία αξίζει να γίνει αναφορικά με την αρχική ανασύσταση της Επιτροπής για την αντιμετώπιση της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές ενέργειες, σε Επιτροπή με αρμοδιότητες σχετικές μεταξύ άλλων με τη καταπολέμηση της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας (Ν. 3691/2008). Ακολούθως τη τελευταία δεκαετία και σε πλήρη ταύτιση με τις σχετικές ευρωπαϊκές οδηγίες, η εν λόγω Επιτροπή αναδιοργανώθηκε εκ νέου και μετονομάστηκε σε ανεξάρτητη Αρχή αποτελούμενη από τρεις αυτόνομες μονάδες (Ν. 3932/2011 και Ν. 4557/2018), με αποκλειστική αρμοδιότητα την ευρύτερη αντιμετώπιση αυτής της πτυχής του φαινομένου (Υπουργείο Οικονομικών, 2022) & (Chainoglou, 2017).

Τέλος στα πλαίσια πρόληψης και καταπολέμησης του φαινομένου, το ελληνικό κράτος πέραν της σύναψης πλήθους διμερών συμφωνιών συνεργασίας με έτερα κράτη, συμμετέχει πλέον ενεργά μέσω των αρμοδίων υπηρεσιών, φορέων και οργανισμών του, σε πρωτοβουλίες ανταλλαγής πληροφοριών και βέλτιστων πρακτικών, αστυνομικής συνεργασίας και εκπαίδευσεων τόσο σε διεθνές, όσο κυρίως

σε ευρωπαϊκό επίπεδο [π.χ. Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ), Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου (ΟΣΕΠ) και Κέντρο Επιβολής του Νόμου στη Νοτιοανατολική Ευρώπη (SELEC)] (Γκόφας & Καρατράντος, 2021).

Στο ίδιο πλαίσιο οι Αρχές επιβολής του Νόμου βρίσκονται σε στενή συνεργασία με τη Europol, ενώ εκπρόσωποι αυτών συμμετέχουν σε όλα τα ευρωπαϊκά δίκτυα και ομάδες εργασίας που έχουν ως αντικείμενο την αντιτρομοκρατία [π.χ. *Standing Committee on Operational Cooperation on Internal Security (COSI)*, *Terrorism Working Party (TWP)*, *Law Enforcement Working Party (LEWP)*, *Steering Board on Radicalisation* και *Network of Prevent Policymakers*]. Την ίδια στιγμή η χώρα διαθέτει τη δυνατότητα ανταλλαγής πληροφοριών με διεθνείς και ευρωπαϊκούς αστυνομικούς και δικαστικούς οργανισμούς (Interpol, Europol και Eurojust), καθώς και έτερα κράτη, μέσω της διαδικασίας SIRENE (στο πλαίσιο λειτουργίας του συστήματος SIS), της πλατφόρμας EMPACT (European Multidisciplinary Platform Against Criminal Threats) και του δικτύου ασφαλούς ανταλλαγής πληροφοριών SIENA (Secure Information Exchange Network Application) της Europol (Γκόφας & Καρατράντος, 2021).

Κατά την υπό εξέταση περίοδο το ελληνικό κράτος συνέχισε στον δρόμο που χαράχθηκε το καλοκαίρι του 2002 με την εξάρθρωση της Ε.Ο. 17Ν. Προς αυτή τη κατεύθυνση τη τελευταία εικοσαετία σημειώθηκαν δεκάδες κατασταλτικές επιχειρήσεις που οδήγησαν στη σύλληψη μελών τρομοκρατικών οργανώσεων και υπόπτων για εμπλοκή σε σχετικές υποθέσεις. Μεταξύ αυτών ξεχωρίζουν οι συλλήψεις μελών των δύο σημαντικότερων εγχώριων ομάδων της νεοτρομοκρατίας, του Επαναστατικού Αγώνα και της Συνωμοσίας Πυρήνων της Φωτιάς το διάστημα 2009-2017, ενώ πιο πρόσφατα κατά τη διετία 2019-2021, εκείνων της Οργάνωσης Επαναστατικής Αυτοάμυνας (Europol, 2022b).

Οι εν λόγω δράσεις είχαν ως συνέπεια την πλήρη ύφεση της εγχώριας τρομοκρατικής δραστηριότητας κατά τη τελευταία τριετία, γεγονός που αποτυπώνεται παραστατικά στο σχετικό *Γράφημα 3* στατιστικών στοιχείων επιθέσεων και συλλήψεων της τελευταίας εικοσαετίας.

Στα πλαίσια περαιτέρω αξιολόγησης των προαναφερόμενων στοιχείων, δύναται κανείς να διαπιστώσει πως με άξονα την εξάρθρωση των πρώτων βασικών οργανώσεων (17Ν και ΕΛΑ) διαμορφώθηκε μία διαρκής προσπάθεια περιορισμού

και αντιμετώπισης του τρομοκρατικού φαινομένου στη χώρα κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες. Επιπρόσθετα, χαρακτηριστικό στοιχείο αυτής της προσπάθειας αποτέλεσε η άμεση ανταπόκριση και προσαρμογή των αρχών σε κάθε δυνητική κλιμάκωση της τρομοκρατικής απειλής (έτη 2010 και 2013), γεγονός που οδήγησε στη δραματική μείωση της διάρκειας των επιμέρους κύκλων βίας και συνακόλουθα στην αποφυγή εδραίωσης του φαινομένου στα πρότυπα της πρώτης περιόδου.

3.3 Ανακεφαλαίωση και σύγκριση των δύο περιόδων

Η κρατική αντίδραση στην εγχώρια τρομοκρατία κατά τη τελευταία εικοσαετία ήταν περισσότερο δυναμική και σαφέστερα πιο ολοκληρωμένη συγκριτικά με εκείνη της πρώτης περιόδου, παρουσιάζοντας χαρακτηριστικά συνεκτικότητας και συνέχειας. Οι εν λόγω διαπιστώσεις-παρατηρήσεις δύναται εκ του αποτελέσματος να υποστηριχθούν από την ευρύτερη πτωτική πορεία της τρομοκρατικής δράσης στη χώρα σε βάθος πέντε δεκαετιών και συνακόλουθα τον χαμηλότερο μέσο όρο επιθέσεων ανά έτος της δεύτερης περιόδου έναντι της πρώτης, όπως αυτά χαρακτηριστικά αποτυπώνονται στο σχετικό *Γράφημα 4*.

Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να υπογραμμισθεί πως άπαντα τα προρρηθέντα Γραφήματα ενεργειών και συλλήψεων αφορούν αποκλειστικά υποθέσεις σχετιζόμενες με την εγχώρια ακροαριστερή τρομοκρατία. Κατά συνέπεια υποθέσεις και δράσεις αφορούσες ευρύτερες εκφάνσεις πολιτικής βίας, όπως εξτρεμιστικές και βίαιες ενέργειες ακτιβιστικού χαρακτήρα, δεν συμπεριλήφθηκαν.

Προς αυτή τη κατεύθυνση συνηγορούν οι ετήσιες Εκθέσεις αξιολόγησης του αμερικανικού Υπουργείου Εξωτερικών (US State Department Country Reports) που σταθερά κατά τη τελευταία πενταετία έδωσαν στη χώρα μία θέση μεταξύ των σημαντικών διεθνών αντιτρομοκρατικών δρώντων, καθώς και οι αντίστοιχες ετήσιες Εκθέσεις της Europol (TE-SAT) που αποτυπώνουν κατά το ίδιο διάστημα, την ελάχιστη έως μηδαμινή εγχώρια τρομοκρατική δραστηριότητα (U.S. Department of State, 2022) & (Europol, 2022b). Στο ίδιο πνεύμα κινούταν ήδη από το έτος 2012 και η Έκθεση της Επιτροπής Εμπειρογνομόνων για τη Τρομοκρατία (CODEXTER Country Reports), σύμφωνα με την οποία η Ελλάδα έχει θέσει τη καταπολέμηση της τρομοκρατίας μεταξύ των απόλυτων πολιτικών της προτεραιοτήτων, αναπτύσσοντας τη σχετική αντιτρομοκρατική της ικανότητα (Council of Europe, 2022c).

Στη περίπτωση λοιπόν του ελληνικού ζητήματος και παρά τη διαπιστωμένη ακαδημαϊκά και ερευνητικά αδυναμία μέτρησης της αποτελεσματικότητας των ληφθέντων αντιτρομοκρατικών μέτρων και πολιτικών (Argomaniz, Bures & Kaupert, 2015), το κοινό συμπέρασμα που δύναται να εξαχθεί πέραν των εκάστοτε πολιτικών τοποθετήσεων περί πλήρους εξάλειψης της τρομοκρατίας (Newmoney, 2022), είναι πως η πολιτική τρομοκρατία περιορίστηκε σταδιακά σε ιδιαίτερος χαμηλά επίπεδα τη τελευταία εικοσαετία και ένα σημαντικό μέρος αυτής της εξέλιξης οφείλεται στη κρατική αντίδραση της δεύτερης περιόδου.

Από την άλλη πλευρά η εν λόγω αντίδραση σύμφωνα με όσα παρατέθηκαν στο παρόν κεφάλαιο, οφείλεται αφενός στην αύξηση των αντιτρομοκρατικών δεξιοτήτων της χώρας μέσα από την αξιοποίηση σχετικών ευρωπαϊκών εργαλείων και πόρων και αφετέρου στην επιτυχή ασφαλειοποίηση της εγχώριας τρομοκρατικής απειλής στις αρχές της δεκαετίας του 2000, με τον ευρωπαϊκό παράγοντα να διαδραματίζει από κοινού με έτερους διεθνείς δρώντες (Η.Π.Α και Μ. Βρετανία) καθοριστικό ρόλο στην εν λόγω διαδικασία.

4. Το πολιτισμικό-θεσμικό πλαίσιο διαμόρφωσης της ελληνικής αντιτρομοκρατικής πολιτικής

Με την ολοκλήρωση της ανάδειξης του ρόλου της ΕΕ στη διαδικασία ανάπτυξης των αντιτρομοκρατικών δυνατοτήτων του ελληνικού κράτους, καθώς και ασφαλειοποίησης του προβλήματος της εγχώριας τρομοκρατίας, το παρόν κεφάλαιο εστιάζει στην επιρροή του ευρωπαϊκού παράγοντα σε κοινωνικούς κανόνες και νόρμες, αναφορικά με το ζήτημα της εσωτερικής ασφάλειας της χώρας.

Το εν λόγω πολιτισμικό-θεσμικό πλαίσιο καθορίζει τις πολιτικές ασφαλείας ενός κράτους, ενώ διαμορφώνεται στη πορεία των ετών απόρροια της συναφούς ερμηνείας σχετικών ιστορικών εμπειριών, καθώς και της αλληλεπίδρασης μίας χώρας με έτερους δρώντες του διεθνούς συστήματος στα πλαίσια του αυτοπροσδιορισμού της. Λαμβάνοντας δε υπόψη τη βιβλιογραφία που εφαρμόζει την εν λόγω προσέγγιση σε παραδείγματα φαινομενικά όμοιων χωρών με διαφορετικές ωστόσο αντιτρομοκρατικές πολιτικές, το κανονιστικό πλαίσιο δύναται να ερμηνεύσει πειστικά τις εκάστοτε κρατικές επιλογές αναφορικά με την καταπολέμηση του φαινομένου, ενώ παρά το γεγονός ότι διέπεται από ιδιαίτερη δυσχέρεια σε δυνητικές αλλαγές, δε παραμένει στατικό στη πάροδο του χρόνου (Katzenstein, 2003) & (Foley, 2013: 1-15, 52-64).

Στην ελληνική περίπτωση οι σχετικοί κανόνες και νόρμες αφορούν μεταξύ άλλων τις ευρύτερες αντιλήψεις σε πολιτικό και συλλογικό επίπεδο, αναφορικά με τον ορισμό της εγχώριας τρομοκρατικής απειλής, το ισοζύγιο ασφάλειας-ατομικών ελευθεριών, τη διεθνή-ευρωπαϊκή διάσταση του ζητήματος, καθώς και τον ρόλο της χώρας στο πεδίο της ευρωπαϊκής κατά βάση αντιτρομοκρατίας.

Ως εκ τούτου το κεφάλαιο επικεντρώνεται στις μεταβολές που επήλθαν στις προρρηθείσες αντιλήψεις, κατά τη μετάβαση της χώρας από τη πρώτη περίοδο των παραδοσιακών εγχώριων τρομοκρατικών οργανώσεων (1975-2000) στη δεύτερη περίοδο της νεοτρομοκρατίας (2001-2022).

4.1 Το κανονιστικό πλαίσιο της πρώτης περιόδου

4.1.1 Η τρομοκρατία και η προτεραιότητα στην ελευθερία

Στην ακαδημαϊκή κοινότητα περιπτώσεις χωρών με ιστορικό παρελθόν που περιλαμβάνει περιόδους επικράτησης ολοκληρωτικών καθεστώτων, αποτελούν ιδιαίτερο αντικείμενο εξέτασης αναφορικά με τους κανόνες και τις νόρμες που διαμορφώνουν σε εσωτερικό επίπεδο, σχετικά με την ασφάλεια τους. Άλλωστε όπως ήδη αναφέρθηκε η ερμηνεία των ιστορικών εμπειριών που καθορίζουν τη πορεία μίας χώρας αποτελούν βασική πτυχή στη διαδικασία αυτοκαθορισμού της (Katzenstein, 2003) & (Foley, 2013: 20).

Μία τέτοια περίπτωση χώρας θεωρείται και η Ελλάδα, η οποία σύμφωνα με όσα ήδη παρατέθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο αναφορικά με το πλαίσιο εμφάνισης και παγίωσης της εγχώριας τρομοκρατίας, πορεύτηκε μέσα από μία μακρά περίοδο βαθιάς πολιτικής αστάθειας και κοινωνικών αναταραχών που ολοκληρώθηκε με τη μεταπολίτευση.

Η περίοδος του ελληνικού εμφυλίου (1946-1949) αμέσως μετά τη λήξη του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου και τη γερμανική κατοχή, η παρατεταμένη πολιτική κρίση των δεκαετιών του 50' και 60' και εν τέλει η εγκαθίδρυση του δικτατορικού καθεστώτος των συνταγματαρχών (1967-1974), πέραν της βαθιάς πόλωσης και του διχασμού που επέφεραν σε πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο, διαμόρφωσαν μία βαριά ιστορική κληρονομιά που καθόρισε και τις ανάλογες αντιλήψεις σχετικά με την έννοια της ασφάλειας και τη σχέση αυτής με τη προστασία των ατομικών ελευθεριών και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Σχεδόν σε όλη τη διάρκεια της εξετασθείσας περιόδου και δη τα πρώτα χρόνια μετά τη μεταπολίτευση κυριάρχησε σε μεγάλα τμήματα του πολιτικού κόσμου και του κοινωνικού συνόλου ένα αίσθημα ανασφάλειας για μία ενδεχόμενη νέα εκτροπή της δημοκρατίας, καχυποψίας έναντι της εν γένει παρουσίας των ενόπλων δυνάμεων, των σωμάτων ασφαλείας και των υπηρεσιών πληροφοριών της χώρας, ενώ η ευρύτερη ευημερία της χώρας ταυτίστηκε σε μεγάλο βαθμό με την προάσπιση της ελευθερίας των πολιτών (Kassimeris, 2001: 48-56) & (Gallis, 2002).

Υπό αυτό το πρίσμα σχηματοποιήθηκε και η αντίληψη για το ζήτημα της εγχώριας πολιτικής τρομοκρατίας, μέσα σε ένα ευρύτερο σύστημα νοήματος που δεν όριζε τις τρομοκρατικές πράξεις ως ποινικό έγκλημα με τη στενή έννοια του όρου. Αντίθετα απέδιδε σε όσους προέβαιναν σε τέτοιου είδους πράξεις, πολιτικά κίνητρα ανώτερα από εκείνα ενός κοινού ποινικού εγκληματία. Ειδικότερα κατά τα πρώτα χρόνια εμφάνισης των παραδοσιακών εγχώριων οργανώσεων και καθώς η στόχευση αυτών

αφορούσε μεταξύ άλλων εκπρόσωπους και συμμάχους του μέχρι τότε πρότινος καταπιεστικού κρατικού μηχανισμού της εφταετίας, διαμορφώθηκε σε συνέχεια της αντιδικτατορικής περιόδου ένα καθεστώς άτυπης νομιμοποίησης και ανοχής σε πράξεις βίας, ως πράξεις πολιτικής-ακτιβιστικής φύσης .

Την ίδια στιγμή κάθε συζήτηση για πιθανή σκλήρυνση του πλαισίου αντιμετώπισης του προβλήματος και πολιτικές περιστολής των ατομικών ελευθεριών έφερνε στη μνήμη ειδικά καθεστώτα και έκτακτους νόμους από το τότε πρόσφατο παρελθόν, με αποτέλεσμα την άμεση αποδοκιμασία και ενεργοποίηση σχετικών αντανακλαστικών πολιτικής και κοινωνικής αντίδρασης.

Συνδέοντας τις προρρηθείσες διαπιστώσεις με τη πολιτική πραγματικότητα της πρώτης περιόδου, αρχικά θα πρέπει να επισημανθεί πως στη πολιτική σκηνή της χώρας την εν λόγω περίοδο πρωταγωνίστησαν δύο βασικά κόμματα εξουσίας με αντίθετες ιδεολογικές κατευθύνσεις, ήτοι η κεντροδεξιά Νέα Δημοκρατία και το κεντροαριστερό ΠΑ.ΣΟ.Κ, με το δεύτερο να είναι και το πλέον κυρίαρχο με βάση τη συνολική διάρκεια διακυβέρνησης του (*κυβερνητικές θητείες Α. Παπανδρέου 1981-1989 και 1993-1996, Κ. Σημίτη 1996-2000*).

Από τη μεταπολίτευση και έως τα τέλη σχεδόν της δεκαετίας του 90', παρά τη δεδομένη διαχρονικά καταδίκη της τρομοκρατίας από το σύνολο του πολιτικού κόσμου, καθώς και τη συλλογική επιθυμία για μακροχρόνια θεσμική σταθερότητα και ηρεμία, ουδέποτε επετεύχθη συναίνεση μεταξύ των πολιτικών ελίτ για τον ορισμό του προβλήματος. Αντιθέτως η καταπολέμηση του φαινομένου έγινε αντικείμενο έντονης ιδεολογικής αντιπαράθεσης, με συνέπεια τις μόνιμες πολιτικές παλινωδίες νομοθέτησης και κατάργησης ειδικών αντιτρομοκρατικών νομοσχεδίων και κατ' επέκταση τον αναποτελεσματικό χειρισμό υποθέσεων τρομοκρατίας τόσο σε ερευνητικό, όσο και δικονομικό επίπεδο (Μπόση, 2004: 27).

Παράλληλα η εν γένει παρουσία του κυρίαρχου κόμματος της περιόδου (ΠΑ.ΣΟ.Κ) εστίασε μεταξύ άλλων στην εφαρμογή πολιτικών που προωθούσαν περαιτέρω την εθνική συμφιλίωση (είχαν ήδη τεθεί οι βάσεις με τη νομιμοποίηση του ΚΚΕ από την κυβέρνηση εθνικής ενότητας του Κ. Καραμανλή) και την εμπέδωση της ατομικής ελευθερίας έναντι της εσωτερικής ασφάλειας, όπως η κατοχύρωση του πανεπιστημιακού ασύλου, ο εκδημοκρατισμός των ενόπλων δυνάμεων και των σωμάτων ασφαλείας, η κατάργηση των πιστοποιητικών φρονήματος και η

αναγνώριση των αντιστασιακών ομάδων της αριστεράς κατά τη γερμανική κατοχή (Kassimeris, 2001: 54, 64).

4.1.2 Η απομόνωση της χώρας στο πεδίο της διεθνούς αντιτρομοκρατίας

Ξεχωριστή θέση στο σχηματισμό του κανονιστικού πλαισίου της χώρας αναφορικά με την εσωτερική της ασφάλεια και τη καταπολέμηση του τρομοκρατικού φαινομένου, καταλαμβάνει η διαμορφωθείσα αυτοαντίληψη για τη θέση της στην ευρύτερη σκηνή της διεθνούς και ευρωπαϊκής αντιτρομοκρατίας, όπως αυτή προέκυψε από την αλληλεπίδραση της με έτερες χώρες.

Προς αυτή τη κατεύθυνση θα πρέπει να ληφθεί υπόψη πως η συλλογική ταυτότητα ενός κράτους δύναται να αναλυθεί περαιτέρω μέσα από τέσσερις διαφορετικές διαστάσεις, οι οποίες αφορούν τη δέσμευση του εν λόγω κράτους στην αρχή της πολυμέρειας, το βαθμό ενεργητικότητας ή παθητικότητας του απέναντι σε διεθνείς δραστηριότητες, το βαθμό αυτοπροσδιορισμού του σε συνάρτηση με τον πυρήνα αξιών των δυτικών κοινωνιών και τέλος τη σχέση του με το εκάστοτε κυρίαρχο κράτος του διεθνούς συστήματος (Katzenstein, 2003).

Πριν ωστόσο από οποιαδήποτε σχετική αναλυτική διαπίστωση, η αρχική εστίαση αφορά τη παρουσία ισχυρών ξένων δυνάμεων στα εσωτερικά πολιτικά δρώμενα της χώρας, κατά την περίοδο που προηγήθηκε της εμφάνισης των πρώτων εγχώριων τρομοκρατικών ομάδων. Ειδικότερα τόσο η Μεγάλη Βρετανία, όσο και οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στην έκβαση του ελληνικού εμφυλίου και στη σταδιακή ανασυγκρότηση της χώρας, με την οριστική ένταξή της στη δυτική τάξη πραγμάτων (Kassimeris, 2001: 38-39) & (Koliopoulos & Veremis, 2010).

Αναπόδραστα η προρρηθείσα συνθήκη δημιούργησε για ένα σεβαστό τμήμα του πληθυσμού ένα ειδικό καθεστώς διώξεων, εξαιρέσεων και αποκλεισμού από τα πολιτικά και κοινωνικά δρώμενα της εποχής, η διαμόρφωση του οποίου στη συλλογική συνείδηση ταυτίστηκε με την παρέμβαση ξένων δυνάμεων. Όταν δε η ταραγμένη μετεμφυλιακή περίοδος ολοκληρώθηκε με τραγικό τρόπο στα τέλη της δεκαετίας του 60', με την εγκαθίδρυση ενός ολοκληρωτικού καθεστώτος και αργότερα τη τουρκική εισβολή στη Κύπρο, γεγονότα τα οποία η συλλογική μνήμη τα απέδωσε σε μεγάλο βαθμό στην αμερικανική παρεμβατικότητα, πυροδοτήθηκε ένα

έντονο κύμα αντιαμερικανισμού και ευρύτερης απόρριψης της εξωτερικής βοήθειας (Samatas, 1986) & (Larrabee, 1981).

Κατά συνέπεια στο μεγαλύτερο διάστημα της εξετασθείσας περιόδου κυριάρχησαν η ρητορική περί διαφύλαξης της εθνικής κυριαρχίας-ανεξαρτησίας της χώρας και η κριτική στάση απέναντι σε κάθε επιδίωξη επίτευξης εθνικών στόχων μέσα από διεθνείς πολυμερείς διαδικασίες (Kassimeris, 2001: 63). Παράλληλα οι σχέσεις του ελληνικού κράτους με τους εταίρους και συμμάχους του, διέπονταν από έναν ιδιότυπο δυϊσμό. Αφενός η χώρα διατηρούσε αποστάσεις από βασικές αξίες και αρχές του δυτικού κόσμου, εκφράζοντας κατά διαστήματα ενστάσεις αναφορικά με την ύπαρξη και λειτουργία υπερεθνικών σχηματισμών και οργάνων της Δύσης, αφετέρου αποτελούσε την ίδια στιγμή αναπόσπαστο μέλος αυτών των οργανισμών (προσχώρηση στη βορειοατλαντική συμμαχία το 1952 και στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα το 1981) (Verney, 1990) & (Borgeas, 2013).

Αναπόφευκτα και καθόσον το ζήτημα της εσωτερικής ασφάλειας απαντάται στον σκληρό πυρήνα των πολιτικών ενός κράτους, η σχετική συζήτηση συντελέστηκε εντός του ως άνω διαμορφωθέντος πλαισίου. Ειδικότερα η τρομοκρατία για σειρά ετών δεν αντιμετωπιζόταν ως διεθνές πρόβλημα που έχρηζε της ανάλογης προσέγγισης, αλλά αντίθετα γινόταν αντιληπτή ως ένα εσωτερικό ζήτημα το οποίο δεν απαιτούσε την ανάπτυξη υπερεθνικής συνεννόησης και συνεργασίας.

Με το ελληνικό κράτος να επιλέγει ένα παθητικό δρόμο μη ανάληψης πρωτοβουλιών στο πεδίο της αντιτρομοκρατίας και σε πολλές περιπτώσεις μη ευθυγράμμισης με τις σχετικές στρατηγικές κατευθύνσεις διεθνών συνασπισμών και οργανισμών στους οποίους άνηκε, οδηγήθηκε σταδιακά από τη δεκαετία του 80' και ως τα τέλη της δεκαετίας του 90' σε κατάσταση μερικής απομόνωσης, θέτοντας κατά διαστήματα σε κρίση τις σχέσεις της με τη διεθνή κοινότητα.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα της σχετικής αυτοαντίληψης της χώρας αναφορικά με το ρόλο της στο πεδίο της διεθνούς αντιτρομοκρατίας κατά το υπό εξέταση διάστημα, αποτελούν μεταξύ άλλων τα πολιτικά πεπραγμένα των κυβερνήσεων Α. Παπανδρέου στο τομέα των εξωτερικών σχέσεων. Στη προρρηθείσα περίοδο και υπό τη σκιά έντονης τρομοκρατικής δραστηριότητας παλαιστινιακών και λοιπών ισλαμιστικών ομάδων σε βάρος του δυτικού κόσμου και των συμμάχων του, επιχειρήθηκε η ανάπτυξη στενών διμερών σχέσεων με χώρες του αραβικού κόσμου. Παράλληλα κατά το διπλωματικό χειρισμό υποθέσεων αράβων και παλαιστίνιων εξτρεμιστών που

εντοπίστηκαν στην ελληνική επικράτεια, επιλέχθηκε η μη έκδοση αυτών σε συμμαχικές χώρες όπως οι Η.Π.Α, για λόγους πολιτικής αμνηστίας (υποθέσεις σύλληψης των Αμπντουλάχ Φουάντ Σάρα το 1984 και Ρασίντ Μοχαμέντ το 1988), με συνέπεια η Ελλάδα να κατηγορηθεί ως χώρα υπόθαλψης τρομοκρατών (Kaminaris, 1999) & (Borgeas, 2013) .

4.2 Το κανονιστικό πλαίσιο της δεύτερης περιόδου

4.2.1 Η τρομοκρατία και η εξισορρόπηση μεταξύ ελευθερίας και ασφάλειας

Η δεύτερη περίοδος της νεοτρομοκρατίας (2001-2022) σηματοδοτήθηκε από την ευρύτερη μεταστροφή σε κανόνες και νόρμες, αναφορικά με την αντίληψη για την τρομοκρατία και τη διαμόρφωση των σχετικών ισορροπιών μεταξύ ασφάλειας και ελευθερίας. Παρομοίως με την πρώτη περίοδο η συντελεσθείσα μεταστροφή ήταν προϊόν ερμηνείας σχετικών ιστορικών γεγονότων και αλληλεπίδρασης με έτερους διεθνείς δρώντες, ενώ τα αποτελέσματα αυτής διατηρήθηκαν σε όλη τη διάρκεια της εικοσαετίας, διαμορφώνοντας μία νέα κανονιστική πραγματικότητα.

Η αδιάλειπτη τρομοκρατική βία παραδοσιακών οργανώσεων της πρώτης περιόδου και η αύξηση του αριθμού των θυμάτων της κατά τη δεκαετία του 90' από επιθέσεις που είτε δε μπορούσαν να αιτιολογηθούν βάσει της επιλογής του στόχου, είτε είχαν το χαρακτήρα τυφλών ενεργειών (ανθρωποκτονίες Π. Μπακογιάννη και Θ. Αξαρλιάν), δημιούργησαν ένα ευρύτερο πλαίσιο κοινωνικής κόπωσης και αποστροφής για τη τρομοκρατία (Karyotis, 2007) & (Kassimeris, 2004). Με τη κλιμάκωση της διεθνούς ισλαμιστικής απειλής στις αρχές της δεκαετίας του 2000 και ειδικότερα τη τραγική απώλεια σχεδόν τριών χιλιάδων πολιτών συνεπεία των επιθέσεων της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, άρχισε πλέον να διαμορφώνεται η ιδανική εσωτερική συνθήκη για μια βαθειά κανονιστική αλλαγή στο πεδίο της αντιτρομοκρατίας, η οποία ευνοήθηκε καθοριστικά από τις αποκαλύψεις που ακολούθησαν την εξάρθρωση της σημαντικότερης τρομοκρατικής οργάνωσης της πρώτης περιόδου (E.O. 17N) (Karyotis, 2007) & (Μπόση, 2004: 31).

Η εγχώρια πολιτική τρομοκρατία συνδέθηκε με τη διεθνή τρομοκρατία, ως παράνομες πράξεις βίας με καταστρεπτικά αποτελέσματα για τη πολιτική και κοινωνική ζωή μίας χώρας. Η τρομοκρατική δράση υποβαθμίστηκε στη σφαίρα των ποινικών εγκλημάτων με συνήθη χαμηλά κίνητρα, ενώ ομάδες και άτομα που

πρωταγωνίστησαν σε μακροχρόνιες τρομοκρατικές καμπάνιες απομυθοποιήθηκαν και τα προπαγανδιστικά τους αφηγήματα έτυχαν ευρείας απονομιμοποίησης και αποδοκιμασίας.

Σε αυτό το πλαίσιο όπως ήδη έχει αναφερθεί, κατά τα πρώτα χρόνια της εξετασθείσας περιόδου επιταχύνθηκε και επιτεύχθηκε η διαμόρφωση ενός κοινώς αποδεκτού νομικού πλαισίου ερμηνείας και αντιμετώπισης του τρομοκρατικού φαινομένου σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, με την υιοθέτηση σχετικών αποφάσεων και οδηγιών (ποινικός ορισμός τρομοκρατικών αδικημάτων και Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης) να έχει καθοριστικό αντίκτυπο στην αναβάθμιση του συστήματος απονομής δικαιοσύνης στο πεδίο της αντιτρομοκρατίας.

Παράλληλα η διαχρονική προτεραιότητα στη προστασία των ατομικών ελευθεριών και ανθρωπίνων δικαιωμάτων έδωσε χώρο στη προάσπιση της ασφάλειας. Όπως και στη περίπτωση του ορισμού της τρομοκρατίας ως ποινικό έγκλημα, η προρρηθείσα μεταβολή επηρεάστηκε καθοριστικά από τη διεθνή ισλαμιστική απειλή, ωστόσο παρουσίασε ένα περισσότερο δυναμικό χαρακτήρα, συνεπεία συνεχών αλληλεπιδράσεων και διεργασιών κατά την υπό εξέταση περίοδο. Η κλιμάκωση της τζιχαντιστικής τρομοκρατίας στο ευρωπαϊκό έδαφος κατά διαστήματα τη τελευταία εικοσαετία, σε συνδυασμό με τα ασύμμετρα χαρακτηριστικά της και τη μαζικότητα των απωλειών που επέφερε, διαμόρφωσαν σε πανευρωπαϊκό επίπεδο μία ευνοϊκή συνθήκη αναβάθμισης-προτεραιοποίησης της ανθρώπινης ασφάλειας στη κοινωνικοπολιτική σφαίρα (Economou & Kollias, 2012) & (Παπακωνσταντής, 2019: 175-179).

Κατά συνέπεια στο εσωτερικό μέτωπο δημιουργήθηκε ένα πλαίσιο αφενός αλληλεγγύης για τα θύματα τυφλών επιθέσεων σε έτερες ευρωπαϊκές χώρες και αφετέρου ανησυχίας για την εσωτερική ασφάλεια της χώρας, αν ειδικότερα συνυπολογίσει κανείς τη μεγάλη προσφυγική-μεταναστευτική κρίση της τελευταίας περίπου δεκαετίας, η διαχείριση της οποίας ταυτίστηκε πολιτικά και συλλογικά με την ελληνική και ευρωπαϊκή ασφάλεια και αντιτρομοκρατία (Καρατράντος, 2020).

Κατά τρόπο λοιπόν ανάλογο με το ζήτημα του ορισμού της τρομοκρατίας, η διεθνής ισλαμιστική απειλή παρά το γεγονός ότι έως σήμερα δεν έχει εκδηλωθεί στην ελληνική επικράτεια με τρόπο ανάλογο με εκείνο των βίαιων επιθέσεων σε χώρες της Δυτικής Ευρώπης, συμπαρέσυρε την εγχώρια τρομοκρατική απειλή στην ευρύτερη συζήτηση για το ισοζύγιο ασφάλειας-ατομικών ελευθεριών, διαμορφώνοντας σε

πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο ένα δρόμο σταδιακής αποδοχής έκτακτων μέτρων και ενός περισσότερο αυστηρού πλαισίου καταπολέμησης του φαινομένου.

Αναπόδραστα μέσα στη διαμορφωθείσα συνθήκη η ελληνική πραγματικότητα ακολούθησε πιστά την ευρωπαϊκή τάση ανάδειξης της ασφάλειας ως βασικό προαπαιτούμενο της εύρυθμης λειτουργίας μίας δημοκρατίας (Παπακωνσταντής, 2019: 175-179), γεγονός που εκφράστηκε σε επίπεδο χειρισμού ποινικών υποθέσεων τρομοκρατίας με τη καθιέρωση νέων εργαλείων και μεθόδων έρευνας και ανάκρισης, καθώς και την επέκταση των ορίων κατασταλτικής και προληπτικής δράσης από πλευράς των αρμοδίων αρχών επιβολής του Νόμου.

Εξετάζοντας τα πολιτικά πεπραγμένα της περιόδου, χαρακτηριστικά στοιχεία αυτής αποτέλεσαν η επίτευξη πολιτικής συναίνεσης αναφορικά με το ζήτημα της τρομοκρατίας και η αποδέσμευση σε μεγάλο βαθμό, της αντιμετώπισης της από το ιδεολογικό υπόβαθρο της εκάστοτε πολιτικής ηγεσίας (Γκόφας & Καρατράντος, 2021). Η εναλλαγή στην εξουσία διαφορετικών πολιτικών κομμάτων και σχηματισμών από το ευρύτερο πολιτικό φάσμα (κυβερνήσεις ΠΑ.ΣΟ.Κ 2000-2004, Ν.Δ. 2004-2009, ΠΑ.ΣΟ.Κ 2009-2011, συγκυβερνήσεις ΠΑ.ΣΟ.Κ.-Ν.Δ.-ΛΑ.ΟΣ 2011-2012, Ν.Δ.-ΠΑ.ΣΟ.Κ-ΔΗΜ.ΑΡ 2012-2015, ΣΥ.ΡΙΖ.Α-ΑΝ.ΕΛ 2015-2019 και κυβέρνηση Ν.Δ. 2019-σήμερα) δεν συνδυάστηκε με την επιστροφή σε φαινόμενα ακραίας πόλωσης της πρώτης περιόδου, αλλά αντιθέτως με την παγίωση μίας κατάστασης πολιτικής συνέχειας.

Κατά τη διάρκεια ολόκληρης της εικοσαετίας σημειώθηκε ευρεία νομοθέτηση με γνώμονα τη καταπολέμηση του φαινομένου ως ποινικού εγκλήματος και τη προάσπιση της εσωτερικής ασφάλειας της χώρας. Από τον αντεγκληματικό Νόμο 2928/2001 (σ.σ. ψηφίστηκε με ευρεία πλειοψηφία) επί κυβέρνησης ΠΑ.ΣΟ.Κ και τον αντιτρομοκρατικό Νόμο 3251/2004 επί κυβέρνησης Νέας Δημοκρατίας, έως τους πιο πρόσφατους Νόμους 4619/2019, 4637/2019 και 4689/2020 επί κυβερνήσεων ΣΥ.ΡΙΖ.Α-ΑΝ.ΕΛ και Νέας Δημοκρατίας αντίστοιχα, η ελληνική έννομη τάξη έστω και καθυστερημένα πολλές φορές, εναρμονίστηκε σε μεγάλο βαθμό με τη σχετική ευρωπαϊκή αντιτρομοκρατική νομοθεσία (Βουλή των Ελλήνων, 2022).

Βέβαια είναι σημαντικό στο σημείο αυτό να υπογραμμισθεί αφενός ο υποχρεωτικός χαρακτήρας υιοθέτησης των σχετικών ευρωπαϊκών νομοθετημάτων (είτε άμεσα, είτε έμμεσα ως προς το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα) από τα κράτη-μέλη της Ένωσης, αφετέρου το παράλληλο δικαίωμα ενός κράτους να διαχωρίσει τη θέση του από την

ευρωπαϊκή κοινή γραμμή (άρθρο 83 ΣΛΕΕ), γεγονός το οποίο η ελληνική πλευρά ουδέποτε έπραξε έως σήμερα (European Union, 2022).

Τέλος θα πρέπει να επισημανθεί πως παρά την επιτευχθείσα κανονιστική συναίνεση στο ζήτημα ορισμού της τρομοκρατίας ως εγκλήματος, η δεδομένη εξισορρόπηση των προτεραιοτήτων μεταξύ ασφάλειας και ελευθερίας κατά την εξετασθείσα περίοδο, δεν εξάλειψε τη σταθερά σημαντική δημόσια συζήτηση μεταξύ των πολιτικών ελίτ της χώρας (κόμματα, ΜΚΟ, ΜΜΕ, δικαστικό σώμα, κ.τ.λ) για το ζήτημα της προστασίας των ατομικών ελευθεριών και ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στα πλαίσια διαμόρφωσης της ελληνικής αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας και πολιτικής. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν κατά διαστήματα, οι θέσεις των αντιπολιτευτικών κομμάτων στα πλαίσια διαβούλευσης σχετικών νομοσχεδίων, καθώς και η έντονη κριτική θεσμών, όπως η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και εκπροσώπων της νομικής κοινότητας, για την εξέλιξη του εγχώριου νομικού οπλοστασίου κατά της τρομοκρατίας (ΕΕΔΑ, 2005) & (Καϊάφα-Γκμπάντι, 2005: 136-140).

4.2.2 Η ενεργοποίηση της χώρας στο πεδίο της ευρωπαϊκής ασφάλειας

Ανάλογης βαρύτητας μεταβολή κατά την υπό εξέταση περίοδο, σημειώθηκε και στο τομέα της διαμορφωθείσας αυτοαντίληψης της χώρας αναφορικά με το ρόλο της στο χώρο της ευρωπαϊκής αντιτρομοκρατίας. Κατά τρόπο αντίστοιχο με τη διαδικασία μεταστροφής σε κανόνες και νόρμες που αφορούσαν τον ορισμό της τρομοκρατίας και το ισοζύγιο ασφάλειας-ατομικών ελευθεριών, διαμορφώθηκε μία νέα πραγματικότητα που έθεσε τη χώρα σταθερά κοινών των εξελίξεων στο πεδίο της ευρωπαϊκής ασφάλειας.

Ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 90' άρχισαν να διαμορφώνονται συνθήκες ευνοϊκές για τη μετατόπιση του πολιτικού ενδιαφέροντος στην εσωτερική ασφάλεια. Οι σχέσεις της χώρας με τη γειτονική Τουρκία, τη βασικότερη εξωτερική της απειλή, οδηγούνταν σε καθεστώς ομαλοποίησης (ελληνοτουρκική διπλωματία των σεισμών του 1999 και Συμφωνία Ελσίνκι του ίδιου έτους), μετά από μία ιδιαίτερος ταραγμένη περίοδο, η οποία κατέληξε στα πρόθυρα πολεμικής σύρραξης μεταξύ των δύο χωρών (κρίση των Ιμίων το 1996) (Karyotis, 2007), (Lesser et al., 2001: 22-23) & (Koliopoulos & Veremis, 2010: 193).

Την ίδια στιγμή το ελληνικό κράτος μετά από σχεδόν δύο δεκαετίες αναμονής για την ένταξή του στην ευρωπαϊκή κοινότητα το 1981 (συνδεδεμένο μέλος με την ΕΟΚ από το 1961), χρειάστηκε σχεδόν ακόμη δύο δεκαετίες περίπου για να ενσωματωθεί στα ευρωπαϊκά δρώμενα με πειστικό τρόπο. Ήταν η περίοδος διακυβέρνησης του ΠΑ.ΣΟ.Κ με πρωθυπουργό τον Κ. Σημίτη, όταν καταρτίστηκε ένα πολυεπίπεδο πλάνο εξευρωπαϊσμού της χώρας, εμπνευσμένο από το μεταρρυθμιστικό όραμα της τότε ηγεσίας. Ουσιαστικά το προοριζόμεν χρονικό διάστημα, πέραν της εισόδου της Ελλάδας στη νομισματική ένωση, σταδιακά άρχισε να συντελείται ο εξευρωπαϊσμός της εξωτερικής της πολιτικής, γεγονός που επηρέασε βαθύτατα και την αντιτρομοκρατική της πορεία (Karyotis, 2007), (Ioakimidis, 2000) & (Τσαρδανίδης, 2021).

Στα ανωτέρω θα πρέπει να συνυπολογιστεί το γεγονός ότι στο μεγαλύτερο μέρος της πρώτης περιόδου όπως ήδη έχει σημειωθεί, οι σχέσεις του ελληνικού κράτους με τους διαχρονικούς της εταίρους (Η.Π.Α, NATO, ΕΕ) στο μέτωπο ειδικότερα της καταπολέμησης της τρομοκρατίας, δεν διήγαγαν και την καλύτερη τους φάση. Αντιθέτως βρίσκονταν σε οριακό σημείο, με τις εξωτερικές πιέσεις (εκθέσεις αξιολόγησης, ταξιδιωτικές οδηγίες κ.τ.λ) να έχουν ενταθεί στο μέγιστο βαθμό και το κίνδυνο βαθιάς ρήξης να είναι ορατός (Μπόση, 2004: 34-36).

Η εικόνα παρά ταύτα, άλλαξε άρδην τις τελευταίες δύο δεκαετίες, με την Ελλάδα να μετατρέπεται σε αξιόπιστο σύμμαχο στο διεθνές και ευρωπαϊκό μέτωπο κατά της τρομοκρατίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της βελτίωσης των σχέσεων με τους εταίρους της, πέραν της σύναψης και εφαρμογής πλήθους συμφωνιών αντιτρομοκρατικής συνεργασίας και της ουσιαστικής εναρμόνισης με τις σχετικές κατευθυντήριες γραμμές, αποτέλεσαν η παρουσία στρατιωτικής δύναμης στο Αφγανιστάν και η συμμετοχή της χώρας στην παγκόσμια συμμαχία κατά ισλαμιστικών τρομοκρατικών οργανώσεων διεθνούς εμβέλειας (Αλ Κάιντα και ISIS) (Καρατράντος, 2020).

Η ανάληψη δράσεων ωστόσο στο χώρο της διεθνούς και ευρωπαϊκής αντιτρομοκρατίας δεν έγινε αντιληπτή μόνο ως ένα παράθυρο ευκαιρίας για τη πρόσκαιρη βελτίωση της εξωτερικής εικόνας της χώρας και των σχέσεων της με τους διαχρονικούς της συμμάχους, αλλά ως μία συνειδητή και σταθερή επιλογή, προαπαιτούμενο για την ευρύτερη ενίσχυση της θέσης της σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο. Ουσιαστικά όπως αναφέρουν οι Γκόφας και Καρατράντος σχετικά με την

ευρύτερη αλλαγή υποδείγματος πολιτικής του ελληνικού κράτους, κατά την εξετασθείσα περίοδο: «...στην εκφοβιστική λογική των ενδεχόμενων συνεπειών (*logic of consequences*), όπως προέκυπταν από τις διεθνείς πιέσεις, ήρθε να προστεθεί η κανονιστική λογική της καταλληλότητας (*logic of appropriateness*) των ευρωπαϊκών αξιών και προτεραιοτήτων, η οποία οδήγησε στην ενσωμάτωσή τους στη σχεδιασθείσα πολιτική» (Γκόφας & Καρατράντος, 2021).

Παράλληλα η κλιμάκωση της ισλαμιστικής απειλής στην ευρωπαϊκή ήπειρο δε συνέβαλε μόνο στη διαμόρφωση των αντιλήψεων περί ορισμού της τρομοκρατίας και εξισορρόπησης προτεραιοτήτων μεταξύ ασφάλειας και ατομικών ελευθεριών, αλλά και στην αντιμετώπιση της τρομοκρατίας ως ευρωπαϊκό ζήτημα. Η εσωτερική ασφάλεια δε συνέχισε να γίνεται αντιληπτή ως πεδίο επιβεβαίωσης της εθνικής κυριαρχίας της χώρας, αλλά ως μέρος της ευρύτερης διεθνούς και ευρωπαϊκής ασφάλειας.

Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα δέσμευσης της χώρας σε πολυμερείς αρχές και διαδικασίες κατά την υπό εξέταση περίοδο, αποτέλεσε η αλληλέγγυα στάση της απέναντι στο πρόβλημα της ισλαμιστικής τρομοκρατίας και των ξένων μαχητών, με τη μαζική υιοθέτηση σχετικών νομοθετημάτων και την κατά περίπτωση δημιουργία νέων οργανισμών, τη στιγμή που όπως ήδη επισημάνθηκε η ίδια ουδέποτε ήρθε άμεσα αντιμέτωπη με το εν λόγω είδος απειλής (Καρατράντος, 2020).

Τέλος το ελληνικό κράτος απόρροια των προρηθέντων εξελίξεων, αύξησε τα τελευταία είκοσι χρόνια κατακόρυφα το βαθμό της αντιτρομοκρατικής του ενεργητικότητας, μέσα από την ουσιαστική συμμετοχή του στη διαδικασία λήψης αποφάσεων σε ευρωπαϊκό κυρίως επίπεδο. Πειστικά παραδείγματα της επιτευχθείσας ολικής μεταστροφής συγκριτικά με την πρώτη περίοδο, αποτέλεσαν οι Ελληνικές Προεδρίες του Συμβουλίου της Ευρώπης κατά τα έτη 2003 και 2014, καθώς και μία σειρά πρωτοβουλιών αναφορικά με τη διοργάνωση υπό την αιγίδα ελληνικών φορέων-οργανισμών (Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, Ελληνική Αστυνομία, ΚΕΜΕΑ), εκπαιδεύσεων, προγραμμάτων συνεργασίας και διασκέψεων με αντικείμενο την αντιτρομοκρατία και δη την αντιμετώπιση της ριζοσπαστικοποίησης σε πανευρωπαϊκό επίπεδο (Μπόση, 2004: 49) & (Γκόφας & Καρατράντος, 2021).

Ειδικότερα επί Ελληνικής Προεδρίας του α' εξαμήνου του 2003 υπογράφηκαν στην Ουάσινγκτον οι δυο καθοριστικές συμφωνίες μεταξύ Ηνωμένων Πολιτειών και Ε.Ε., για την έκδοση τρομοκρατών και την αμοιβαία δικαστική συνδρομή, ενώ κατά τη

διάρκεια της Προεδρίας του α' εξαμήνου του 2014, η χώρα διαδραμάτισε πρωταγωνιστικό ρόλο στην προώθηση της πολιτικής της ΕΕ μεταξύ άλλων, για την εφαρμογή της ρήτηρας αλληλεγγύης σε πληγέντα από τη τρομοκρατία κράτη-μέλη, τη καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης και στρατολόγησης τρομοκρατών, καθώς και την αντιμετώπιση της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας και του φαινομένου των ξένων μαχητών, το οποίο βρισκόταν σε έξαρση εκείνη τη περίοδο (Μπόση, 2004: 49) & (Γκόφας & Καρατράντος, 2021).

4.3 Το ζήτημα μεταστροφής της κοινής γνώμης

Η διαμόρφωση του κανονιστικού πλαισίου μίας χώρας αναφορικά με ένα ζήτημα ή τομέα πολιτικής, είναι αποτέλεσμα σύνθετων κοινωνικών διεργασιών στη πορεία του χρόνου, μεγάλο μέρος των οποίων αφορά την αλληλεπίδραση των πολιτικών ελίτ με το κοινωνικό σύνολο. Στην εν λόγω διαδικασία υπεισέρχονται με τρόπο καθοριστικό τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, ως ο παράγοντας που δύναται να επηρεάσει για ένα κοινωνικοπολιτικό θέμα, τις πολιτικές ελίτ και την κοινή γνώμη και ουσιαστικά να αποτελέσει τον «ιμάντα σύνδεσης» των θέσεων των δύο πλευρών.

Κατά συνέπεια και όσον αφορά την ελληνική περίπτωση, θα πρέπει να θεωρηθεί δεδομένο πως αναπόσπαστο κομμάτι της οποιασδήποτε κανονιστικής μεταβολής ήταν και η μεταστροφή της κοινής γνώμης πάνω σε βασικά ζητήματα της εγχώριας τρομοκρατίας, γεγονός το οποίο έγινε έμμεσα αντικείμενο αναφοράς στις προηγούμενες ενότητες. Στην εν λόγω μεταστροφή θα πρέπει αντίστοιχα να θεωρηθεί δεδομένο πως κατά τη τελευταία εικοσαετία τα ελληνικά ΜΜΕ διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο, με τη δύναμη της εικόνας σε πολλές περιπτώσεις που αφορούσαν είτε την εγχώρια είτε τη διεθνή τρομοκρατία, να οδηγεί τη συλλογική συνείδηση και σκέψη προς μία κατεύθυνση ευρύτερης αποδοκίμασίας-απονομιμοποίησης της τρομοκρατίας και συνακόλουθα προτεραιοποίησης της ασφάλειας.

Ωστόσο αυτό που θα πρέπει να τονιστεί αναφορικά με το περιεχόμενο του παρόντος κεφαλαίου είναι το γεγονός πως εν αντιθέσει με τη καταγραφή των πολιτικών πεπραγμένων των δύο περιόδων, δεν κατέστη εφικτό να καταγραφεί με τρόπο αναλυτικό η μεταστροφή της ελληνικής κοινής γνώμης σχετικά με την τρομοκρατία. Παρά τη δεδομένη ύπαρξη ευρημάτων σχετικών με την εξισορρόπηση των προτεραιοτήτων ασφάλειας-ατομικών ελευθεριών (ESS, 2022) & (European Union,

2022b) και την αντίληψη της τρομοκρατίας ως κοινή απειλή που πρέπει να αντιμετωπιστεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο (European Union, 2022c), βασική αίτια αποτέλεσε η γενικότερη αδυναμία εύρεσης στοιχείων από κοινωνικές έρευνες, οι οποίες θα καταδείκνυαν με τρόπο συνεχή και αξιόπιστο την οποιαδήποτε μεταστροφή.

4.4 Ανακεφαλαίωση και σύγκριση των δύο περιόδων

Κατά τη μετάβαση από τη πρώτη στη δεύτερη περίοδο πολιτικής τρομοκρατίας, σημειώθηκαν βαθύτατες αλλαγές σε κανόνες, νόρμες και αυτοαντιλήψεις αναφορικά με το τρομοκρατικό φαινόμενο, διαμορφώνοντας μία νέα πραγματικότητα. Ειδικότερα στη πορεία των τελευταίων είκοσι ετών παγιώθηκε σταδιακά ένα πλαίσιο αντίληψης της τρομοκρατίας ως ποινικό έγκλημα, αυξήθηκε κατακόρυφα το ενδιαφέρον για την προστασία της ασφάλειας, η τρομοκρατία έγινε αντιληπτή ως ένα διεθνές-ευρωπαϊκό πρόβλημα, ενώ η χώρα επιφύλαξε στον εαυτό της έναν περισσότερο ενεργό και πρωταγωνιστικό ρόλο στα δρώμενα της ευρωπαϊκής κυρίως αντιτρομοκρατίας.

Τόσο η διαμόρφωση του κανονιστικού πλαισίου που υπερίσχυσε από τα μέσα της δεκαετίας του 70' έως τα τέλη της δεκαετίας του 90', όσο και η σταδιακή μεταβολή αυτού από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 έως σήμερα, ήταν αποτέλεσμα της ερμηνείας ιστορικών εμπειριών και γεγονότων, καθώς και αλληλεπίδρασης της χώρας με έτερους δρώντες του διεθνούς συστήματος. Σε αυτό το σημείο ακριβώς εντοπίζεται και ο ρόλος του ευρωπαϊκού παράγοντα.

Σύμφωνα με όσα αναλύθηκαν στις προηγούμενες ενότητες η Ένωση διαμόρφωσε σε μεγάλο βαθμό το πλαίσιο ερμηνείας σημαντικών γεγονότων της περιόδου σε εγχώριο και ευρωπαϊκό επίπεδο, με τη καθιέρωση ενός κοινού ορισμού της τρομοκρατίας ως ποινικό έγκλημα συγκεκριμένων χαρακτηριστικών και την ανάδειξη της ασφάλειας και της αλληλεγγύης ως βασικούς πυλώνες του ευρωπαϊκού οικοδομήματος, στον απόηχο κλιμάκωσης της τρομοκρατικής δράσης κατά το χρονικό διάστημα των τελευταίων είκοσι ετών.

Παράλληλα την ίδια περίοδο, στα πλαίσια ενίσχυσης της θεσμικής της αλληλεπίδρασης με τα κράτη-μέλη, δημιουργήθηκαν οι κατάλληλες συνθήκες αντιμετώπισης της τρομοκρατίας ως ευρωπαϊκό ζήτημα, του οποίου η επίλυση

αποτελεί κοινό συμφέρον και καθήκον, ενώ η ενεργός συμμετοχή των κρατών στο πεδίο καταπολέμησης του φαινομένου κατέστη προαπαιτούμενο της εύρυθμης λειτουργίας του οργανισμού και σε έτερα πεδία πολιτικής

5. Κρίσεις - Συμπερασματικές Σκέψεις

Η ελληνική εγχώρια τρομοκρατία αποτελεί μία από τις πλέον αξιοσημείωτες περιπτώσεις πολιτικής βίας σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο. Εμφανίσθηκε, αναπτύχθηκε και περιορίστηκε σε μία μακρά περίοδο σχεδόν πέντε δεκαετιών. Ανακεφαλαιώνοντας τις μέχρι τώρα διαπιστώσεις και κρίσεις, όπως αυτές παρατέθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια της εργασίας, δύναται κανείς να καταλήξει στο πρωταρχικό συμπέρασμα πως το φαινόμενο ακολούθησε μία ευρύτερη πτωτική πορεία κατά τη δεύτερη περίοδο. Ανεπιφύλακτα η μαζικότητα και η ένταση της τρομοκρατικής δράσης της πρώτης περιόδου είναι χαρακτηριστικά στοιχεία που ουδέποτε επανεμφανίστηκαν στον ίδιο βαθμό, κατά τη διάρκεια των τελευταίων είκοσι ετών.

Βασικότερη παράμετρος αυτής της εξέλιξης αποτελεί η αντίδραση του ελληνικού κράτους σε πρωτίστως κατασταλακτικό επίπεδο έναντι της εγχώριας τρομοκρατικής απειλής. Η κρατική αντίδραση της δεύτερης περιόδου συγκριτικά με εκείνη των τριών πρώτων δεκαετιών, έλαβε σταδιακά τη μορφή μίας ολοκληρωμένης και συνεκτικής πλέον αντιτρομοκρατικής αντίδρασης.

Συνοψίζοντας ερμηνευτικά τη πορεία των πεπραγμένων της εγχώριας αντιτρομοκρατίας από τη μεταπολίτευση έως σήμερα, ο παράγοντας που αρχικά δύναται να ξεχωρίσει είναι η μεταβολή του ευρύτερου κοινωνικοπολιτικού πλαισίου αντιμετώπισης του προβλήματος. Πρώτα και κύρια η πολιτική ηγεσία και η πλειοψηφία του κοινωνικού συνόλου αντιλήφθηκαν πως η τρομοκρατική βία δε διαφέρει ουσιαστικά σε τίποτα από ένα κοινό ποινικό έγκλημα, ως προς τα καταστρεπτικά αποτελέσματα που δύναται να επιφέρει. Παράλληλα η ανασφάλεια των πρώτων δεκαετιών απέναντι σε κάθε δυνητική περικοπή ατομικών ελευθεριών και ανάληψη έκτακτων μέτρων, εξισορροπήθηκε από τη σταδιακή αύξηση του ενδιαφέροντος για την εσωτερική ασφάλεια.

Πέραν των ανωτέρω η μεταβολή ήταν εντυπωσιακή και όσον αφορά την αντίληψη της εξωτερικής διάστασης του προβλήματος και τη σχετική θεώρηση για τη θέση της χώρας στη διεθνή και ευρωπαϊκή αντιτρομοκρατική σκηνή. Η Ελλάδα από «κράτος υπόθαλψης τρομοκρατών» τη δεκαετία του 90', βρέθηκε σταδιακά σε θέση να

συνδιαμορφώνει με τους εταίρους της, τις ευρύτερες πολιτικές καταπολέμησης του φαινομένου, παρουσιάζοντας την εικόνα ενός ενεργού και αξιόπιστου συμμάχου.

Οι προαναφερόμενες μεταβολές αποτέλεσαν βασική προϋπόθεση για την ασφαλειοποίηση της εγχώριας τρομοκρατικής απειλής, κατά το διάστημα 2000-2004 και τη κατακόρυφη ανάπτυξη των αντιτρομοκρατικών δεξιοτήτων και ικανοτήτων του ελληνικού κράτους κατά τη διάρκεια των τελευταίων είκοσι ετών. Ουσιαστικά δίχως την μερική ή ολική κατά περίπτωση, αλλαγή σε παγιωμένες πολιτικές και κοινωνικές αντιλήψεις δεκαετιών, που αφορούσαν τη διαμόρφωση ενός καθεστώτος ιδεολογικής ανοχής σε πολιτικές πράξεις βίας, απόλυτης προτεραιότητας στη προάσπιση της ατομικής ελευθερίας και ουσιαστικής αποστασιοποίησης της χώρας από τον διεθνή και ευρωπαϊκό σχηματισμό κατά της τρομοκρατίας, θα ήταν αδύνατο να πραγματοποιηθούν τα απαραίτητα βήματα προς τη κατεύθυνση διαμόρφωσης μίας ικανής και συνεκτικής αντιτρομοκρατικής πολιτικής.

Το πλέον καθοριστικό βήμα επιτεύχθηκε με την απότομη αλλαγή αντίληψης για τη σοβαρότητα της απειλής και την επακόλουθη διαδικασία προτεραιοποίησης της στις αρχές της δεκαετίας του 2000. Με κεκτημένο τις σημειωθείσες εξελίξεις κατά το προρρηθέν διάστημα, η Ελλάδα στα χρόνια που ακολούθησαν διαμόρφωσε και εμπλούτισε με σταθερό ρυθμό το αντιτρομοκρατικό της οπλοστάσιο, μέσα από την ευρεία νομοθέτηση, τη σύσταση νέων οργανισμών, την εκπαίδευση και τη συνεργασία, στα πλαίσια αντιμετώπισης του φαινομένου.

Σε όλες τις ανωτέρω καθοριστικές εξελίξεις ο ευρωπαϊκός παράγοντας ήταν παρών. Έμμεσα ή άμεσα η Ευρωπαϊκή Ένωση καθόρισε σε μεγάλο βαθμό τη πορεία της ελληνικής αντιτρομοκρατίας. Επηρέασε σε κοινωνικοπολιτικό επίπεδο τον ευρύτερο τρόπο ερμηνείας σχετικών ιστορικών γεγονότων, διαμόρφωσε τις συνθήκες για την ενεργοποίηση της χώρας στα ευρωπαϊκά δρώμενα ασφαλείας, συμμετείχε στη διαδικασία ανάδειξης της εγχώριας τρομοκρατίας σε μείζον πρόβλημα και παρείχε αφειδώς προς αξιοποίηση, σχετικούς πόρους και εργαλεία. Παράλληλα η Ένωση με τη διαμόρφωση ενός κοινού συμφέροντος ασφαλείας μεταξύ των κρατών-μελών, καθώς και την ασφαλειοποίηση της τζιχαντιστικής απειλής σε υπερεθνικό επίπεδο, πραγματοποιούσε τα δικά της σημαντικά βήματα προς τη κατεύθυνση δημιουργίας ενός ενιαίου ευρωπαϊκού αντιτρομοκρατικού πλαισίου.

Κατά συνέπεια θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί πως κατά το χρονικό διάστημα της τελευταίας εικοσαετίας, η ανάπτυξη της ελληνικής αντιτρομοκρατικής πολιτικής

επιτεύχθηκε μέσα από μία παράλληλη διαδικασία σχηματισμού και ωρίμανσης του ευρωπαϊκού μηχανισμού ασφάλειας. Την ίδια στιγμή κοινό παρανομαστή των εξελίξεων και στις δύο πλευρές, αποτέλεσαν οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, ως ο σημαντικότερος διεθνής παράγοντας άσκησης πίεσεων σε υπερεθνικό και διμερές επίπεδο, με σκοπό την ευθυγράμμιση των δυτικών συμμάχων μετά από τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου και τη δημιουργία ενός αρραγούς μετώπου κατά της ισλαμιστικής τρομοκρατίας.

Κρίνοντας τη διαδρομή της Ελλάδας στο μέτωπο της εσωτερικής ασφάλειας, δύναται κανείς να συμπεράνει πως η χώρα κινήθηκε εκ του αποτελέσματος προς τη σωστή κατεύθυνση. Ειδικότερα κατά τη διάρκεια της δεύτερης περιόδου ρουτινικοποίησε τα αντανακλαστικά της έναντι της εγχώριας πολιτικής τρομοκρατίας, ενώ παράλληλα ανέπτυξε ένα ικανό δίκτυο σχέσεων και συνεργασίας με τους εταίρους της, για την καταπολέμηση της διεθνούς τρομοκρατίας.

Με την Ένωση να έχει πραγματοποιήσει τα τελευταία χρόνια, στρατηγική στροφή στον τομέα της πρόληψης και αντιμετώπισης των πηγών της τρομοκρατίας, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην εξωτερική διάσταση της τρομοκρατίας, τη καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης και την ευρύτερη απονομιμοποίηση της τρομοκρατικής προπαγάνδας και των ακραίων-εξτρεμιστικών αφηγημάτων, οι ελληνικοί φορείς καλούνται να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα και ακολουθώντας τη προρρηθείσα τάση να αναβαθμίσουν τη συνολική αντιτρομοκρατική ικανότητα της χώρας.

Η εν λόγω στρατηγική επιλογή αποτελεί μονόδρομο τόσο για την Ευρώπη γενικότερα, όσο και για την Ελλάδα ειδικότερα. Ο λόγος εδράζεται στο γεγονός πως η πολιτική και η θρησκευτική βία αποτελούν σύνθετα φαινόμενα τα οποία λαμβάνουν ζωτικό χώρο ανάπτυξης και νομιμοποίησης μέσα από τα κενά και τις κακοτεχνίες των ίδιων των δυτικών δημοκρατιών. Κατά συνέπεια γίνεται εύκολα αντιληπτό πως η γενικότερη συζήτηση για τη καταπολέμηση της τρομοκρατίας οφείλει να είναι ενταγμένη σε ένα ευρύτερο σχέδιο δημοκρατικής θωράκισης και κοινωνικής ευημερίας, σχετιζόμενο άμεσα με τις πηγές εμφάνισης του φαινομένου.

Καταλήγοντας, η διατήρηση και εμπάθυνση της πορείας της χώρας εντός του στενού πυρήνα των ευρωπαϊκών πολιτικών ασφαλείας και αντιτρομοκρατίας, αποτελεί εχέγγυο για την ασφάλεια της και κατ' επέκταση τη κοινωνικοπολιτική της σταθερότητα και ανάπτυξη. Αναλογιζόμενοι δε τη παρούσα πολύπλοκη συγκυρία των συνεχών και ποικίλων κρίσεων (οικονομία, πολεμικές συρράξεις σε Μέση Ανατολή

και Ευρασία, πανδημία και κλιματική αλλαγή), οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής δεν έχουν κανένα περιθώριο για οποιαδήποτε παρέκκλιση και εφησυχασμό.

Πηγές - Βιβλιογραφία

Γενικά έργα (Ελληνική γλώσσα)

- Γκόφας Α. & Καρατράντος Τ., 2021, Η Ελλάδα και το ευρωπαϊκό πλαίσιο καταπολέμησης της τρομοκρατίας, σε: Α. Πασσάς, Κ. Αρβανιτόπουλος & Μ. Κοππά, επιμ. *Ελλάδα - Ευρωπαϊκή Ένωση Μια σχέση «μέσα από σαράντα κύματα» 1981-2021*, Αθήνα: Εκδόσεις Πεδίο, σ. 423-435
- Γκόφας Α. & Τζιφάκης Ν., 2017, *Θεωρητικές Προβολές στη Διεθνή Πολιτική - Η Σινο-Αμερικανική Πρόκληση*, Αθήνα: Εκδόσεις Πεδίο
- Ιωακειμίδης Π.Κ., 2008, *Η Συνθήκη της Λισαβόνας*, Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο
- Καϊάφα-Γκμπάντι Μ., 2005, *Το Ποινικό Δίκαιο μεταξύ προστασίας των εννόμων αγαθών και ελευθερίας των πολιτών*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκουλα
- Καρατράντος Τ., 2019, Εξωτερικές Σχέσεις και Πολιτικές Αντιμετώπισης της Τρομοκρατίας και των Υβριδικών Απειλών, σε: Σ. Μπλαβούκος, Δ. Μπουραντώνης & Π. Τσάκωνας, επιμ. *Εξωτερικές Σχέσεις της Ε.Ε.* Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρης, σ. 377-400
- Καρατράντος Τ., 2020, Ελληνική Εξωτερική Πολιτική και Αντιμετώπιση της Ριζοσπαστικοποίησης και της Τρομοκρατίας, σε: Ε. Αθανασοπούλου, Χ. Τσαρδανίδης & Ε. Φακιολάς, επιμ. *Εξωτερική Πολιτική της Ελλάδας – Επιλογές & Προσδοκίες στον 21^ο αιώνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 745-777
- Καραφουλίδης Α., 2011, *Εννοιολογική Συγκρότηση της Ασφάλειας - Σχέση Αντίληψης Ισχύος και Απειλών με τη Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας*, (Διδακτορική διατριβή), Ανακτήθηκε από: <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/frontend/file/lib/default/data/1308606/theFile> (τ.π. 20-12-2022)
- Κασιμέρης Γ., 2015, *Ακραία Φαινόμενα Διαρκείας*, Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη
- Μπόση Μ., 1996, *Ελλάδα και Τρομοκρατία*, Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Σάκουλα
- Μπόση Μ., 2004, *Αντιτρομοκρατική Νομοθεσία*, Αθήνα: Εκδόσεις Σάκουλα
- Παπαγιάννης Δ., 2001, *Ο Ευρωπαϊκός Χώρος Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης*, Αθήνα: Εκδόσεις Σάκουλα
- Παπακωνσταντής Μ., 2019, *Η τρομοκρατία στον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

- Τσαρδανίδης Χ., 2021, Ελληνική εξωτερική πολιτική και ΕΠΣ/ΚΕΠΠΑ 1981-2021: Εξευρωπαϊσμός, επιφανειακός εξευρωπαϊσμός ή αποευρωπαϊσμός;, σε: Α. Πασσάς, Κ. Αρβανιτόπουλος & Μ. Κοππά, επιμ. *Ελλάδα - Ευρωπαϊκή Ένωση Μια σχέση «μέσα από σαράντα κύματα» 1981-2021*, Αθήνα: Εκδόσεις Πεδίο, σ. 273-285

Γενικά έργα (ξενόγλωσσα)

- Chainoglou K., 2017, Counterterrorism Policy and Legislation in Greece, In: S. Romaniuk, F. Grice, D. Irrera & S. Webb, ed. *The Palgrave Handbook of Global Counterterrorism Policy*, London: Palgrave Macmillan, p. 495-512
- Foley, 2013, *Countering Terrorism in Britain and France - Institutions, Norms and the Shadow of the Past*, New York: Cambridge University Press
- Ioakimidis P., 2000, The Europeanisation of Greece's Foreign Policy: Progress and Problems, In: A. Mitsos and E. Mossialos, ed. *Contemporary Greece and Europe*, Aldershot: Ashgate, p. 359-372.
- Jepperson R., Wendt A. & Katzenstein P., 1996, Norms, Identity, and Culture in National Security, In: P. Katzenstein, ed. *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, New York: Columbia University Press
- Kassimeris G., 2001, *Europe's Last Red Terrorist*, London: Hurst & Co
- Kassimeris G., 2013, *Inside Greek Terrorism*, London: Hurst & Co
- Kassimeris G., 2020, Terrorism, In: K. Featherstone, D. Sotiropoulos, ed. *The Oxford Handbook of Modern Greek Politics*, Oxford: Oxford University Press, p. 425-438
- Katzenstein, P., 1996, Introduction: Alternative Perspectives on National Security, In: P. Katzenstein, ed. *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, New York: Columbia University Press
- Kiesling B., 2014, *Greek Urban Warriors: resistance and terrorism, 1967-2014*, Athens: Lucabettus Press
- Koliopoulos J. & Veremis T., 2010, *Modern Greece A History since 1821*, Malden, MA and Oxford: Wiley-Blackwell
- Léonard S. & Kaunert C., 2013, Introduction-Beyond EU Counter-terrorism Cooperation: European Security, Terrorism and Intelligence, In: C. Kaunert and S. Léonard, ed. *European security, terrorism and intelligence: tackling new security challenges in Europe*, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, p. 1-14.

- Lesser I., Larrabee S., Zanini M. & Vlachos-Dengler K., 2001, *Greece's New Geopolitics*, Santa Monica CA: RAND
- Luis De la Calle L. & Sanchez-Cuenca I., 2019, Terrorism in Western Europe: A Homegrown Trademark, In: E. Chenoweth, R. English, A. Gofas & S. Kalyvas, ed. *The Oxford Handbook of Terrorism*, Oxford: Oxford University Press, p. 543-558
- MacKenzie A., Kaunert C. & Leonard S., 2022, *The European Union as a Global Terrorism Actor*, Cheltenham, Glos: Edward Elgar Publishing
- Verney S., 1990, To Be or Not to Be within the European Community: The Party Debate and Democratic Consolidation in Greece, In G. Pridham, ed. *Securing Democracy: Political Parties and Democratic Consolidation in Southern Europe*, London and New York: Routledge, p. 203-223

Άρθρα (Ελληνική γλώσσα)

- EPT NEWS, 2020, *Εκδήλωση για τα Θύματα της Τρομοκρατίας*, διαθέσιμο σε: <https://www.ertnews.gr/eidiseis/ellada/politiki/ekdilosi-mnimis-gia-ta-thymata-tis-tromokratias-live/> (τ.π. 20-12-2022)
- Newmoney, 2022, *Μητσοτάκης: Καταργήσαμε τα άβατα, εξαφανίσαμε την τρομοκρατική βία - Ασφαλής χώρα η Ελλάδα*, διαθέσιμο σε: <https://www.newmoney.gr/roh/politiki/omilia-mitsotaki-gia-asfalia-ke-miosi-tis-egklimatikotitas-dite-live/> (τ.π. 20-12-2022)
- Τζιφάκης Ν., 2004, Η κατασκευή της ασφάλειας στις Διεθνείς Σχέσεις, *Αγορά Χωρίς Σύνορα*, Τόμος 10, Τεύχος 2, σελ. 91-104
- Το Βήμα, 2019, *Σκηνές τρόμου : Τρομοκρατικά χτυπήματα που συγκλόμισαν τον κόσμο*, διαθέσιμο σε: <https://www.tovima.gr/2019/03/15/world/skines-tromou-tromokratika-xytipimata-pou-syngklonisan-ton-kosmo/> (τ.π. 20-12-2022)
- Το Βήμα, 2019β, *«Επαναστατική Αυτοάμυνα» : Προετοιμασία για ισχυρό χτύπημα*, διαθέσιμο σε: <https://www.tovima.gr/2019/11/10/society/epanastatiki-aytoamyna-proetoimasia-gia-isxyro-xytipima/> (τ.π. 20-12-2022)
- Το Βήμα, 2020, *Χρυσή Αυγή : Η άνοδος και η πτώση της νεοναζιστικής οργάνωσης*, διαθέσιμο σε: <https://www.tovima.gr/2020/10/13/politics/i-anodos-kai-i-ptosi-tis-neonazistikis-organosis/> (τ.π. 20-12-2022)

Άρθρα (ξενόγλωσσα)

- Argomaniz J., Bures O. & Kaunert C., 2015, A Decade of EU Counter-Terrorism and Intelligence: A Critical Assessment, *Intelligence and National Security*, 30:2-3, p. 191-206
- Borgeas A., 2013, The Evolution of Greece's Security Legislation, *Journal of International and Comparative Law*, Vol. 3, No. 2, p. 161-208
- Den Boer M. & Monar J., 2002, Keynote Article: 11 September and the Challenge of Global Terrorism to the EU as a Security Actor, *Journal of Common Market Studies*, vol. 40(s1), p. 11-28
- Economou A. & Kollias C., 2012, *Terrorism and Political Selfplacement in European Union Countries*, *Economics of Security Working Paper 73*, Berlin: Economics of Security
- Gallis P., 2002, *European Counterterrorist Efforts: Political Will and Diverse Responses in the First Year After September 11*, report, Washington D.C.: University of North Texas Libraries
- Jackson R., 2012, The Study of Terrorism 10 Years After 9/11: Successes, Issues, Challenges, *Uluslararası İlişkiler*, Volume 8, No 32, p. 1-16
- Kaminaris S., 1999, Greece and the Middle East, *Middle East Review of International Affairs Journal* 3, p. 36-46.
- Karyotis G., 2007, Securitization of Greek terrorism and arrest of the 'Revolutionary Organization November 17', *Cooperation and Conflict*, 42 (3), p. 271
- Kassimeris G., 1993, The Greek state response to terrorism, *Terrorism and Political Violence*, 5:4, p. 288-310
- Kassimeris G., 1995, Greece: Twenty years of political terrorism, *Terrorism and Political Violence*, 7:2, p. 74-92
- Kassimeris G., 2004, Fighting for revolution? The life and death of Greece's revolutionary organization 17 November, 1975–2002, *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 6:3, p. 259-273
- Kassimeris G., 2005, Junta by Another Name? The 1974 Metapolitefsi and the Greek Extra-parliamentary Left, *Journal of Contemporary History*, Vol. 40, No. 4, p. 745-762
- Kassimeris G., 2013, Greece: the persistence of political terrorism, *International Affairs*, Vol. 89, No. 1, p. 131-142

- Katzenstein P., 2003, Same War: Different Views: Germany, Japan, and Counterterrorism, *International Organization*, Vol. 57, No. 4, p. 731-760
- Kaunert C., 2005, The Area of Freedom, Security and Justice: The Construction of a 'European Public Order', *European Security*, 14:4, p. 459-483
- Kaunert C., 2007, "Without the Power of Purse or Sword": The European Arrest Warrant and the Role of the Commission, *Journal of European Integration*, 29:4, p. 387-404
- Kaunert C., 2009, The External Dimension of EU Counter-Terrorism Relations: Competences, Interests and Institutions, *Terrorism and Political Violence*, 22:1, p. 41-61
- Kaunert C., Léonard S. & MacKenzie A., 2012, The social construction of an EU interest in counter-terrorism: US influence and internal struggles in the cases of PNR and SWIFT, *European Security*, 21:4, p. 474-496
- Kaunert C., Léonard S. & Occhipinti J., 2013, Agency Governance in the European Union's Area of Freedom, Security and Justice, *Perspectives on European Politics and Society*, 14:3, p. 273-284
- Kollias C, Messis P., Mylonidis N. & Paleologou S., 2009, Terrorism and the effectiveness of security spending in Greece: Policy implications of some empirical findings, *Journal of Policy Modeling*, 31 (2009), p. 788–802
- Larrabee S., 1981, Dateline Athens: Greece for the Greeks, *Foreign Policy*, no. 45, p. 158-174
- MacKenzie A. & Kaunert C., 2021, Still the absent friend? The European Union's global counter-terrorism role after twenty years, *Global Affairs*, 7:5, p. 615-630
- Occhipinti J., 2015, Still Moving Toward a European FBI? Re-Examining the Politics of EU Police Cooperation, *Intelligence and National Security*, 30:2-3, p. 234-258
- Samatas M., 1986, Greek McCarthyism: a comparative assessment of Greek post-civil war repressive anticommunism and the US Truman–McCarthy era, *Journal of the Hellenic Diaspora* 13: 3–4, p. 5-75
- Sgueo G., 2015, Counter-Terrorism Funding in the EU Budget, European Parliamentary Research Service, διαθέσιμο σε: <https://ssrn.com/abstract=2616943> (τ.π. 20-12-2022)
- Skleparis D., 2017, *Explaining the absence of Islamist terrorist attacks and radicalisation in Greece*, διαθέσιμο σε: <https://www.eliamep.gr/en/γιατί-το-ισλαμικό-κράτος-δεν-έχει-πλήξ/> (τ.π. 20-12-2022)

- Xenakis S., 2012, A New Dawn? Change and Continuity in Political Violence in Greece, *Terrorism and Political Violence*, 24:3, p. 437-464

Νομολογία

- Council of Europe, 2022, Complete list of the Council of Europe's treaties, Treaty Office, Strasbourg, διαθέσιμο σε: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list>
- European Union, 2022, EUR-Lex Access to European Union Law, Publications Office of the European Union, Luxemburg, διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/advanced-search-form.html?action=update&qid=1608211064595>
- Υπουργείο Δικαιοσύνης, 2022, Νόμοι του ΥΔ από 1990 μέχρι σήμερα, διαθέσιμο σε: https://ministryofjustice.gr/?page_id=3576

Διεθνείς Οργανισμοί, Θεσμικά Όργανα και Υπηρεσίες

- Council of Europe, 2022b, Committee of Experts on Terrorism, Strasbourg διαθέσιμο σε: <https://www.coe.int/en/web/counter-terrorism/codexter>
- Council of Europe, 2022c, Profiles on Counter-Terrorist Capacity Greece, Strasbourg, διαθέσιμο σε: <https://www.coe.int/en/web/counter-terrorism/country-profiles> (τ.π. 20-12-2022)
- European Council, 2022, Counter-Terrorism Coordinator, Brussels, διαθέσιμο σε: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/fight-against-terrorism/counter-terrorism-coordinator/>
- Europol, 2022, European Counter Terrorism Centre, Hague, διαθέσιμο σε: <https://www.europol.europa.eu/about-europol/european-counter-terrorism-centre-ectc>
- U.S. Department of State, 2022, Country Reports on Terrorism 2019: Greece, Washington D.C., διαθέσιμο σε: <https://www.state.gov/reports/country-reports-on-terrorism-2019/greece/> (τ.π. 20-12-2022)

Εγγώριοι Κρατικοί και Μη Κρατικοί Φορείς

- Βουλή των Ελλήνων, 2022, Νομοθετικό Έργο, Αθήνα, διαθέσιμο σε: <https://www.hellenicparliament.gr/Nomothetiko-Ergo/Anazitisi-Nomothetikou-Ergou>

- Ελληνική Αστυνομία, 2022, Η Ελληνική Αστυνομία, Αθήνα, διαθέσιμο σε: <https://www.astynomia.gr/elliniki-astynomia/>
- Ελληνική Αστυνομία, 2022β, Ελληνική Αστυνομία - Ειδικές Υπηρεσίες, Αθήνα, διαθέσιμο σε: <https://www.astynomia.gr/elliniki-astynomia/eidikes-ypiresies/>
- ΕΥΠ, 2022, Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών - Ιστορική Αναδρομή - Χρονολόγιο, Αθήνα, διαθέσιμο σε: <https://www.nis.gr/el/agency/historical-background/timeline>
- ΚΕΜΕΑ, 2022, Το Κέντρο Μελετών Ασφαλείας - Θεσμικό Πλαίσιο, Αθήνα, διαθέσιμο σε: <http://kemea.gr/el/to-kemea/thesmiko-plaisio-kemea>
- Υπουργείο Οικονομικών, 2022, Αρχή Καταπολέμησης της Νομιμοποίησης Εσόδων από Εγκληματικές Δραστηριότητες, Αθήνα, διαθέσιμο σε: <https://www.minfin.gr/web/31431/arche-katapolemeses-nomimopoiises-esodon> & <http://www.hellenic-fiu.gr/index.php?lang=el>
- ΕΕΔΑ, 2005, *Παρατηρήσεις και θέσεις επί του Ν. 3251/2004 (ΦΕΚ Α' 127)*, Αθήνα, διαθέσιμο σε: <https://www.nchr.gr/2020-02-26-05-51-20/101-τρομοκρατια/783-παρατηρήσεις-και-θέσεις-επί-του-ν-3251-2004-φεκ-α'-127-«ευρωπαϊκό-ένταλμα-σύλληψης,-τροποποίηση-του-ν-2928-2001-για-τις-εγκληματικές-οργανώσεις-και-άλλες-διατάξεις».html> (τ.π. 20-12-2022)

Στατιστικά στοιχεία

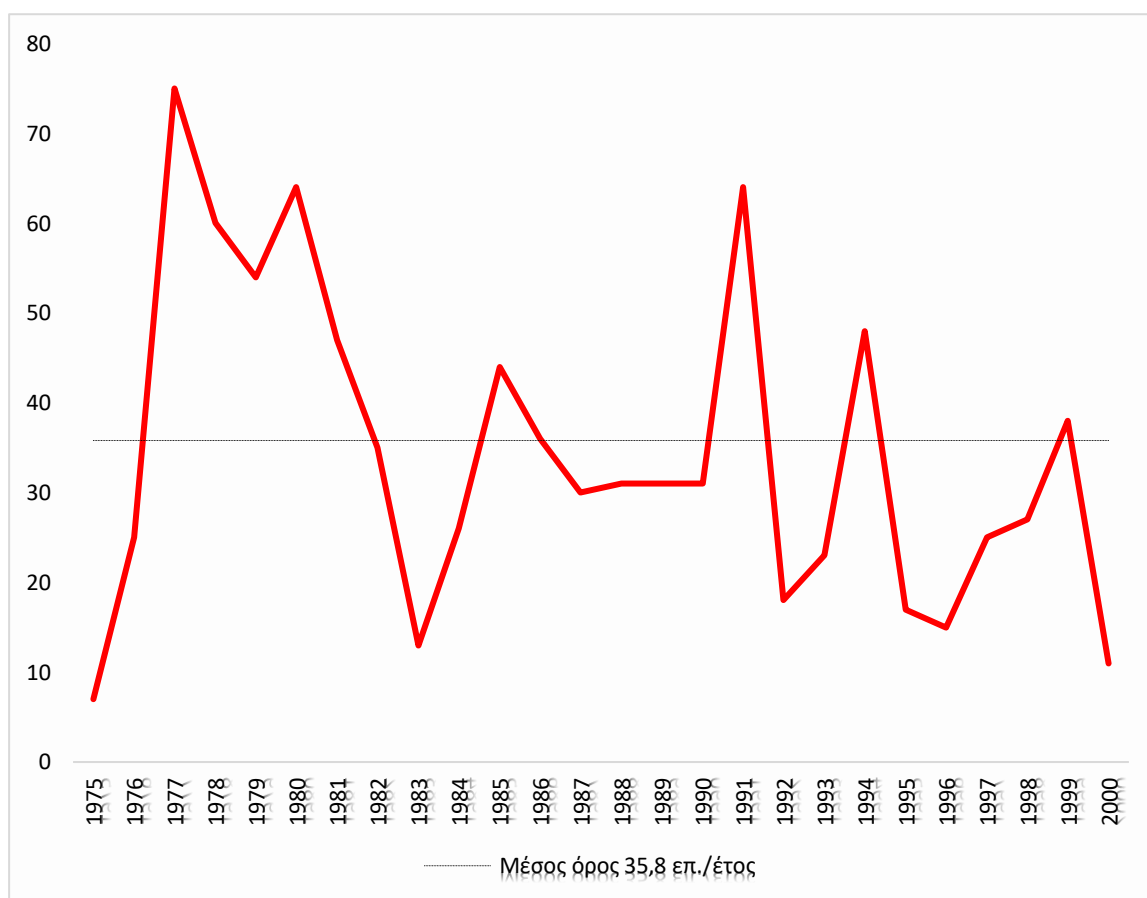
- European Social Survey (ESS), 2022, ESS round 4 - 2008. Welfare attitudes, Ageism, Sikt - Norwegian Agency for Shared Services in Education and Research, διαθέσιμο σε: <https://ess-search.nsd.no/en/variable/46e3c0e3-32cd-4382-b559-ee21598af65a> (τ.π. 20-12-2022)
- European Union, 2022b, Eurobarometer - Europeans' attitudes towards security, European Commission, Directorate-General for Communication, Brussels, διαθέσιμο σε: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2085> (τ.π. 20-12-2022)
- European Union, 2022c, Eurobarometer - Europeans in 2016, Perceptions and expectations, the fight against terrorism and radicalization, European Parliament, Brussels, διαθέσιμο σε: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2354> (τ.π. 20-12-2022)
- Europol, 2022b, EU Terrorism Situation & Trend Report, Hague, διαθέσιμο σε: <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/tesat-report> (τ.π. 20-12-2022)

- START, 2022, Global Terrorism Database, National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism, University of Maryland, College Park, διαθέσιμο σε: <https://www.start.umd.edu/gtd/> (τ.π. 20-12-2022)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

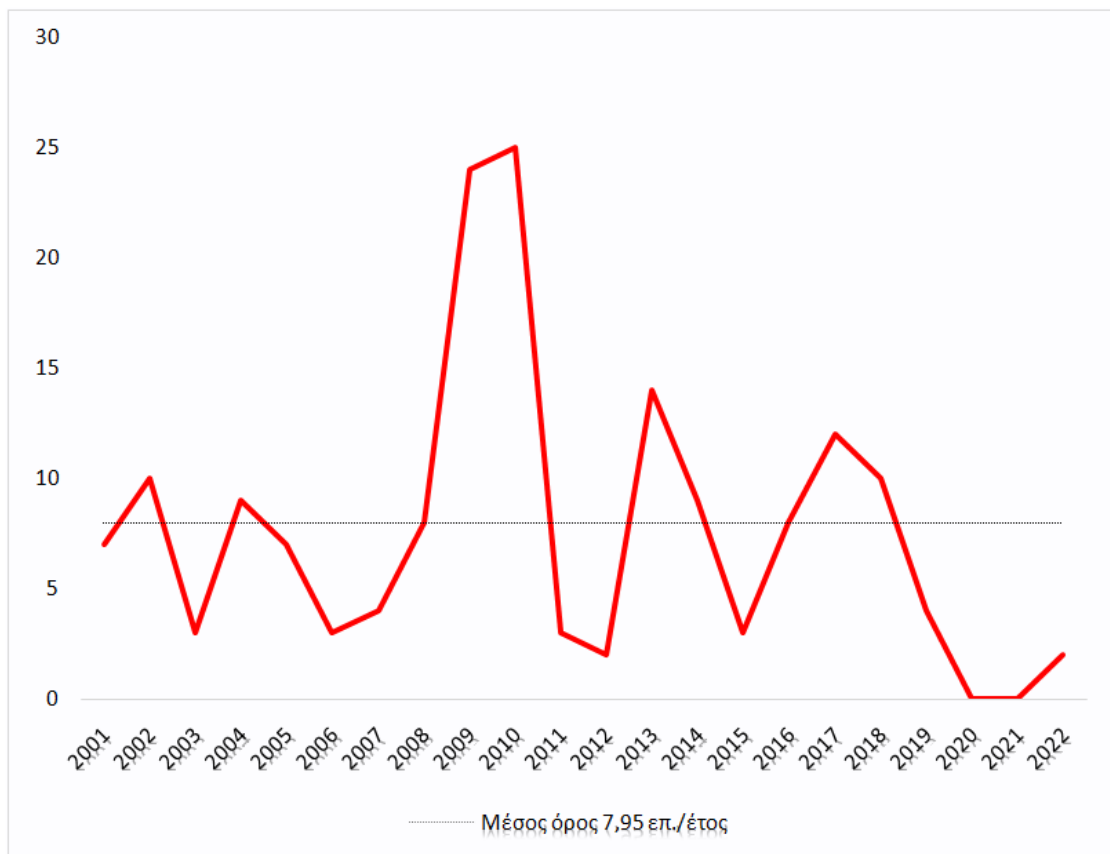
(Πηγές: Global Terrorism Database, Europol TE-SAT)

Τρομοκρατικές Επιθέσεις Περίοδον 1975-2000

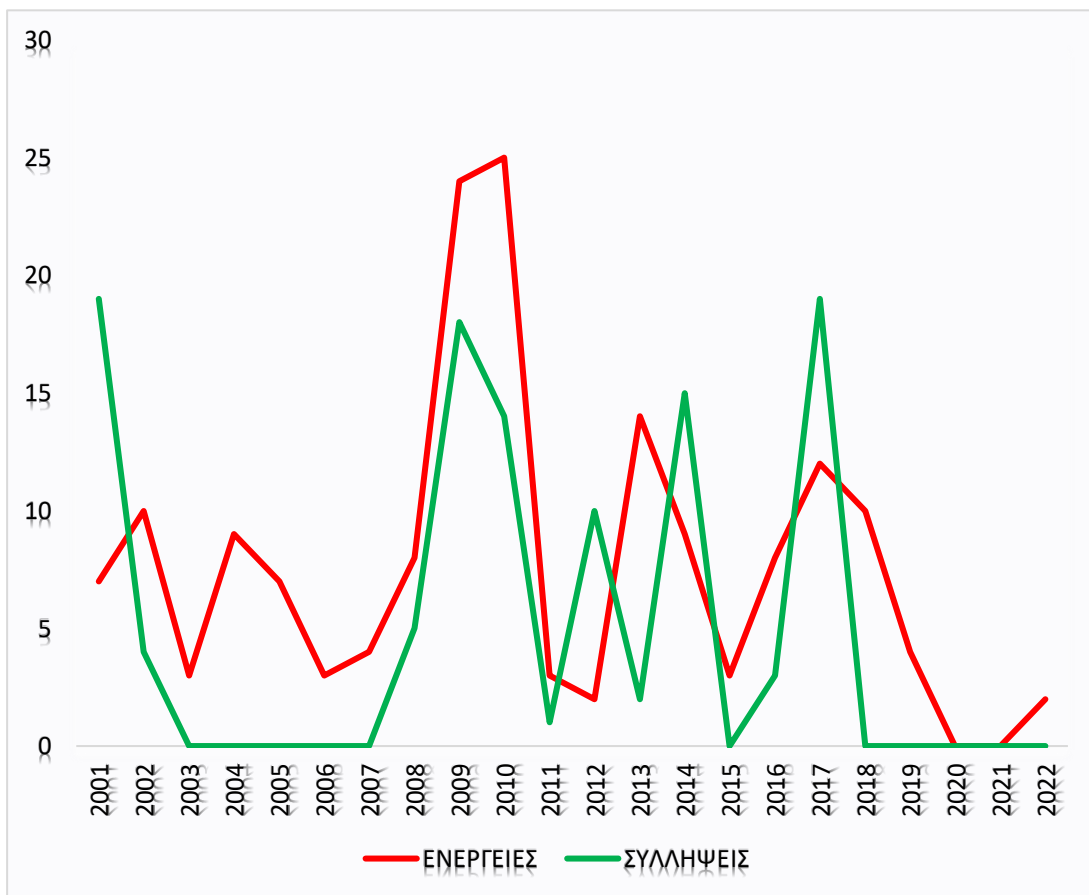
Γράφημα 1

Τρομοκρατικές Επιθέσεις Περίοδον 2001-2022

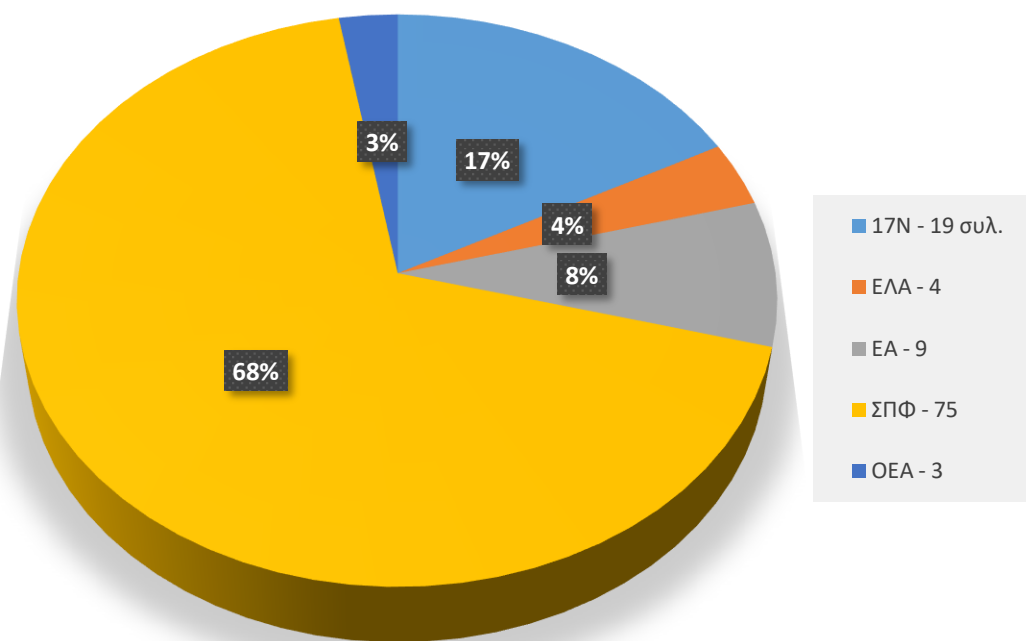
Γράφημα 2

Τρομοκρατικές Ενέργειες και Συλλήψεις Περίοδου 2001-2022

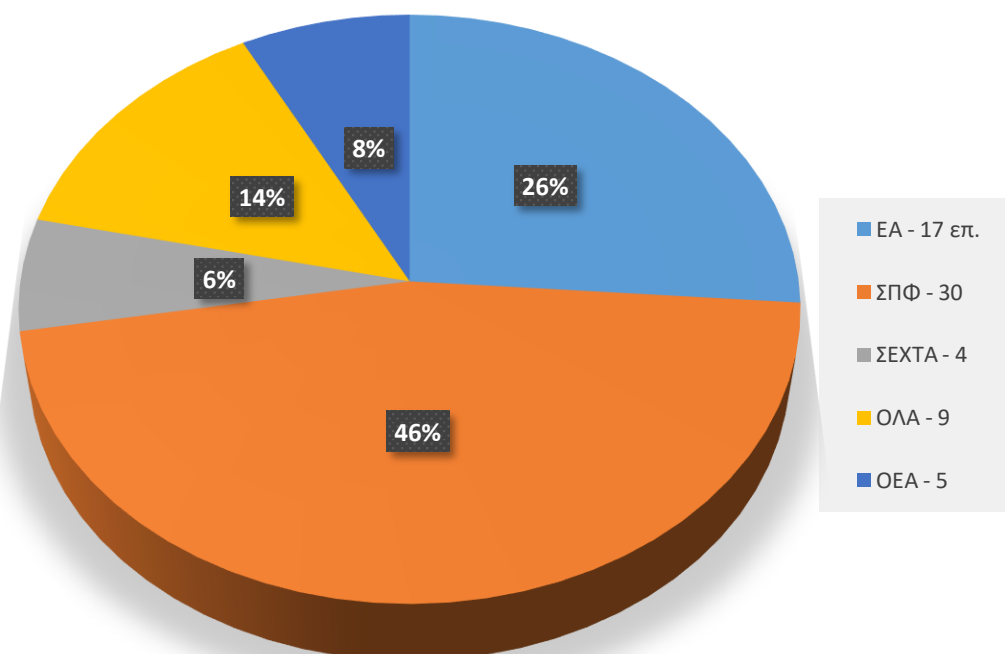

Γράφημα 3

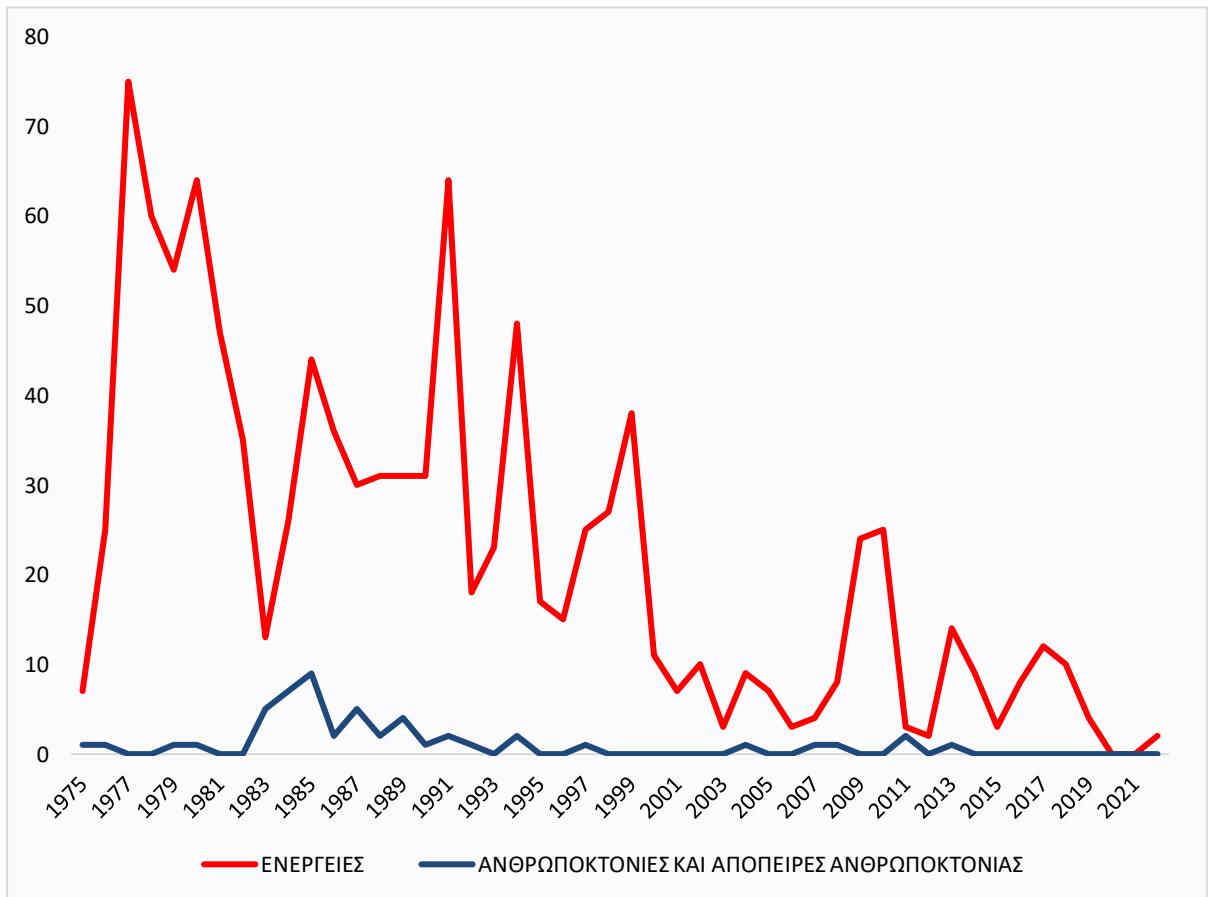
Συλλήψεις Μελών ανά Οργάνωση (2001-2022)

Τρομοκρατικές Επιθέσεις ανά Οργάνωση (2001-2022)

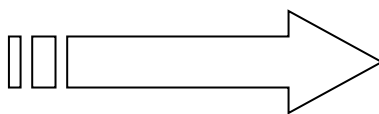
Τρομοκρατική Δραστηριότητα 1975-2022

Γράφημα 4

Εναρμόνιση Ευρωπαϊκής Νομοθεσίας στην Ελληνική Έννομη Τάξη

Γράφημα 5

Απόφαση – Πλαίσιο
2002/475/ ΔΕΥ και Απόφαση
– Πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ
(Ποινικό Πλαίσιο και
Ευρωπαϊκό Ένταλμα
Σύλληψης)

2000

Απόφαση-Πλαίσιο
2001/500/ΔΕΥ
(Χρηματοδότηση της
τρομοκρατίας)

2004

Νόμος 3251/2004
(Εναρμόνιση των
Αποφάσεων -
Πλαίσιο 2002/475/
ΔΕΥ και
2002/584/ΔΕΥ)

Οδηγία 2005/60/ΕΚ
(Χρηματοδότηση της
τρομοκρατίας - Θέσπιση
Επιτροπής)

2005

Νόμος 3424/2005
(Εναρμόνιση της
Απόφασης-Πλαίσιο
2001/500/ΔΕΥ)

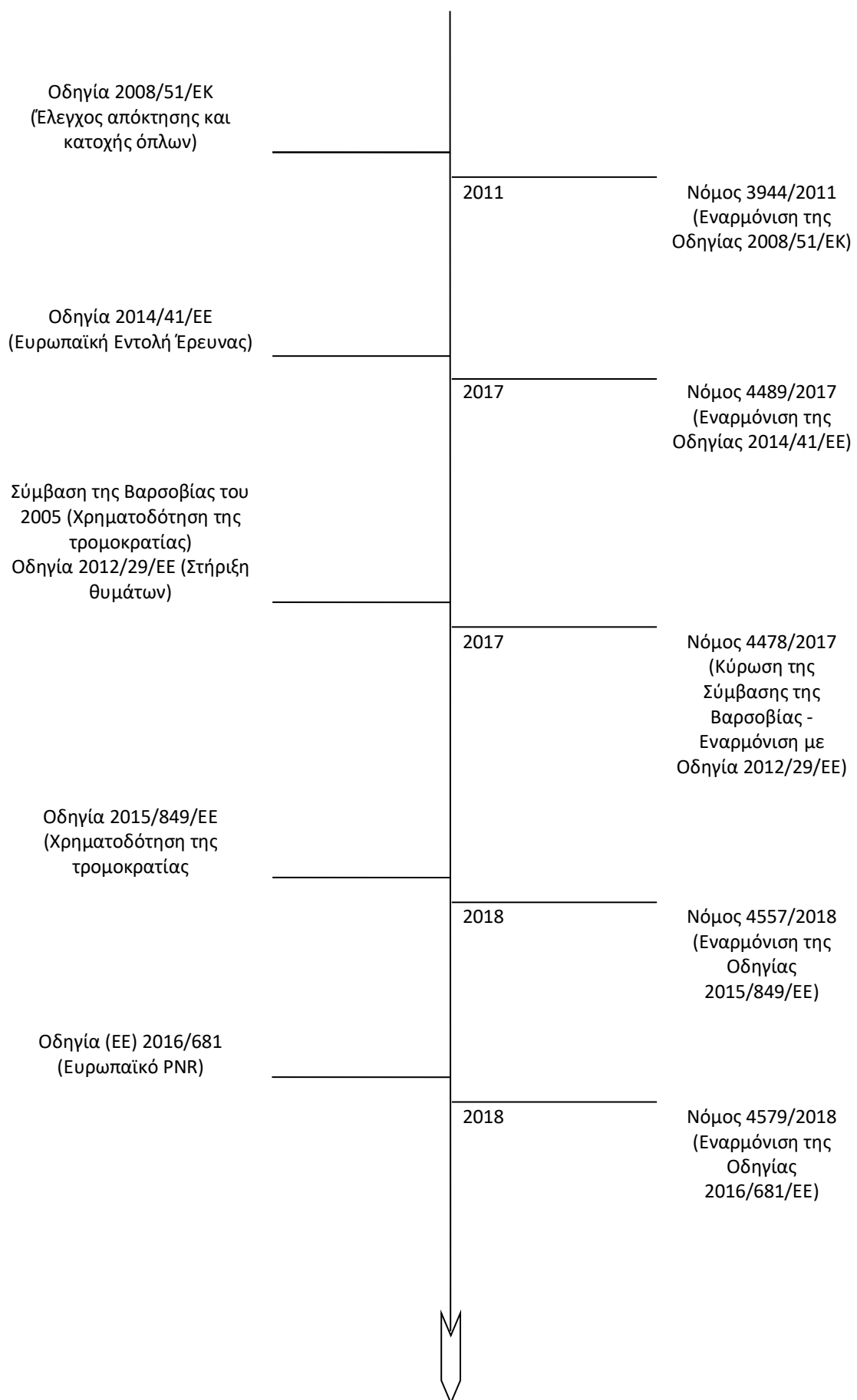
Σύμβαση των Ηνωμένων
Εθνών κατά του διεθνικού
οργανωμένου εγκλήματος του
2000

2008

Νόμος 3691/2008
(Εναρμόνιση της
Οδηγίας 2005/60/ΕΚ)

2010

Νόμος 3875/2010
(Κύρωση και
εφαρμογή της
Σύμβασης των
Ηνωμένων Εθνών
του 2000)

Οδηγία (ΕΕ) 2017/541 (Καταπολέμηση της τρομοκρατίας)	2019	Νόμος 4619 και 4637/2019 (Εναρμόνιση της Οδηγίας 2017/541)
Οδηγία (ΕΕ) 2017/853 (Έλεγχος απόκτησης και κατοχής όπλων)	2020	Νόμος 4678/2020 (Εναρμόνιση της Οδηγίας 2017/853)
Οδηγία (ΕΕ) 2018/843 (Χρηματοδότηση της τρομοκρατίας)	2020	Νόμος 4734/2020 (Εναρμόνιση της Οδηγίας 2018/843)
Οδηγία (ΕΕ) 2017/541 (Καταπολέμηση της τρομοκρατίας)	2020	Νόμος 4689/2020 (Εναρμόνιση της Οδηγίας 2017/541)
Κανονισμός (ΕΕ) 2017/1939 (Ευρωπαϊκή Εισαγγελία)	2021	Νόμος 4786/2021 (Εφαρμογή του Κανονισμού 2017/1939)
Οδηγία (ΕΕ) 2018/1673 (Χρηματοδότηση της τρομοκρατίας)	2021	Νόμος 4816/2021 (Εναρμόνιση της Οδηγίας 2018/1673)
	2022	